

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Šárka Bucharová

**Politické postavení rusky mluvící menšiny v
Estonsku**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

OLOMOUC 2014

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci, dne 30. dubna 2014

.....

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala Doc. PhDr. Tomáši Lebedovi, Ph.D. za jeho pomoc, rady i připomínky, ale především trpělivost při vedení mé práce. Stejně tak bych chtěla poděkovat své rodině i přátelům za neocenitelnou podporu, které se mi od nich dostalo.

Obsah

Úvod.....	6
1 Rusky mluvící menšina v Estonsku – úvod do problematiky	14
2 Občanství – možnosti příslušníků rusky mluvící menšiny	21
2.1 Naturalizace – získání estonského občanství.....	21
2.2 Získání občanství Ruské federace	25
2.3 Status apatridů.....	27
3 Politické zastoupení příslušníků rusky mluvící menšiny	33
3.1 Politická práva obyvatel, kteří nejsou estonskými občany	33
3.2 Politické strany v Estonsku ve vztahu k příslušníkům rusky mluvící menšiny	35
3.2.1 Eesti Keskerakond	35
3.2.2 Sotsiaaldemokraatlik Erakond	38
3.2.3 Eesti Reformierakond.....	40
3.2.4 Isamaa ja Res Publica Liit	41
3.2.5 Eestimaa Ühendatud Rahvapartei	42
3.2.6 Vene Erakond Eestis.....	44
3.3 Volební výsledky a participace příslušníků rusky mluvící menšiny	46
4 Vlastní hodnocení svého politického postavení příslušníky této menšiny	54
4.1 Volby, volební účast a politické strany.....	56
4.2 Důvěra a aktivní participace na životě komunity.....	61
4.3 Spokojenost.....	63
4.4 Diskriminace a příslušnost k etnické minoritě	65
Závěr	68
Literatura	76
Prameny	76
Literatura	79
Přílohy	82
Příloha č. 1 Počet naturalizovaných estonských občanů mezi lety 1992–2013.....	82
Příloha č. 2 Emailová komunikace mezi autorkou a Kodakondsus - ja Migratsiooniamet	83

Seznam použitých zkratk

ESS – European Social Survey

EU – Evropská unie

EÜRP – Eestimaa Ühendatud Rahvapartei

IRL – Isamaa ja Res Publica Liit

KESK – Eesti Keskerakond

NATO – Severoatlantická aliance

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OSN – Organizace spojených národů

RE – Eesti Reformierakond

SDE – Sotsiaaldemokraatlik Erakond

SSSR – Sovětský svaz

UNHCR – Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

VEE – Vene Erakond Eestis

Úvod

Estonsko se 20. srpna 1991 po více jak padesáti letech opět stalo samostatným a suverénním státem. Na jeho území ovšem najednou žilo 35 % obyvatel převážně ruské nebo ukrajinské anebo běloruské národnosti, z nichž většina byla na estonské území přestěhována právě v průběhu posledních čtyřiceti let. To znamenalo obrovský nárůst zastoupení etnicky neestonského obyvatelstva v populaci oproti situaci před druhou světovou válkou, kdy na stejném území žilo pouze 8 % obyvatel ruské národnosti a méně než 1 % dalších národností výše jmenovaných. V Tallinnu, estonském hlavním městě, žilo v roce 1989 pouze 49 % obyvatel hovořících estonsky (Eesti statistika). Tato obrovská demografická změna vyvolala mezi Estonci strach, který byl ještě umocněn faktem, že pouze mizivé procento z oněch 35 % Rusů, Ukrajinců a Bělorusů se dokázalo dorozumět Estonsky či mělo vztah k Estonsku, jeho jazyku nebo kultuře. Výsledkem bylo zavedení zákonů, které měly tuto komunitu ostrakizovat a minimálně na nějakou dobu vyloučit z politického života země, aby se znovuobnovený stát mohl vyvíjet čistě estonskou cestou.

Na druhé straně se Rusové, Ukrajinci a Bělorusové najednou ocitli v situaci, kdy se z příslušníků dominantního národa a obyvatel svojí vlasti stali menšinou na cizím území, která většinou ani nerozuměla jedinému oficiálnímu jazyku země. To mezi nimi také vyvolalo strach, takže lze konstatovat, že proti sobě stály dvě de facto paralelní společnosti, které se bály jedna druhá. Potud je situace obecně známa, ovšem ambicí této diplomové práce je podívat se na to, jak se vyvíjelo politické postavení Rusů, Ukrajinců a Bělorusů od poloviny 90. let téměř do současnosti. Z toho důvodu si nyní položíme sadu otázek. Mají Rusové, Ukrajinci a Bělorusové estonské občanství? Pokud ne, tak jaké občanství mají? Jaká jsou jejich politická práva? Mohou volit, kandidovat nebo být členy politických stran pokud nemají estonské občanství? Jaké strany volí? Které politické strany se je snaží mobilizovat? Kolik poslanců a ministrů jsou příslušníci jejich etnika? Jakou mají důvěru ve vládu nebo parlament? Jsou spokojeni s demokracií a současnou ekonomickou situací? Cítí se být diskriminováni? Jaké je politické postavení těchto lidí v Estonsku celkově? Cílem této práce je na všechny tyto otázky odpovědět a zhodnotit tak politické postavení příslušníků rusky mluvící menšiny v Estonsku.

Tato práce operuje s pojmem „rusky mluvící menšina v Estonsku“, a proto je potřeba si tento pojem hned na začátku vymežit. Pro pojem „menšina“ existuje

mnoho definic. Tato práce se přiklání k definici Francesca Capotornioho, kterou sestavil pro Organizaci spojených národů (OSN) v roce 1971: „*Národnostní menšina je skupina obyvatel státu, tvořící menšinu v nedominantní pozici uvnitř státu, disponující etnickými, náboženskými nebo jazykovými charakteristikami, které jsou odlišné od charakteristik většiny obyvatel, mající vědomí vzájemné solidarity, motivované, byť jen implicitně kolektivní vůlí přežít, a jejímž cílem je dosáhnout rovnosti s většinou, jak ve skutečnosti, tak i podle zákona*“ (UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1985/31 of 14/5/85 at para. 181). Tyto znaky etničtí Rusové, Ukrajinci a Bělorusové v Estonsku splňují. Pojmem „rusky mluvící menšina v Estonsku“ se v rámci této práce myslí právě etničtí Rusové, Ukrajinci a Bělorusové žijící na estonském území, a to proto, že pro 70 % Bělorusů i Ukrajinců je Ruština mateřským jazykem, stejně tak jako pro etnické Rusy a obecně příslušníci všech těchto etnik se dorozumívají v ruštině i v případě, kdy jejich mateřský jazyk je jiný, třeba ukrajinština (Poleshchuk 2009: 12).

Zpracovanost tématu v literatuře

V české literatuře toto téma není zpracováno vůbec. Problematikou rusky mluvící menšiny v Estonsku se zabývalo několik článků v 90. letech, například článek Ivo Pospíšila *Ruská menšina v Pobaltí: „etnické čistky“ či náprava „minulých nespravedlností“?* z roku 1998 (Pospíšil 1998). Poslední článek se dá vyhledat z roku 2001, a to *Estonsko a otázka ruské menšiny* (Estonsko a otázka ruské menšiny 2001). Od tohoto roku bylo na téma této menšiny napsáno několik seminárních, bakalářských či diplomových prací, ale všechny v komparativní perspektivě primárně s Lotyšskem. Hlavní důvod můžeme hledat v těžké dostupnosti dat v jiném jazyce než estonštině. Z hlediska zpracování tohoto tématu v zahraniční je situace již poněkud lepší, i když práci, která by se zabývala komplexně politickým postavením této menšiny, bychom přesto hledali marně. V zahraniční literatuře, ať už psané estonskými nebo jinými autory, převládají tři aspekty zájmu o tuto menšinu. Za prvé to je problematika získávání estonského občanství a status apatridů¹ v Estonsku. S tím souvisí i druhý aspekt, kterým jsou mezinárodní doporučení, které Estonsko v oblasti občanství a integrace rusky mluvící menšiny do společnosti dostalo a jak na ně reagovalo. A za třetí je to volební participace příslušníků této

¹ Apatrida, neboli člověk bez jakékoli státní příslušnosti. Tedy člověk, který není občanem žádné země.

menšiny. Ze všech tří typů literatury tato práce čerpá jako z informačních zdrojů, proto budou nejvýznamnější tituly přiblíženy v rámci představení použité literatury a zdrojů. Z hlediska komplexního přístupu k problematice rusky mluvící menšiny stojí za zmínění pouze text Vadima Poleshchuka *Chance to Survive: Minority Rights in Estonia and Latvia* (Poleshchuk 2009). Tato práce se jako jediná zabývá jak problematikou ohledně občanství, taktéž zmiňuje politická práva apatridů, stejně tak jako se zabývá volební participací a tím, které strany příslušníci této menšiny volí. Z hlediska komplexního posouzení politického postavení této menšiny však tato práce neanalyzuje volební výsledky a trendy z nich vycházející, volební podporu určitých stran příslušníky dané menšiny pouze zmiňuje a spíše se zabývá historickým vývojem a důvodem krachu podpory pro minoritní strany. Z hlediska současné situace se uchyluje pouze k obecným konstatováním než výraznějšímu hledání příčin. Ambicí této diplomové práce je zaměřit se na problematiku politického postavení rusky mluvící menšiny komplexně, a to díky zkoumání předem stanovených kritérií.

Cíl práce, její vymezení a metodologie

Cílem práce je zhodnotit politické postavení této menšiny v Estonsku. Z důvodu nedostupnosti obecně uznávaných kritérií, které by určovaly kvalitu politického postavení menšiny v zemi, se proto práce uchyluje ke stanovení kritérií, která budou v průběhu práce zkoumána a na jejichž základě bude politické postavení této menšiny zhodnoceno. Tato jednotlivá kritéria lze rozdělit do tří kategorií, a to na kritérium občanství, kritérium politického zastoupení a kritérium vlastního hodnocení, a to právě příslušníky rusky mluvící menšiny v Estonsku.

Kritérium občanství vychází ze základního faktu, že absolutní většina příslušníků rusky mluvící menšiny se nestala automaticky estonskými občany, a proto měli na výběr, jaké občanství, pokud nějaké, zvolí. A právě občanství státu nám garantuje všechna dostupná práva politické participace jako například aktivní i pasivní volební právo. Proto kritérii, která budou v rámci této kategorie zkoumána, jsou podmínky naturalizace a zisku estonského občanství, existence kategorií, které naturalizaci podstoupit nemohou, podmínky zisku občanství Ruské federace, podmínky pobytu na území Estonska pro apatridy a jejich práva.

Kritérium politického zastoupení vychází z potřeby zjistit, jaká politická práva mají příslušníci sledované menšiny, stejně tak jako jak početně a jakými

politickými stranami jsou příslušníci zkoumané menšiny zastoupeni ve volených orgánech, jelikož ty jsou politickou reprezentací estonských obyvatel, tudíž i příslušníků zkoumané menšiny. Proto kritérii, jež budou v rámci této kategorie zkoumána, jsou politická práva příslušníků rusky mluvící menšiny, kteří nemají estonské občanství. Dále kritérii jsou, které parlamentní politické strany zastupují zájmy příslušníků této menšiny, kdy indikátorem bude postoj strany k zákonu o občanství státu a volební podpora pro danou stranu mezi zkoumanou menšinou. Dále zda existují minoritní strany, zastupující zájmy této menšiny. A posledním kritériem bude početní zastoupení příslušníků této menšiny v Riigikogu² a ve vládě.

Kritérium vlastního hodnocení příslušníky rusky mluvící menšiny je zařazeno z toho důvodu, že všechna předchozí kritéria budou hodnocena na základě dostupné literatury, pramenů a dat publikovaných institucemi, ve velké míře institucemi estonskými. Pokud již to nejsou práce a data publikovaná přímo v Estonsku, jedná se o práce, které používají právě tato data. Právě proto je zařazena tato kapitola, aby pohled na politické postavení a zkoumaná kritéria byl komplexní, nikoli jednostranně orientovaný na informace a data z těchto institucí. Vlastní hodnocení bude provedeno na základě analýzy dat z European Social Survey (ESS). Kritérii, jež budou v rámci této kategorie zkoumána, jsou volební účast a volební preference příslušníků zkoumané menšiny. Stejně tak míra jejich inklinace k určité politické straně. Dále pak důvěra v instituce a aktivní participace na životě komunity. Jako další kritérium bude zkoumána spokojenost příslušníků rusky mluvící menšiny s demokracií, vládou, současnou ekonomickou situací, stejně tak jako s životem jako celkem. A na závěr pocit příslušníků sledované menšiny ohledně jejich příslušnosti k etnické minoritě a diskriminace.

Zkoumání všech těchto kritérií povede k celkovému zhodnocení politického postavení rusky mluvící menšiny v Estonsku v závěru práce. Tudíž ověření zmíněných kritérií by mělo odpovědět na všechny otázky, které byly vzneseny v úvodu, stejně tak jako na to, na jaké úrovni je politické postavení této menšiny v Estonsku celkově a kde jsou možné prostory k jeho zlepšení. Z hlediska časového vymezení se bude tato diplomová práce zabývat daným tématem mezi lety 1995–2013. Rok 1995 byl vybrán jako mezník z toho důvodu, že se tento rok konaly první volby do Riigikogu, ve kterých již měli volební právo někteří příslušníci rusky

² Riigikogu je estonský parlament.

mluvící menšiny oproti prvním volbám v roce 1992. Takže jsou to první volby, ve kterých lze sledovat využití volebního potenciálu této menšiny. Stejně tak až v roce 1995 byl poslední termín pro podání žádosti o trvalý a přechodný pobyt na území, takže až v tomto roce se museli lidé bez občanství rozhodnout, jestli chtějí na území Estonska zůstat, nebo ne, do té doby mohli žít na území stále na základě svých sovětských pasů. Druhým časovým mezníkem této práce je říjen 2013, kdy se konaly zatím poslední volby v Estonsku, a to volby místní. Tyto volby jsou mezníkem nejen v tom smyslu, že jsou zatím posledními volbami, ale především proto, že se v nich strana Sotsiaaldemokraatlik Erakond poprvé ve své historii pokusila získat voliče právě z řad příslušníků rusky mluvící menšiny. Z hlediska geografického vymezení se tato práce soustředí na celé Estonsko, přičemž primární důraz je kladen na data z regionů, které jsou hustě osídleny právě příslušníky zkoumané menšiny, a to je Tallinn, Harjumaa a Ida-Virumaa.

Z hlediska použitých dat pracuje tato práce s rozmanitým množstvím i charakterem, které odpovídají ambicím této práce z hlediska komplexního zhodnocení daného tématu. V rámci kritérií spojených s občanstvím pracuje tato diplomová práce s počty naturalizovaných estonských občanů, stejně tak jako s počty občanů Ruské federace žijících v Estonsku a s počty lidí bez jakéhokoli občanství. Na tomto místě je důležité podotknout, že získání zmíněných dat o počtu apatridů žijících v Estonsku bylo jedním z nejtěžších momentů, kterým bylo potřeba v rámci psaní této práce čelit, a to z toho důvodu, že tyto statistiky jsou dle údajů z oficiálních míst dostupné až od roku 2004. Všechny údaje před tímto rokem nebylo možné oficiální cestou z estonských úřadů sehnat. Další sadou dat, se kterými tato diplomová práce nakládá, jsou populační statistiky o počtu obyvatel a jejich etnicitě za všechny sledované roky. V tomto ohledu práce ještě užívá údaje ze sčítání lidu, a to převážně z let 1989, 2000 a 2011. Další sadou dat, které tato práce užívá k analýze, jsou volební výsledky z voleb parlamentních i místních za všechny sledované roky, stejně tak jako statistika o počtu rusky hovořících poslanců v Riigikogu a ministrů. Posledním souborem dat jsou data z ESS, která jsou pro Estonsko dostupná za roky 2004, 2006, 2008, 2010 a 2012. Jedná se o data na individuální úrovni, jež tak odráží fakta, stejně jako názory a postoje lidí, kteří hovoří jak estonsky, tak rusky.

Charakter dat také předurčuje metody, které jsou v této práci využity. Jedná se především o metody deskriptivní statistiky, které jsou využívány při práci s daty o

počtech občanů, obyvatel, poslanců, stejně tak u volebních výsledků a volební účasti. Při práci s daty z ESS jsou používány především kontingenční tabulky a v případě proměnných, které jsou škálové, byl použit Independent Sample T-test.

Použité prameny a literatura

V této diplomové práci je použita celá řada zdrojů, z jazykového hlediska bylo čerpáno především z anglických pramenů i literatury, stejně tak jako z reportů, statistik

i článků publikovaných v estonštině. Dostupnost kvalitních zdrojů v češtině k tomuto tématu je v podstatě nulová, z tohoto důvodu práce z českých zdrojů kromě několika výjimek nečerpá vůbec. Výše bylo zmíněno dělení autorů, kteří píšou o problematice ruský mluvící menšiny v Estonsku na tři druhy. Nyní si je jednotlivě přiblížíme.

Z hlediska pramenů, které se zabývají především procesem naturalizace a možnostmi získání estonského občanství, stejně tak jako statusem apatridů a jeho výhodami i nevýhodami, patří především práce z EUDO Citizenship Observatory³ k těm nejkvalitnějším. Tato práce čerpá z aktuálních reportů této neziskové organizace, a to jak ohledně občanství, tak ohledně naturalizačního procesu (Järve, Poleshchuk 2013 a Poleshchuk 2013). Zákony o občanství byly a jsou v Estonsku poměrně komplikované. Právě tyto reporty jako jediné ze všech, které autorka používala, dokázaly postihnout všechny aspekty těchto zákonů přesně tak, jak to v zákonech samotných stojí. Velkou výhodou totiž je, že všechny aktuální estonské zákony jsou dostupné jak v estonštině, tak v angličtině. Přesto se dost často autorka v literatuře setkala s problémem ohledně zákona o estonském občanství, a to že jsou citovány nepravdivé informace, především ohledně úlev, které jsou pro jednotlivé kategorie lidí v zákoně zaneseny. V tomto ohledu byla také velmi nápomocná oficiální stránka Citizenship, která je provozována pod doménou estonia.eu, což je oficiální stránka Estonska (Estonia. Citizenship). Na této stránce jsou vždy každé dva měsíce aktualizovány údaje z Kodakondsus - ja Migratsiooniamet⁴ o počtu naturalizovaných občanů za všechny roky, stejně tak jako o aktuálním počtu apatridů a občanů Ruské federace žijících na estonském území. Tyto údaje autorka

³ Nezisková organizace, která se zabývá naturalizačním procesem a problémy lidí bez státní příslušnosti v Estonsku.

⁴ „Výbor pro občanství a migraci“.

dlouhodobě sledovala, a proto jsou v práci zveřejněny vždy s datem, kdy byly tyto počty na dané stránce zveřejněny.

Z hlediska mezinárodních doporučení, které Estonsko v oblasti občanství a integrace rusky mluvící menšiny do společnosti dostalo, stojí za zmínku dva základní prameny, ze kterých tato práce hojně čerpá. A to především dopis Vysokého komisaře pro národnostní menšiny Maxe van der Stoela z roku 1997 estonskému ministrovi zahraničí, kde shrnuje tehdejší situace v procesu naturalizace a to i s vlastními statistikami, které jsou z této doby jinak naprosto nedostupné (Stoel 1997). A druhým je report Margita Sarva právě na činnost Maxe van der Stoela v Estonsku, který se zabývá děním ohledně rusky mluvící menšiny v tomto státě již od konce 80. let, a to do nejmenších detailů (Sarv 2002).

Z pohledu třetího aspektu, tedy zkoumání volební participace příslušníků rusky mluvící menšiny je pro tuto práci zásadních mnoho zdrojů, jelikož v žádném z nich tato participace nikdy nebyla zkoumána komplexně tak, jak je ambicí této diplomové práce. Práce v této oblasti čerpá z již zmiňovaného Poleshchuka 2009, stejně tak jako ze studií a výzkumů provedených estonskými autory. Prvním z nich je sada výzkumů *Integration Monitoring*, a to z let 2008 a 2011, které se snaží postihnout komplexně proces integrace rusky mluvící menšiny do estonské společnosti (Vetik at al. 2008, Lauristin at al. 2011). Druhou je studie Reina Toomly, která se zabývá volební participací sledované menšiny, a to na základě empirického výzkumu, který autor provedl po místních volbách v roce 2005 a 2009 (Toomla 2010). Slabinou tohoto výzkumu je, že se soustředí pouze na komunální volby a nezahrnuje i volby do Riigikogu. Práce také výrazně čerpá ze dvou dalších zdrojů, a to z *Estonian Human Development Report 2007*, kde jedním z jeho témat je právě politická participace rusky mluvící menšiny (Heidmets 2008). Zabývá se například počtem poslanců, jejichž mateřštinou je ruština, a zda tento počet odpovídá zastoupení této menšiny v populaci. Posledním zdrojem, který by autorka na tomto místě ráda zmínila, je report, který byl napsán ohledně politické participace občanů třetích zemí v Estonsku v roce 2011 (Kaldur, Sutrop, Kallas 2011). Tento report se poměrně podrobně zaměřuje na analýzu volební participace rusky mluvící menšiny, ovšem jeho slabinou je, že se po analýze volebních výsledků již nezaměřuje na hlubší hledání jejich příčin, ale spíše se zaměřuje na roli Evropské unie a dalších mezinárodních organizací v procesu integrace těchto lidí do společnosti.

Členění práce

Tato diplomová práce je členěna do čtyř kapitol. První z nich je potřeba vnímat jako úvod do problematiky, kde se budeme zabývat demografickými změnami, ke kterým došlo v průběhu začlenění Estonska do Sovětského svazu, a jejich následky. Bude vysvětlena estonská politika občanství po roce 1991 i vývoj pozice a postavení rusky mluvící menšiny mezi lety 1989–1995.

Následující tři kapitoly se budou zabývat jednotlivými kritérii, které si tato práce vytyčila k ověření. První z nich se bude věnovat problematice občanství po roce 1995, přičemž jednotlivé podkapitoly se budou zabývat naturalizací a získkem estonského občanství, získkem občanství Ruské federace a statusem apatridů. Třetí kapitola se věnuje kritériím politického zastoupení rusky mluvící menšiny v Estonsku. Zde budou objasněna politická práva lidí, kteří nemají estonské občanství, stručně představený současný stranický systém s důrazem na to, jaký postoj zastávají parlamentní strany ke zkoumané menšině, stejně tak jako vývoj a pozice stran zastupujících tuto minoritu. Na závěr této kapitoly budou zanalyzovány volební výsledky a volební účast právě z hlediska participace rusky mluvících voličů.

V poslední čtvrté kapitole se budeme věnovat vlastnímu hodnocení svého politického postavení příslušníky zkoumané menšiny, a to skrze analýzu dat z ESS. Zde se zaměříme jak na jejich volební participaci a inklinaci k jednotlivým politickým stranám, ale také na další faktory, aby závěrečné zhodnocení bylo opravdu komplexní. Dalšími faktory jsou především hodnoty důvěry a spokojenosti, stejně tak se zaměříme na vnímání vlastní příslušnosti těchto lidí k etnické minoritě. Zahrnuty jsou také otázky na pocity diskriminace a její příčiny. Rozdělujícím kritériem po celou dobu práce s daty z ESS přitom bude odpověď respondentů na otázku, jakým jazykem doma nejčastěji mluví. Poté bude následovat závěr a v něm finální zhodnocení naplnění cíle této práce, tedy zhodnocení politického postavení rusky mluvící menšiny v Estonsku.

1 Rusky mluvící menšina v Estonsku – úvod do problematiky

Dne 20. srpna 1991 vyhlásilo Estonsko obnovení své nezávislosti a suverenity a po více jak 50 letech se stalo opět nezávislým státem. Poprvé se jako samostatný stát objevilo na mapě v roce 1918. Tehdy se osamostatnilo po staletích nadvlády různých států a říší, které trvaly nepřetržitě již od 13. století, naposledy z područí carského Ruska. Rusko však osamostatnění neuznalo a mezi lety 1918 a 1920 byla mezi těmito státy válka, která skončila až podpisem mírové dohody v Tartu. Mír, stejně jako samostatnost Estonska, však nepřetrval dlouho. V srpnu 1939 byl podepsán tzv. pakt Molotov – Ribbentrop, podle jehož tajného dodatku spadalo Estonsko do sovětské zóny vlivu, a tak již v roce 1939 se z Estonska stal sovětský protektorát, přičemž v červnu 1940 bylo Estonsko okupováno a plně přidruženo k Sovětskému svazu (SSSR). S výjimkou let 1941–1944, kdy bylo estonské území pod kontrolou nacistického Německa, zůstalo Estonsko součástí SSSR až do zmíněného 20. srpna 1991. Od té doby je samostatným suverénním státem, který se za víc jak dvacet let své existence stihl stát členem mnoha mezinárodních organizací, např. Severoatlantické aliance (NATO) nebo Evropské unie (EU), přijal Euro za svou měnu a především díky své technologické pokročilosti se zařadil mezi nejvyspělejší státy Evropy.

Po svém znovuobnovení nezávislosti se však Estonsko muselo vyrovnat s jedním novým fenoménem, a to s výraznou změnou národnostního složení obyvatelstva. Sčítání lidu v roce 1934 ukázalo, že na estonském území žilo 88,1 % Estonců a 12,8 % příslušníků národnostních menšin, z nichž největší tvořili etničtí Rusové, což bylo 8,2 %, přičemž 2/5 z nich žili na území, které je dnes součástí Ruské federace. Úplně jiné výsledky ukázalo sčítání lidu z roku 1989, těsně před znovuobnovením nezávislosti, kdy na estonském území žilo 61,53 % Estonců a 38,47 % obyvatel, kteří nejsou etničtí Estonci. Z nich 36,5 % tvořili příslušníci rusky mluvící menšiny⁵ (Statistical database: Population and Housing Census). Z těchto výsledků je jasně patrné, že z poměrně silně homogenního státu se během půl staletí stal výrazně heterogenní stát, ve kterém převládají příslušníci jedné národnostní menšiny. Tato změna byla způsobena třemi hlavními příčinami – vlivem druhé světové války, sovětských deportací a především sovětskou politikou Rusifikace (Sarv 2002: 11).

⁵ Z toho 30,3 % Rusové, 3,1 % Ukrajinci a 3,1 % Bělorusové.

Dle sčítání lidu z roku 1934 žilo na území Estonska 8,2 % Rusů, z nichž někteří patřili k potomkům starousedlíků, kteří žili podél dnešní hranice s Ruskou federací již několik staletí, další se přestěhovali v průběhu nadvlády carského Ruska nad Estonskem a po podepsání mírové dohody v roce 1920 se rozhodli zůstat v Estonsku. A část také tvořili ruští emigranti, kteří se rozhodli v důsledku politických a společenských změn souvisejících s ustavením Sovětského svazu emigrovat. Většina z nich byli držitelé estonského občanství. S příchodem druhé světové války došlo k repatriaci Pobaltských Němců, stejně tak jako k odchodu většiny Švédů, kteří dle sčítání z roku 1934 byli druhou a třetí nejpočetnější menšinou. Především však druhá světová válka a střídání sovětské s nacistickou okupací znamenaly ztrátu 30 % předválečné populace Estonců, a to v důsledku deportací⁶, válečného nasazení, emigrace a samozřejmě také smrti (Sarv 2002: 12).

Po skončení války se dalším významným faktorem stalo vytvoření partyzánských bojových oddílů tzv. Forest Brothers, které bojovaly proti znovunastolení sovětského teroru. Jejich členové byli postupně popraveni, anebo deportováni. K další rozsáhlé vlně deportací došlo v roce 1949, ta probíhala zároveň s vlnou kolektivizace. Celkově bylo mezi lety 1945–1949 deportováno 50 000 lidí (Haarmann 2004: 1). Výsledkem všech těchto událostí se stal úbytek populace Estonců⁷. Mezi lety 1959 a 1989 jejich počet mírně vzrostl, a to na 963 300, což je počet, který nepřesáhl původní počet z roku 1934 (Poleshchuk 2009: 11). Na druhou stranu od počátku 50. let až do konce 80. let probíhala ve všech Pobaltských republikách velmi intenzivně politika rusifikace. Ta znamenala přistěhování jiných občanů Sovětského svazu, především Rusů, v menší míře Ukrajinců a Bělorusů. Jelikož na konci druhé světové války byla v Pobaltí vyšší životní úroveň než ve zbytku Sovětského svazu, dá se říct, že se tam stěhovalo za odměnu. Primárně byli takto přistěhováni dělníci do továren, které vznikaly v rámci industrializačního plánu SSSR v Estonsku a které byly řízeny přímo z Moskvy. Továrny byly budovány ve městech, kde byly zároveň pro tyto nově příchozí obyvatele postaveny zvláštní obytné čtvrti, ve kterých byly těmto dělníkům přiděleny byty, stejně tak jako byly otevřeny speciální školy právě pro děti rusky mluvících obyvatel, ve kterých se vůbec nevyučovala estonština. Takto byly uměle vytvořeny dvě paralelně fungující

⁶ Největší se odehrály ihned po okupaci Sovětským svazem v červnu 1940 a týkaly se především politické, vojenské a intelektuální elity země (Sarv 2002: 11).

⁷ Z 997 000 žijících na území dnešního Estonska v roce 1934 na 892 700 žijících na stejném území v roce 1959.

společnosti na jednom teritoriu. To nejlépe dokládá fakt, že pouze 10 % manželství uzavíraných v Estonsku byly smíšené (Sarv 2002: 12–13). Výsledkem politiky rusifikace byl růst populace rusky mluvících obyvatel Estonska z necelých 100 000 v roce 1934, na 272 700 v roce 1959, až na výsledných 550 800 v roce 1989, kdy představovali 35 % populace, oproti 8 % v roce 1934 (Estonia. Population by nationality). V důsledku emigrace⁸, ale také vyšší úmrtnosti, se podíl rusky mluvící menšiny v celé populaci zmenšil. Podle sčítání lidu z roku 2011 žilo v Estonsku 68,8 % Estonců a 29 % příslušníků rusky mluvící menšiny, počty příslušníků jiných národností jsou v Estonsku zanedbatelné (Statistical database: Population and Housing Census).

Příslušníci rusky mluvící menšiny žijí v naprosté většině případů ve městech, která se i z hlediska geografického koncentrují pouze do určitých regionů země⁹. Primárně žijí ve třech regionech – Ida-Virumaa, Harjumaa a Tallinn. Ida-Virumaa je region na východě Estonska, který přímo hraničí s Ruskou federací. Harjumaa je region na severu země v okolí Tallinnu, který je hlavním městem Estonska. Přímo v Tallinnu samotném se Estonci na několik let stali menšinou, a to okolo roku 1989, kdy sčítání lidu ukázalo, že pouze 47,7 % obyvatel tohoto města tvoří Estonci. Dnes je poměr vyrovnaný a kolísá okolo 50 % obyvatel pro obě skupiny. V Estonsku však existují města, kde je koncentrace rusky mluvících obyvatel tak vysoká, že výrazně převládají nad obyvateli estonskými. Jedná se o Narvu, Kohtla-Järve a Sillamäe v regionu Ida-Virumaa a Paldiski s Maardu v regionu Harjumaa. Ve všech těchto městech je podíl lidí, kteří mají ruštinu jako mateřský jazyk, vyšší než 80 % (Statistical database: Population and Housing Census).

Z hlediska politické orientace byli lidé, kteří se do Pobaltí přistěhovali, vybíráni primárně na základě stranického klíče, takže se stali pevnými základy podpory Estonské komunistické strany a Sovětského svazu v Estonsku. Z hlediska politického nebyla v Estonce vkládána důvěra, takže v podstatě všechny vedoucí politické funkce zastávali právě rusky mluvící obyvatelé, kteří byli tou vládnoucí elitou. To se postupně začalo měnit za vlády Michaila Gorbačova, kdy docházelo k postupnému uvolňování a změně poměrů. V roce 1988 byl poprvé od roku 1950 dosazen do funkce prvního tajemníka Estonské komunistické strany etnický Estonec,

⁸ Část rusky mluvících obyvatel využila možnost, která jim byla nabídnuta, a repatriovala se do Ruské federace jako nástupnického státu SSSR (Laar 2009: 3).

⁹ Dle dat ze sčítání lidu v roce 2011 pouze 8 % Rusů a Bělorusů a 12 % Ukrajinců žilo na venkově (Statistical database: Population and Housing Census).

Vaino Väljas. V tomtéž roce došlo také k vytvoření několika politických uskupení, jejichž příznivci byli vždy z jedné jazykové skupiny – estonsky nebo rusky mluvící. Budoucí estonský premiér Edgar Savisaar zformoval Rahvarinne neboli „Lidovou frontu“¹⁰, kterou záhy začala podporovat velká většina Estonců a která krůček po krůčku zvyšovala požadavky Estonců vůči sovětskému vedení. Jejím cílem se postupně stal zisk nezávislosti „oficiální“ cestou, tedy tím, že Moskva uzná, že anexe Estonska byla v roce 1940 provedena nelegálně a Estonsko získá nezávislost zpět na základě mírové smlouvy z Tartu podepsané v roce 1920. Na druhé straně vznikla dvě hnutí mezi rusky mluvícími občany – radikální a vládou silně podporovaný Interliikumine¹¹ a z odborů založené OSTK¹², jehož hlavním cílem bylo zachování morálky pracujících, tudíž jeho rétorika nebyla tak radikální. Přesto se ani jedné prosovětské organizaci nepodařilo mobilizovat masy, tak jako se to podařilo Lidové frontě (Smith 2001: 49–55).

Průzkum konaný v roce 1989 mezi rusky mluvícími obyvateli ukázal že Interliikumine podporovalo pouze 17,9 % z nich. OSTK podporovalo 30 % a relativně nejvyšší podporu stále měla Komunistická strana – 32 %. Zbývajících 20 % respondentů podporovalo estonské demokratizační snahy. Výsledky tohoto průzkumu se odrazily i ve výsledcích prvních svobodných voleb do Nejvyššího Sovětu Estonské SSR, oficiálního parlamentu, konaných v březnu 1990, které vyhrála Lidová fronta a ve které strany podporující Sovětský svaz a sovětskou politiku získaly pouze 27 ze 105 mandátů, což jim nestačilo ani na blokování ústavních změn (Sarv 2002: 14–15).

O měsíc dříve se však v Estonsku uskutečnily ještě jedny volby, a to do nově vytvořeného Eesti Kongress¹³, jehož vznik byl iniciován Eesti Kodanike Komiteed neboli „Estonskými občanskými výbory“, další politickou organizací, jejímž cílem bylo také osamostatnění Estonska na SSSR, ale na rozdíl od Lidové fronty nechtěla jít cestou uznání z Moskvy, ale spíše vytvoření vlastní paralelní samosprávy. K tomuto účelu měl právě sloužit Estonský kongres, jehož volba se symbolicky konala 24. února 1990 v den výročí založení Estonské republiky a do něhož směli volit pouze lidé, kteří prokázali, že oni anebo jejich předci byli držiteli estonského občanství před rokem 1940 (Laar 2009: 3). Již tyto volby byly předznamenáním

¹⁰ „Lidová fronta na podporu Perestrojky“, často zkracovaná právě jen na Lidovou frontu

¹¹ „Mezinárodní hnutí dělníků v Estonské SSR“

¹² „Svaz odborových rad“

¹³ „Estonský kongres“

budoucího vývoje a také toho, že Estonské občanské výbory byly výrazně více nacionalistické, na rozdíl od Lidové fronty, která se snažila jít cestou konsenzu. Ten nakonec zvolily oba orgány, když vyhlásily začátek procesu tranzice. Ta skončila dne 20. srpna 1991, kdy po nevydařeném pokusu o puč v Moskvě oba zvolené orgány – Nejvyšší Sovět Estonské SSR i Estonský kongres – vydaly prohlášení, ve kterém ukončily proces tranzice a vyhlásily samostatnost a suverenitu znovuobnovené Estonské republiky.

Ve znovuobnovené Estonské republice však zvítězil strach, strach Estonců z rusky mluvící menšiny, která představovala 35 % obyvatel v jejich znovuobnoveném státě. Strach z toho, že rusky mluvící menšina může představovat „pátou kolonu“ Ruska, skrze kterou se budou i nadále snažit Estonsko rusifikovat a podkopat tak estonský stát, jazyk, tradice, kulturu i národ. Díky dlouhodobé politice rusifikace většina příslušníků této menšiny ani nemluvila Estonsky, a i když podle údajů ze srpna 1991 si 55 % jejich příslušníků přálo osamostatnění Estonska od SSSR, v očích Estonců představovali nelegální migranty a také nebezpečí, které bylo potřeba zažehnat (Sarv 2002: 18). Počátkem roku 1992 byla tedy obnovena platnost zákona o občanství z roku 1938, který byl naposledy upraven v roce 1940, a podle kterého získali automaticky občanství pouze Ti, kteří prokázali, že oni sami nebo jejich předci byli držiteli estonského občanství ještě před anexí Estonska Sovětským svazem v červnu 1940. Estonské občanství tak získalo automaticky i několik procent příslušníků rusky mluvící menšiny, jejichž předci žili na území Estonska již před anexí SSSR a byli estonskými občany, ale tento počet byl nepatrný – celkově pouze 80 000 lidí, kteří nejsou etničtí Estonci, získalo občanství automaticky (Estonsko a otázka ruské menšiny 2001). Tento krok vyvolal mezi příslušníky rusky mluvící menšiny pocity nedůvěry, nepřátelství a strachu, jelikož jednak ztratili veškeré jistoty, které jim občanství zajišťovalo, ale především se najednou stali cizinci ve „vlastní“ zemi. K tomu se vyjadřuje i Will Kymlicka s Waynem Normanem, a to tak, že díky tomu, že tito lidé se vlastně nikdy nerozhodli dobrovolně se odstěhovat ze své vlasti, ale že se nedobrovolně stali ze dne na den cizinci na teritoriu, které bylo jejich vlastní, tak je i z hlediska teorie občanství velmi složité kategorizovat tento případ (Kymlicka, Norman 2000: 23). Tento šok byl o to větší, že se najednou z vládnoucí elity a reprezentantů dominantního národa, stali nepohodlnou minoritou, která ve většině případů nemluvila a ani nerozuměla novému a zároveň jedinému

oficiálnímu jazyku země, Estonštině. V neposlední řadě ti, kteří se v roce 1990 a 1991 vyslovili pro nezávislost Estonska, cítili pocit zrady (Zaagman 1999: 32).

Dle oficiálních statistik žilo v roce 1992 na estonském území 494 000 lidí bez jakéhokoli občanství. Tito apatridé představovali 32 % populace celého státu (OSCE 2008). O estonské občanství si samozřejmě mohli požádat, ale museli projít procesem naturalizace. Zažádat mohli v okamžiku, kdy prokázali, že na estonském území žijí minimálně dva roky, které se ale počítaly až od 30. března 1990. Požádat tedy mohli až po 30. březnu 1992, přičemž proces žádosti trval jeden rok a v jeho rámci museli prokázat znalost estonského jazyka, tedy složit zkoušku. Pro většinu z nich to však nebylo možné, jelikož pouze 13,7 % příslušníků této menšiny hovořilo Estonsky na takové úrovni, jakou zkouška požadovala. Ne všichni si však mohli o občanství vůbec zažádat, naturalizace byla dle zákona nemožná pro současné příslušníky armády jiných států, pro osoby, které působily v bezpečnostních složkách bývalého SSSR nebo v KGB, a to včetně jejich přímých rodinných příslušníků. Také pro osoby, které byly odsouzeny za závažný trestný čin, stejně tak jako osoby bez pravidelného legálního doložitelného příjmu (Zaagman 1999: 37–38).

I ti, kteří si zažádat mohli, však kvůli požadované roční lhůtě dostali estonské občanství nejdříve 30. března 1993, přičemž první volby do Riigikogu proběhly již v červnu 1992, takže na podobu první estonské vlády tito lidé nemohli mít žádný vliv. Z těchto voleb také vzešel kabinet Marta Laara, který zastával tvrdě nacionalistickou politiku. Jejím důsledkem bylo, že parlament v červnu 1993 schválil zákon o cizincích¹⁴, podle kterého měli všichni cizinci právo požádat nejprve pouze o přechodný pobyt, a to na tři roky, a teprve po uplynutí této doby měli mít právo požádat o trvalý pobyt¹⁵ (Sarv 2002: 30–33). Schválení tohoto zákona v parlamentu vyvolalo velké napětí nejen v Estonsku samotném, ale také v estonsko-ruských vztazích, stejně tak vyvolalo velké obavy mezi západními zeměmi. Přímou v Estonsku vyvolal tento zákon velké obavy mezi příslušníky rusky mluvící menšiny, že se jedná o předzvěst jejich násilného vystěhování, jelikož se báli, že po třech letech by jim nebyl trvalý pobyt udělen, anebo že by byli nuceni žít stále pouze s přechodným pobytem. Výsledkem této nejistoty a také nevole bylo svolání referenda o autonomii v Narvě a Sillamäe, která však byla estonskými úřady prohlášena za nelegální. Také

¹⁴ Jako cizinci byli definováni všichni lidé žijící na estonském území bez estonského občanství – občané jiného státu i neobčané (Riigi Teataja. Välismaalaste seadus).

¹⁵ V průběhu let se změnilo názvosloví a dnes je trvalý pobyt označován jako dlouhodobý, tato práce používá oba termíny, které však mají identický význam.

Ruská federace velmi tvrdě reagovala na schválení tohoto zákona, a to jednak slovně, prostřednictvím ministra zahraničí, ale také přerušením dodávek zemního plynu do Estonska. Situaci nenapomáhala ani přítomnost ruských vojenských jednotek, které byly stále umístěny na území Estonska.

Řešení pomohl najít až zástupce Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) – Vysoký komisař pro národnostní menšiny Max van der Stoel, který navrhl vytvoření kulatého stolu mezi zástupci estonské vlády a představiteli ruskojazyčné menšiny. Zároveň byl také finálně přijat zákon o cizincích ve změněné podobě, podle kterého měli všichni lidé, kteří trvale žili na území Estonska před 1. červnem 1990, právo zažádat ihned o trvalý pobyt. Stejně tak byl posunut mezní termín, do kdy tak musí učinit – poslední možnost požádat o jakoukoli formu pobytu měli do června 1995 (Zaagman 1999: 38–41). Stejně tak bylo za pomoci Vysokého komisaře dohodnuto stažení ruských vojsk, které proběhlo v průběhu roku 1994.

Po znovuoobnovení nezávislosti Estonska v roce 1991 a následném obnovení zákona o občanství z roku 1938 se více jak 30 % populace státu stalo osobami bez státního občanství, lidmi, kteří nejsou nositeli občanství žádného státu. Z dominantního národa se rusky mluvící obyvatelé stali nechtěnou menšinou, v mnoha případech byli považováni za ilegální migranty. Ze dne na den se z jejich vlasti stal cizí stát a oni se museli vyrovnat se všemi změnami, které to znamenalo, primárně s faktem, že jediným oficiálním jazykem země se stala Estonština, kterou mluvilo méně než 20 % z nich. Následující kapitola je zaměřena na analýzu toho, jaké legální možnosti tito lidé měli vzhledem ke svému statusu – kolik z nich získalo estonské nebo ruské občanství a za jakých podmínek, stejně tak kolik se jich rozhodlo zůstat apatridy. Budou také analyzovány důvody, proč může být pro určité lidi výhodné nemít žádné státní občanství a nejsou tedy motivováni získat ani to estonské.

2 Občanství – možnosti příslušníků rusky mluvící menšiny

Když v roce 1992 znovu vstoupil v platnost zákon o občanství z roku 1938 garantující automatický nárok na estonské občanství pouze pro ty, kteří byli jeho držiteli před 16. červnem 1940 nebo jejich potomky, estonští vládní činitelé obhajovali schválení tohoto zákona tím, že chtějí dát lidem, na které se toto kritérium nevztahuje možnost vybrat si, jaké občanství chtějí mít. Dle jejich slov nechtěli použít nulovou možnost právě proto, že chtěli dát obyvatelům příležitost, aby si vybrali, jestli se chtějí stát držiteli estonského občanství anebo ne. Tato možnost se vztahovala na velkou většinu příslušníků rusky mluvící menšiny, kromě několika těch, kterým bylo občanství garantováno automaticky, to však bylo pouze několik procent, viz předchozí kapitola. Všichni ostatní byli postaveni před možnost volby – projít procesem naturalizace a získat estonské občanství, zažádat si o občanství Ruské federace, na které měli jako občané bývalého SSSR právo a zůstat žít v Estonsku, odstěhovat se anebo zůstat apatridy.

V následujících podkapitolách se podíváme na to kolik lidí a za jakých podmínek získalo estonské občanství anebo občanství Ruské federace a kolik jich zůstalo, nebo se rozhodlo zůstat, osobami bez jakéhokoli občanství a proč.

2.1 Naturalizace – zisk estonského občanství

Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, již v roce 1992, kdy znovu vstoupil v platnost zákon o občanství z roku 1938, byly určeny podmínky pro naturalizaci a zisk estonského občanství. Tyto podmínky platily až do roku 1995, kdy byl přijat nový zákon o občanství. Podmínkami byl minimálně dvouletý pobyt na území Estonska počítaný od 30. března 1990, složení jazykové zkoušky a následně ještě jeden rok pobytu počítaný od podání žádosti. Jazyková zkouška z Estonštiny se skládala formou ústního pohovoru na předem definovaná témata. Tuto zkoušku nemuseli v rámci naturalizačního procesu skládat pouze držitelé tzv. zelených karet, neboli lidé, kteří se před 30. březnem 1990 registrovali k Estonským občanským výborům jako zájemci o estonské občanství (OECD 2011: 276). Díky tomu, že projevíli o estonské občanství zájem ještě v době, kdy nebylo jasné, že dojde k osamostatnění, byl tento krok brán jako vyjádření loajality k Estonsku a z toho důvodu tito lidé mohli získat občanství, sice také formou naturalizace, ale

v zjednodušeném režimu. Od roku 1992 do roku 1996¹⁶ se naturalizovalo 87 712 lidí, z toho nejvyšší počet skoro 23 000 právě v roce 1996 a to především z toho důvodu, že v platnost přicházel nový zákon o občanství, kde byly podmínky naturalizace ztíženy, a právě od roku 1995, kdy byla poslední možnost zažádat o občanství podle původních podmínek, přišlo nejvíce žádostí (Estonia. Citizenship).

Dne 1. dubna 1995 vstoupil v platnost nový zákon o občanství, ke kterému byly od té doby přidávány pouze dodatky, takže platí dodnes. Podle tohoto zákona se změnila podmínky pro naturalizaci a získání estonského občanství. Doba pobytu byla nově definována na pět let s tím, že osoba žádající o občanství musí prokázat, že těch pět let pobývala v Estonsku na základě trvalého nebo dlouhodobého pobytu. To by samozřejmě osoby, které se přistěhovaly v době existence SSSR, byly schopné prokázat až za několik let, jelikož až v roce 1995 byl poslední termín pro podání žádosti o některou z forem pobytu, takže by se naturalizační proces na několik let zastavil. Z tohoto důvodu lidé, kteří prokáží, že žili na území Estonska před 1. červencem 1990, mají udělenou výjimku a tento paragraf se na ně nevztahuje (Riigi Teataja. Citizenship Act). Jak poznamenávají Priit Järve a Vadim Poleshchuk, tak je to jediná výsada, kterou lidem, kteří se přistěhovali v období existence SSSR, zákon přiznává (Järve, Poleshchuk 2013: 8–9).

Dále byla také upravena podoba jazykové zkoušky z Estonštiny. Nyní musí uchazeč složit jednak písemný test, který je připravený formou eseje, a ústní zkoušku, která však již není na předem definovaná témata. Také byla přidána ještě jedna zkouška, která prověřuje uchazečovu znalost estonské ústavy a zákona o občanství. Ta je skládána formou písemného testu (Riigi Teataja. Citizenship Act). Právě zpřísnění zkoušky z Estonštiny a přidání dalšího testu vyvolalo mezi příslušníky rusky mluvící menšiny velkou vlnu kritiky, jelikož se jednalo o zpřísnění naturalizačních podmínek. To se jasně odrazilo také v počtu naturalizovaných, který mezi lety 1996 a 1997 několikanásobně klesl. V roce 1996 dosáhl počet naturalizovaných s necelými 23 000 vrcholu, který už se nikdy nepodařilo překročit. V roce 1997 se počet naturalizovaných zmenšil na 8 124 lidí (OECD 2011: 276).

Po schválení tohoto zákona o občanství následoval znatelný tlak mezinárodních organizací a institucí na Estonsko - mimo jiné Evropské unie, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě nebo z úřadu Vysokého komisaře

¹⁶ Což znamená, že žádost musela být podaná do roku 1995, tedy podle původního zákona o občanství.

OSN pro uprchlíky (UNHCR), který má na starosti redukci neobčanství ve světě. Důvodem bylo především to, že původní verze zákona, který vešel 1. dubna 1995 v platnost, nepočítala s jakýmkoli usnadněním naturalizace pro děti apatridů narozených na území Estonské republiky, ani pro staré nebo nemohoucí. Tento tlak se ukázal být úspěšným a jeho výsledkem bylo postupné přijetí dodatků, které upravovaly podmínky naturalizace právě pro výše zmíněné kategorie (Zaagman 1999: 43).

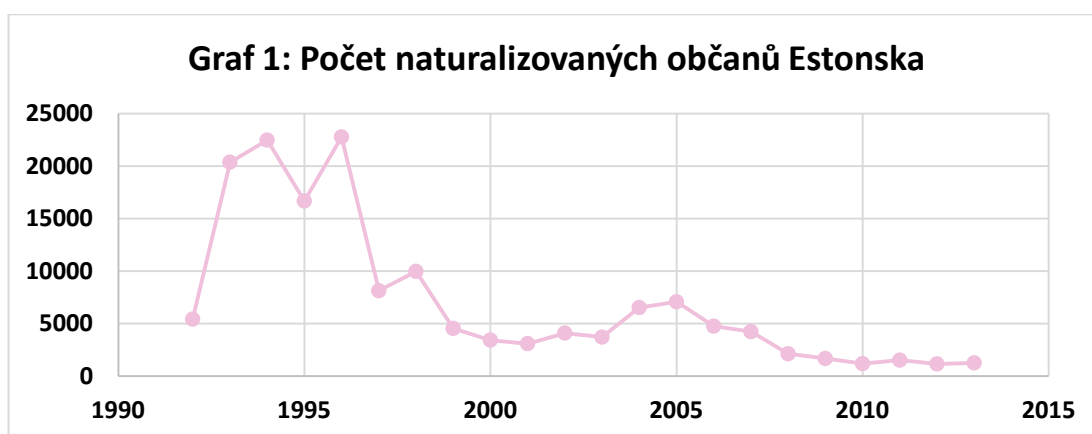
Podle původní verze zákona měly všechny děti narozené rodičům, kteří nejsou estonskými občany, projít plnohodnotným procesem naturalizace v případě, že chtěly získat estonské občanství, i v případě, že by se jinak staly apatridy. To je v rozporu s mezinárodními konvencemi – Mezinárodním paktem o občanských a politických právech a Úmluvou o právech dítěte, jejichž je Estonsko signatářem a k jejichž dodržování se tudíž zavázalo. Nakonec byl v prosinci 1998 přijat dodatek k zákonu o občanství, podle kterého všechny děti narozené na území Estonska po 26. únoru 1992, jejichž rodiče nejsou držitelé žádného státního občanství a žijí na území alespoň pět let, mohou získat estonské občanství po předložení žádosti jejich rodiči, a to až do dovršení věku 15 let (Järve, Poleshchuk 2013: 8). Do konce roku 2013 získalo takto estonské občanství 13 246 dětí, což jsou přibližně dvě třetiny z těch, které ho tímto způsobem získat mohly. Nejde totiž o automatický zisk občanství, ale je nutná žádost ze strany rodičů, takže v případě, kdy se rodiče rozhodnou žádost nepodat, dítě zůstává apatridou (Estonia. Citizenship).

Dalšími dodatky k zákonu byl upraven naturalizační proces pro další skupiny obyvatel. V případě osob narozených před 1. lednem 1930 je jim odpuštěn písemný test z Estonštiny, musí však skládat ústní zkoušku z jazyka i písemný test z estonské ústavy a zákona o občanství. To je stále podrobena kritice ze strany mezinárodních organizací, nic se na tom však zatím nezměnilo. V případě osob s mentálním nebo fyzickým postižením je nyní dle zákona naturalizační proces přizpůsoben míře tohoto postižení. V případě, že osoba dokončila základní, střední nebo jakékoli vyšší vzdělání v Estonštině, nemusí skládat zkoušku z jazyka, pouze test z estonské ústavy a zákona o občanství. Na druhou stranu naturalizační proces není žádným způsobem zjednodušen pro osoby, které mají za manžela nebo manželku estonského občana (Estonia Today. Citizenship).

V průběhu let estonská vláda pracuje na šíření osvěty ohledně procesu naturalizace, jelikož se snaží o redukci počtu lidí bez státní příslušnosti v zemi.

V rámci snížení naturalizačních bariér jsou k dispozici kurzy Estonštiny i znalostní kurzy zaměřující se na estonskou ústavu a zákon o občanství. Ty mají pomoci uchazečům překonat překážky a připravit je na úspěšné složení obou zkoušek. Od roku 2004 je estonský jazykový kurz zpětně proplacený, a to až do výše 384 Eur, ale pouze v případě úspěšného složení jazykové zkoušky. Jinak skládání obou zkoušek je úplně zdarma. V rámci zvýšené informovanosti o procesu naturalizace vydala estonská vláda řadu materiálů v ruštině, aby tak zacílila právě na rusky mluvící menšinu, jejíž členové jsou hlavní cílovou skupinou naturalizace. Stejně tak byla otevřena poradenská centra v rámci úřadů, kde mohou zájemci konzultovat své otázky související s tímto procesem (Järve, Poleshchuk 2013: 2-4).

Z hlediska počtu naturalizací vrchol představoval počátek 90. let mezi lety 1993 a 1996, kdy nejvíce lidí získalo občanství právě v roce 1996. Poté, se schválením zákona o občanství, který začal platit v roce 1995 a jehož efekt můžeme pozorovat v grafu jedna na počtu naturalizovaných od roku 1997, kde je patrný razantní propad.

Zdroj: Estonia. Citizenship, zpracovala autorka¹⁷.

Jak můžeme z grafu také vyčíst k další akceleraci udělených estonských občanství dochází až v roce 2004 a 2005, což si můžeme vysvětlit vstupem Estonska do Evropské unie a tím přidáním hodnoty tomuto občanství, které se tak stalo zároveň občanstvím evropským. Celkově rok 2005 se pro Estonsko stal milníkem, jelikož tehdy poprvé počet naturalizovaných přesáhl počet apatridů žijících na estonském území (Estonia Today. Citizenship). V roce 2007 se Estonsko začlenilo do Schengenského prostoru, ovšem žádný růst v počtu naturalizovaných zaznamenán

¹⁷ Tabulku s přesnými počty naturalizovaných estonských občanů za jednotlivé roky najdete v příloze číslo jedna.

nebyl. Naopak mezi lety 2007 a 2008 můžeme pozorovat znatelný propad, který lze vysvětlit tím, že v roce 2007 byl avizován a v roce 2008 vstoupil v platnost zákon, podle kterého estonští apatridé, kteří byli občany SSSR, mohou bezvízově cestovat do Ruské federace (Указ Президента РФ). Od té doby je počet naturalizovaných okolo 1500 ročně, přičemž stále postupně klesá.

Celkově lze zákon o občanství a naturalizační proces v Estonsku označit za stále žhavé téma. Zatímco většina etnických Estonců považuje tento zákon za adekvátní a vyhovující mezinárodním standardům a normám, většina rusky mluvících obyvatel tento zákon hlasitě kritizuje a považuje ho za porušování lidských práv. Podle studie z roku 2008 65 % etnických Estonců a 76 % rusky mluvících obyvatel Estonska zastává tento názor (Vetik et al. 2008: 137). Již I v parlamentu byl dvakrát podán návrh na další dodatky k tomuto zákonu, které by usnadnily naturalizaci pro rusky mluvící obyvatele žijící na estonském území již od dob bývalého SSSR, kteří stále nejsou nositeli žádného občanství. Ani v jednom případě dodatky neprošly schvalováním v parlamentu, který, jak bude analyzováno v dalších kapitolách, je z více jak 90 % tvořen etnickými Estonci. Proto lze uzavřít tuto podkapitolu tvrzením, že estonská vláda bude raději investovat peníze do tvorby propagačních materiálů, proplácení jazykových kurzů a vyplácení zaměstnanců, kteří dělají poradenství pro uchazeče o občanství, ale tento zákon výrazněji reformovat v současnosti nehodlá (Poleshchuk 2013: 2).

2.2 Zisk občanství Ruské federace

Další možností, kterou mohli příslušníci ruskojazyčné menšiny z hlediska získání občanství využít, bylo získání občanství Ruské federace. Ta jako nástupnický stát Sovětského svazu garantovala získání ruského občanství pro každého, kdo prokáže, že byl držitelem občanství SSSR. Této možnosti se dalo využít až do roku 2001 (OSCE 1995: 5). Tohoto práva využilo také poměrně velké procento příslušníků rusky mluvící menšiny žijících v Estonsku. Protože Velvyslanectví Ruské federace v Estonsku nezveřejňovalo údaje o počtu občanů Ruské federace žijících trvale na území Estonska až do poloviny minulého desetiletí, nelze získat přesnou statistiku o tempu, v jakém počet těchto občanů narůstal. K 1. říjnu 1996 žilo na území Estonské republiky 116 169 občanů Ruské federace, přičemž k 1. březnu téhož roku to bylo 85 803¹⁸, z čehož je vidět, že jen do roku 1996 této možnosti

¹⁸ Z toho 35 000 pouze ve městě Narva, které leží přímo na hranicích s Ruskou federací.

využilo více jak 100 000 lidí. Číslo se ještě navýšilo během roku 1997, kdy Velvyslanectví Ruské federace v Estonsku oznámilo, že počet občanů Ruské federace přesáhl 120 000, a to konkrétně na 122 393 k 1. dubnu 1997 (Stoel 1997). Část z těchto občanů se následně odstěhovala z estonského území, jelikož při sčítání lidu v roce 2000 tvořili občané Ruské federace 6,3 % obyvatel země. Od roku 2003 se dle informací Velvyslanectví Ruské federace v Estonsku držel počet žádostí okolo 3000 za rok. To se změnilo v roce 2007, kdy v důsledku přesunu sovětského válečného památníku z centra Tallinnu na vojenský hřbitov na jeho okraj¹⁹ došlo k velkému poklesu důvěry v estonskou vládu i demokracii mezi rusky mluvícími obyvateli, což vyústilo zdvojnásobením žádostí o občanství Ruské federace v roce 2007. Mezi lety 1992–2007 obdrželo ruské občanství v Estonsku 147 659 lidí, mnoho z nich však území této země opustilo (Poleshchuk 2009: 31). V červnu 2013 žilo na území Estonska 93 577 občanů Ruské federace (Estonia. Citizenship 15. 9. 2013).

Občané Ruské federace žijí v Estonsku na základě pobytů – přechodných a trvalých. Mnoho z nich, v současnosti okolo 10 000, jsou bývalí příslušníci KGB anebo sovětské armády se svými manželkami, kteří se v roce 1994 při odsunu bývalých sovětských vojsk rozhodli zůstat a žít na estonském území. To jim bylo umožněno na základě bilaterální dohody mezi Estonskou republikou a Ruskou federací právě z roku 1994, podle které mohou žít na estonském území, ale zdravotní pojištění i armádní penze jsou jim vypláceny Ruskou federací. Tito lidé však spadají do kategorie, která se podle estonského zákona o občanství nemůže naturalizovat a získat tak estonské občanství, proto většina z nich využila možnosti a získala občanství ruské²⁰. Ostatní občané Ruské federace se naturalizovat a získat estonské občanství mohou, ale jelikož podle estonských zákonů není povoleno mít dvojí občanství, znamenalo by to pro ně, že by jednak museli podstoupit celý proces naturalizace včetně jazykové zkoušky a v případě úspěchu by se museli vzdát

¹⁹ Tento přesun se udál v březnu 2007, necelé dva měsíce před volbami do Riigikogu, a vyvolal velkou vlnu nepokojů přímo v Tallinnu, jejichž primárními účastníky byli mladí příslušníci rusky mluvící menšiny. Také došlo k útoku na estonskou ambasádu v Moskvě a dokonce i k několika hackerským útokům na oficiální stránky estonské vlády. Obecně tento čin vyvolal velkou nestabilitu v celém Estonsku, která vedla k snížení důvěry rusky mluvící menšiny k estonské vládě a k směřování státu a stejně tak ovlivnila motivaci apatridů zapojit se do naturalizačního procesu, viz. následující podkapitola (Järve, Poleshchuk 2013: 14).

²⁰ Jedinou výjimku, která estonské občanství získat může, tvoří bývalí příslušníci sovětské armády, kteří jsou více jak pět let v manželském svazku s estonským občanem, který získal toto občanství narozením, přičemž tento svazek musí být v době získání občanství stále platný a neukončený rozvodem.

ruského občanství. Podle výzkumu z roku 2006 35 % procent ruských občanů žijících v Estonsku vyjádřilo přání stát se estonskými občany, ale pouze 9 % prohlásilo, že by byli schopni projít jazykovou zkouškou z Estonštiny (Järve, Poleshchuk 2013: 12–13).

Tento údaj jasně ukazuje na to, že počet ruských občanů žijících v Estonsku bude klesat pouze pozvolna. Dle údajů z června 2013 tvořili občané Ruské federace 6,9 % obyvatel Estonska, což rozhodně není zanedbatelný počet. Z hlediska demografického se jedná většinou o starší občany, takže postupný úbytek²¹ se dá převážně přičítat stárnutí a následné smrti těchto lidí (Estonia. Citizenship 15. 9. 2013). Je přesto reálným faktem, že necelých 7 % občanů Ruské federace dává tomuto státu do rukou kartu, kterou velmi často a rád využívá, a to pod heslem ochrany svých občanů žijících v zahraničí.

2.3 Status apatridů

V této podkapitole se zaměříme na status apatridů žijících na území Estonska, vše co tento status obnáší a na to, jak se jejich počet v průběhu let měnil a proč. Úvodem si však ještě definujeme, co tento pojem vlastně přesně znamená. Pojem apatrida byl poprvé definován v Úmluvě o právním postavení osob bez státní příslušnosti z roku 1954, která takového člověka definuje jako „osobu, kterou žádný stát podle svých právních předpisů nepovažuje za svého občana“ (Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti 1954: 1). Tato úmluva vlastně vůbec poprvé definovala, kdo to osoba bez občanství je a jaké by měla mít právní postavení. V 1961 byla podepsána ještě druhá úmluva zabývající se problematikou osob bez státní příslušnosti, a to Úmluva o omezení případů bezdomovectví²². Tyto úmluvy se snaží o definici statusu, práv a postavení apatridů, ale především o zmenšení počtu těchto lidí vůbec. To je jeden z hlavních důvodů tak velkého zájmu mezinárodních organizací o Estonsko, zákon o občanství a usnadněné možnosti naturalizace pro určité kategorie lidí. Celosvětový mandát k ochraně lidí bez státní příslušnosti má Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, který estonské vládě dodal na toto téma již mnoho doporučení.

²¹ Mezi lety 2008 až 2013 se počet občanů Ruské federace žijících na území Estonska snížil pouze o 1000 lidí.

²² Není bez zajímavosti, že Estonsko není signatářem ani jedné z těchto konvencí, i když to bylo předmětem již mnoha doporučení ze strany mezinárodních organizací. Patří mezi čtyři státy Evropské unie, které výše zmiňovanou konvenci z roku 1954 stále nepodepsaly.

V roce 1992 žilo na území Estonska 494 000 osob bez státní příslušnosti, což představovalo 32 % tehdejší populace (OSCE 2008: 1). Toto číslo se do roku 2013 mnohonásobně snížilo, když k 31. prosinci 2013 žilo na stejném území 88 564 lidí s tímto statutem, což představuje 6,5 % obyvatel státu (Estonia. Citizenship, 21. 1. 2014). Není bohužel možné dohledat přesné údaje o počtu lidí s tímto statutem za každý rok od roku 1992 až dodnes, jak je to možné u počtu naturalizovaných občanů. Až do roku 2004 Kodakondsus - ja Migratsiooniamet²³, neboli úřad, který má právě tuto agendu na starosti, dle svých informací systematicky nesbíral data o počtu apatridů na svém území – položka občanství byla ve všech dotaznících označená jako dobrovolná, nemusela být tedy vyplněna (Varis 2013). Dle odhadů Vysokého komisaře pro národnostní menšiny byl počet lidí bez státní příslušnosti v roce 1997 okolo 220 000 lidí (Stoel 1997). Další přesný údaj je až ze sčítání lidu, které proběhlo v roce 2000 a kdy počet lidí bez státní příslušnosti, neboli dle oficiální estonské terminologie s nedefinovaným občanstvím, byl 170 349, což představovalo 12,4 % obyvatel (Statistical database: Population and Housing Census). Tento počet se nadále snižoval, v roce 2004 při vstupu Estonska do EU činil 160 270 (Välisministeerium 2004: 17). Velký skok lze zaznamenat právě mezi lety 2004 a 2005, což souvisí především se zvýšeným zájmem těchto lidí o naturalizaci v důsledku vstupu Estonska do EU. V roce 2005 byl počet apatridů 131 470, snížil se tedy o 22 800 za jeden rok (Varis 2013). Poté následuje poměrně stabilní pokles počtu těchto lidí v řádu okolo 10 000 lidí ročně až do roku 2011, kdy proběhlo další sčítání lidu. Zde dochází k nesouladu oficiálních údajů publikovaných estonskými oficiálními autoritami. Podle údajů ze sčítání lidu z roku 2011 žilo na území Estonska 85 961 apatridů (Statistical database: Population and Housing Census), zato podle údajů Kodakondsus - ja Migratsiooniamet žilo v červnu 2013 na stejném území 90 014 lidí, jejichž počet klesl na 88 564 k 31. 12. 2013 (Estonia. Citizenship, 15. 9. 2013 a 21. 1. 2014), což je v obou případech vyšší číslo než v případě údajů ze sčítání lidu v roce 2011 a je uváděno jako oficiální údaj i na webových stránkách, kde jsou informace o občanství. Pro účely této práce bude vždy jako oficiální údaj brán počet zveřejněný Kodakondsus - ja Migratsiooniamet.

Všichni apatridé žijí na území Estonska na základě pobytů – ve většině případů trvalých. Mezní termín, do kdy si museli o některou z forem pobytu požádat,

²³ Výbor pro občanství a migraci.

byl červen 1995, přičemž estonské úřady měly dva roky na to, aby jejich žádost vyřídily. Z toho důvodu byla prodloužena platnost sovětských pasů jako identifikačních dokladů až do 15. května 1997. Přesto v okamžiku, kdy jejich platnost skončila, ještě 50 000 apatridů nemělo nové identifikační dokumenty, což bylo na doporučení OBSE řešeno urychleným procesem vydávání těchto dokladů (Stoel 1997). Těmito identifikačními dokumenty pro apatridy v Estonsku jsou tzv. šedé pasy, vydávané od roku 1996, neboli pasy osob bez státní příslušnosti s platným pobytem v této zemi. Ty mohou využívat i pro cestování, zajišťují jim totiž právo opuštění a opětovného vrácení se do země (Sarv 2002: 68).

Od roku 2007, kdy se Estonsko stalo součástí Schengenského prostoru, mohou i držitelé tzv. šedých pasů volně cestovat, vztahuje se na ně však omezení, že mohou v Schengenském prostoru strávit max. 90 dní v průběhu šesti měsíců (UNHCR 2009: 2–3). Zároveň také mohou od 17. června 2008, kdy ruský prezident Dmitrij Medvěděv podepsal prezidentský dekret, bezvívově cestovat i do Ruské federace, a to v případě, že prokáží, že byli držiteli občanství SSSR a v současnosti jsou apatridy v Estonsku²⁴ (Указ Президента РФ).

Již od 90. let byly mezi lidmi bez občanství prováděny pravidelné výzkumy s otázkou, jestli a případně jaké občanství by chtěli získat. V roce 1996 62,5 % respondentů chtělo získat estonské občanství a dalších 18,1 % uvedlo, že by o získání estonského občanství měli zájem v případě, že by se změnila podmínka jeho získání. Další otázkou v tomto výzkumu bylo, jestli si myslí, že by zvládli zkoušky z Estonštiny, kde 70,2 % respondentů uvedlo, že nikoli. Na otázku, zda si přejí změnu zákona o občanství, kladně odpovědělo celých 94 % z nich (Stoel 1997). Od roku 2000 se pravidelně provádí výzkum Integratsiooni monitooring²⁵, který se také zabývá tím, jaké občanství by apatridé chtěli získat. Na jeho výsledky se můžeme podívat v tabulce číslo jedna.

Jak je z tabulky jedna zřetelné, tak do roku 2005 počet apatridů, kteří chtěli získat estonské občanství, rostl. Když se podíváme do tabulky jedna na počet naturalizovaných estonských občanů, tak vidíme, že celkově rok 2005 byl v tomto smyslu velmi úspěšný. Pak je však vidět razantní propad, který si lze vysvětlit událostmi okolo přestěhování sovětského válečného památníku z centra Tallinnu na vojenský hřbitov na jeho kraji, které se odehrálo v březnu 2007. To jednak zvýšilo

²⁴ To stejné platí i pro bývalé občany SSSR bez státní příslušnosti, kteří žijí formou pobytu v Lotyšsku.

²⁵ Studie, která monitoruje integraci společnosti v Estonsku.

počet žádostí o ruské občanství, ale především to způsobilo razantní posun v počtu lidí, kteří se rozhodli, že nechtějí být držiteli žádného občanství, který vzrostl ze 7 %²⁶ na v roce 2005 na 16 % v roce 2008.

Tabulka 1: Jaké občanství byste chtěl/la získat?

	2000	2002	2005	2008	2011
Estonské občanství	60%	65%	74%	51%	64%
Ruské občanství	5%	6%	11%	19%	–
Občanství jiné země	7%	9%	5%	14%	–
Nechci získat žádné občanství	16%	14%	7%	16%	6%
Těžko říct/Nevím	12%	6%	3%	–	–
Počet dotázaných	170	109	102	105	–

Zdroj: Vetik et al. 2008: 138 a Sarv et al. 2011: 7, zpracovala autorka.

V roce 2008 nebyla možnost nevíam na výběr, stejně tak v roce 2011 nebyly uvedeny výsledky k žádné z proškrtnutých kolonek.

Ve všech letech byli respondenti pouze ti dotazovaní, kteří nemají estonské občanství.

V roce 2011 lze pozorovat, že situace se opět uklidnila a stabilizovala, když 64 % procent respondentů uvedlo, že by se chtěli stát držiteli estonského občanství, na rozdíl od pouhých 51 % v roce 2008.

Hlavním veřejně skloňovaným důvodem proč 6,5 % populace stále nemá občanství státu, kde trvale pobývá, je jazyková zkouška z Estonštiny. I když většina populace se znalostí úředního jazyka na komunikativní úrovni dnes už nemá problém, stále lze mezi příslušníky rusky mluvící menšiny nalézt mnoho těch, kteří by měli se skládáním jazykové zkoušky na požadované úrovni problém. Jazykový test byl obecně považován za hlavní překážku naturalizace v průběhu celých 20 let, kdy tento proces trvá. V roce 1996 pouze 25 % apatridů uvedlo, že jejich znalost tohoto jazyka je excelentní nebo dobrá (Stoel 1997). To je také důvod, proč byl představen systém jazykových kurzů, které jsou zpětně po úspěšném složení zkoušky propláceny a jsou tak dostupné de facto každému. Tím se možnost složení jazykového testu otevřela pro všechny obyvatele (Poleshchuk 2009: 38).

V současnosti lze proto jako hlavní důvod nepodstoupení naturalizačního procesu a získání estonského občanství označit možnost bezvízového cestování do Ruské federace, které je za výhodné považováno především staršími lidmi, kteří se nenarodili na území Estonska a mají tak rodinné příslušníky právě v této zemi. Jako apatridé žijící na estonském území, na základě převážně trvalých pobytů, mají totiž garantována stejná práva jako estonští občané s dvěma výjimkami. První se týká práva volit, být volen nebo členem politické strany, o čemž budeme hovořit v další

²⁶ V roce 2005 platilo pravidlo, že se jednalo především o starší lidi (Estonia Today. Citizenship).

kapitole. A druhou výjimkou je, že pouze estonští občané mohou být zaměstnání v určitých typech státních institucí, jako např. ministerstva nebo policie (UNHCR 2009: 2). Ovšem převážnou většinu stávajících apatridů v Estonsku tvoří lidé starší 45 let (Järve, Poleshchuk 2013: 15), kteří se do Estonska přistěhovali v důsledku politiky rusifikace, byli především dělníky v továrnách, nemají tedy ani kvalifikaci a znalosti na to, aby se o takovéto posty mohli reálně ucházet. Proto je z jejich pohledu výhodnější, když si ponechají možnost bezvízového cestování do Ruské federace, kterou by naturalizací ztratili. Díky tomu se také počet lidí bez jakékoli státní příslušnosti v posledních letech snižuje jen velmi pomalu, jelikož ti, kteří estonské nebo ruské občanství chtěli, tak už jej mají. Nelze proto očekávat, že by počet příslušníků rusky mluvící menšiny, kteří jsou apatridy a žijí v Estonsku, v nejbližších letech razantně klesl. Spíše se dá očekávat, že tento pokles bude pokračovat setrvalým trendem několika tisíců lidí za rok a to především díky přirozeným jevům.

Na počátku 90. let se jeden z estonských ministrů vyjádřil, že za znovuoobením zákona o občanství z roku 1938, a tudíž nepřiznáním automatického občanství příslušníkům rusky mluvící menšiny, kteří se na estonské území přestěhovali až po druhé světové válce, byl především zájem o zachování estonského národa a kultury. Také dodal, že v době znovuoobnovení tohoto zákona, tedy v roce 1992, byly předpoklady takové, že třetina příslušníků rusky mluvící menšiny získá občanství estonské, třetina ruské a třetina území Estonska opustí (Järve, Poleshchuk 2013: 6). Tyto předpoklady se ukázaly být pouze částečně pravdivé. K 31. prosinci 2013 žilo na území Estonska 359 126 příslušníků rusky mluvící menšiny, kteří tvořili 28 % obyvatel v porovnání s 36,5 % v roce 1989 (Estonia. Population by nationality). Z nich 51 % jsou držitelé estonského občanství, 26 % neboli 93 267 občanství Ruské federace a 25 % neboli 88 564 nejsou držitelé žádného státního občanství (Estonia. Citizenship, 21. 1. 2014). Jak je z těchto výsledků vidět, podíl estonských občanů je mezi příslušníky rusky mluvící menšiny vyšší, než se počátkem 90. let očekávalo, což je zásluha hlavně usnadněné naturalizace pro dvě velké skupiny obyvatel – držitele tzv. zelených karet z počátku 90. let a děti, jejichž oba rodiče jsou apatridé. Na druhou stranu počet lidí, kteří se z Estonska odstěhovali, je nižší, než se předpokládalo. Ale především počátkem 90. let se nepočítalo s tím, že se na území státu vytvoří skupina příslušníků této menšiny, která nebude mít zájem na tom získat jakékoli občanství. Ta hraje asi nejvýznamnější

rozdíl v naplněnosti výše uvedených předpokladů, ale nedá se očekávat, že by se v nejbližších letech na tomto faktu něco změnilo.

V této kapitole jsme si určili, jaké možnosti měli příslušníci rusky mluvící menšiny z hlediska získání legálního statusu v Estonsku. V následující kapitole se zaměříme na jejich politické zastoupení, jaké v Estonsku mají.

3 Politické zastoupení příslušníků rusky mluvící menšiny

V této kapitole se zaměříme na zhodnocení politického zastoupení příslušníků rusky mluvící menšiny v Estonsku. Nejprve se podíváme na to, jaká politická práva mají příslušníci této menšiny, kteří nejsou estonskými občany – zda mohou volit, případně v jakých volbách a podobně. Poté navážeme stručným představením estonského stranického systému. Jaké politické strany jsou v parlamentu, jaké je jejich zaměření a elektorát, stejně tak jaký mají vztah k rusky mluvící menšině, kde jako indikátor bude použit názor strany na změnu či zachování stávající verze zákona o estonském občanství. Poté se zaměříme na strany, jejichž primárním cílem je reprezentace právě této menšiny a jaký vývoj popularity od 90. let zaznamenaly. Nakonec se zaměříme přímo na samotné volby a jejich výsledky. Bude zanalyzován rozdíl ve volební účasti mezi etnickými Estonci a příslušníky rusky mluvící menšiny, stejně tak rozdíl v účasti v čase a mezi jednotlivými typy voleb. Podíváme se na podporu jednotlivých stran z hlediska časového i geografického a na závěr budou nastíněny trendy, které lze ve volebních preferencích příslušníků rusky mluvící menšiny vypořádat, a jak je reflektují samotné politické strany.

3.1 Politická práva obyvatel, kteří nejsou estonskými občany

Politická práva jsou spolu s nemožností získu určitých pozic ve státní správě, třeba u policie, to jediné, v čem je rozdíl z hlediska práv občanů Estonska oproti obyvatelům státu, kteří estonskými občany nejsou, ale mají na území dlouhodobý pobyt²⁷ (Kaldur, Sutrop, Kallas 2011: 12). V případě příslušníků rusky mluvící menšiny, o kterých pojednává tato práce, se tento status vztahuje na občany třetích zemí, především Ruské federace, a apatridy. Z hlediska aktivního volebního práva tito lidé nemohou volit ve volbách do Riigikogu, do Evropského parlamentu a ani při referendu. Aktivní volební právo mají pouze ve volbách místních. To bylo uzákoněno již před komunálními volbami v roce 1996, takže již od tohoto roku v místních volbách volit mohou. Do roku 2006 platilo omezení, že volit mohou pouze držitelé v té době ještě trvalého pobytu, kteří na území dané obce, do jejíhož zastupitelstva se volby konají, žijí alespoň pět let. Toto omezení však bylo zrušeno, takže dnes mohou v místních volbách volit všichni občané EU, kteří mají

²⁷ Dlouhodobý pobyt byl dříve nazývaný trvalý, ale stále se jedná o stejný typ pobytu, změnil se pouze název.

zaregistrovanou adresu aktuálního pobytu delšího než tři měsíce v Estonsku, stejně tak jako všichni držitelé dlouhodobého pobytu (Poleshchuk 2009: 58).

Z hlediska pasivního volebního práva není lidem žijícím na území Estonska na základě dlouhodobého pobytu umožněno kandidovat v jakémkoli typu voleb, tedy ani místních. Právo kandidovat mají ve všech volbách pouze estonští občané²⁸. Ale i pro ty bylo v roce 1999 uzákoněno omezení, podle kterého všichni kandidáti museli prokázat, že jejich znalost Estonštiny je na komunikativní úrovni, což bylo odůvodněno tím, že musí porozumět návrhům zákonů, stejně tak jako nutností komunikace s voliči v jediném úředním jazyce země, tedy v Estonštině. Původně měli kandidáti skládat jazykové testy z Estonštiny, proti tomu se však postavil prezident Lennart Meri, který návrh zákona v této podobě odmítl podepsat. Nakonec byl schválen a 1. května 1999 vstoupil v platnost zmíněný zákon s tím, že ze strany všech kandidátů byl vyžadován podpis prohlášení o jejich znalosti Estonštiny (Zaagman 1999: 42). Poprvé se tento zákon týkal komunálních voleb, které proběhly na podzim téhož roku²⁹. Pro žádné další volby však již uplatněn nebyl, jelikož byl rozhodnutím Nejvyššího soudu v roce 2001 zrušen (Haarmann 2004: 86).

Také členy politických stran mohou být pouze estonští občané narození od 22 dalších zemí Evropské unie, kde členství v politické straně není limitováno občanstvím (Kaldur, Sutrop, Kallas 2011: 9). Zákaz členství v politických stranách pro všechny, kteří estonskými občany nejsou, je součástí Estonské ústavy, a to již od roku 1992 (Järve, Poleshchuk 2013: 4). V podstatě po celou dobu znovuoobnovené existence Estonské republiky je vedena diskuze na téma politických práv lidí, kteří trvale na území žijí, ale nemají estonské občanství. V posledních letech vyvstala debata, zda by všichni ti, kteří mohou volit v místních volbách, neměli volit i ve volbách parlamentních. Není ovšem vysoce pravděpodobné, že by takovýto zákon byl v nejbližších letech v Riigikogu schválen, jelikož dle interview, která proběhla s členy estonské vlády³⁰, patří práva politické participace do sféry občanství a neměla by být tudíž nijak dále rozšiřována i na lidi, kteří estonské občanství nemají (Kaldur, Sutrop, Kallas 2011: 21). Příslušníci rusky mluvící menšiny, kteří nemají estonské občanství, tedy v současnosti mohou využívat svého aktivního volebního práva

²⁸ Na rozdíl od 13 jiných zemí Evropské unie (Kaldur, Sutrop, Kallas 2011: 9).

²⁹ V březnu 1999 proběhly volby do Riigikogu, pro ty tento zákon ještě neplatil.

³⁰ Estonské vlády, která byla u moci do 26. března 2014.

v místních volbách, nemohou však volit v žádných jiných volbách, ani nemohou kandidovat nebo být členy jakékoli politické strany (Heidmets 2008: 58).

3.2 Politické strany v Estonsku ve vztahu k příslušníkům ruský mluvící menšiny

Estonská republika je parlamentní demokracií, kde parlament je nejdůležitější volenou institucí s největšími pravomocemi. V Riigikogu, estonském parlamentu, jsou v současnosti čtyři politické strany – Eesti Reformierakond (RE)³¹, Eesti Keskerakond (KESK)³², Isamaa ja Res Publica Liit (IRL)³³ a Sotsiaaldemokraatlik Erakond (SDE)³⁴. Estonský stranický systém si však za 20 let znovuoobnovené existence Estonska prošel velkým vývojem, kdy se strany nejprve vytvářely a poté následně spolu slučovaly, stejně tak se postupně počet parlamentních stran snižoval a obměňoval. Ještě po předminulých volbách v roce 2007 bylo v Riigikogu politických stran šest. Dříve tam byly také zastoupeny etnické strany, jejichž primárním cílem bylo zastupování zájmů ruský mluvící menšiny v Estonsku – Eestimaa Ühendatud Rahvapartei (EÜRП)³⁵ a Vene Erakond Eestis (VEE)³⁶, ani jedna z nich se však již od roku 2003 do Riigikogu nedostala a dnes už ani jedna z těchto stran neexistuje samostatně a pod tímto názvem (Poleshchuk 2009: 56–58). V následujících podkapitolách budou všechny strany představeny, především s důrazem na jejich vztah k ruský mluvící menšině – jak se staví ke změně zákona o občanství, stejně tak zda příslušníci ruské menšiny tvoří elektorát dané strany, či nikoli a jak to daná strana reflektuje. Také se podíváme na vývoj dvou výše zmíněných etnických stran a možné příčiny jejich neúspěchu.

3.2.1 Eesti Keskerakond

Strana Eesti Keskerakond vznikla 12. října 1991 z Rahvarinne, neboli „Lidové fronty“, o jejímž vzniku a činnosti byla řeč v úvodní kapitole. Již Rahvarinne založil budoucí vůdce KESKu Edgar Savisaar, který je v čele této strany dodnes. Tato strana

³¹ „Estonská reformní strana“.

³² „Estonská strana středu“.

³³ „Unie Pro Patria a Res Publica“.

³⁴ „Sociálně demokratická strana“.

³⁵ „Estonská sjednocená lidová strana“.

³⁶ „Ruská strana v Estonsku“.

se nazývá středovou nikoli v odkazu ke svojí pozici na pravo–levé škále, ale ve vztahu ke svojí pozici v Rahvarinne, ze kterého vzešla. Z hlediska politické a především ideologické pozice je poměrně složité stranu zařadit. Oficiálně se hlásí k levicovému liberalismu, ale tomu neodpovídá nejen její ekonomická politika, kdy prosazuje například zavedení progresivního zdanění, ale také názory například na homosexualitu, kdy razantní negativní postoje lze jen velmi těžko za liberální považovat. Z hlediska mezinárodního je KESK na půdě EU asociován v Alianci liberálů a demokratů pro Evropu, ale není členem mezinárodní Liberální internacionály, i když si o členství žádal, ale nebyl přijat (The Democratic Society. Category Archives: Estonia).

Stranu lze nejlépe označit za populistickou a personalizovanou. Její politika, především v ekonomické oblasti, je nejlevicovější ze všech parlamentních stran a mnohé kroky, které strana dělá, lze označit za velmi populistické³⁷. Personalizovanou proto, že je vždy identifikována se svým leaderem E. Savisaarem³⁸, který je známý také svou dominancí uvnitř strany samotné. Již v roce 2004 došlo k odchodu skupiny osmi poslanců, kteří byli členy strany. Svůj odchod ze strany zdůvodnili jednak nespokojeností s pozicí strany vůči EU³⁹, ale především autoritativním vedením předsedy strany (Keskerakond on jätkuvalt muulaste seas populaarseim erakond 2010). Tato situace se opakovala v roce 2012, kdy stranu opustilo osm jejích členů, přičemž všichni zastávali významné funkce⁴⁰. Důvodem, který uvedli v tiskovém prohlášení, bylo, že současné vedení odmítá jakékoli reformy a stává se čím dál více izolovaným a že v takové situaci nemohou splnit sliby, které dali voličům. Přičemž stále hlasitě kritizují stranické vedení, a to hlavně samotného E. Savisaara (Sivonen 2012). Přesto se nedá předpokládat, že by se na vedení této strany cokoli změnilo, jelikož její volební výsledky dávají vedení silný mandát. Tato strana byla zvolena v každých volbách do Riigikogu již od obnovení estonské nezávislosti a od voleb v roce 1999 se usadila na stabilním druhém místě, těší se totiž výrazné volební

³⁷ Např. od ledna 2013 zavedl KESK, jako strana ovládající více jak 50 % mandátů v Tallinnu, městskou hromadnou dopravu pro všechny obyvatele Tallinnu zdarma, což dost jistě pomohlo k opětovnému zvýšení popularity KESKu před komunálními volbami na podzim 2013, kdy KESK získal opět více jak 50 % všech mandátů. (Tallinn. Tallinn Free Public Transport).

³⁸ E. Savisaar přitom ani není členem parlamentu, od roku 2007 je stále starostou Tallinnu.

³⁹ KESK zastával před vstupem do EU euroskeptický postoj, ale po začlenění v roce 2004 se tento postoj změnil.

⁴⁰ Stranu opustili oba její europoslanci, čtyři poslanci v Riigikogu, jeden člen tallinského zastupitelstva a jeden člen předsednictva strany (Sivonen 2012).

podpoře právě mezi příslušníky rusky mluvící menšiny v Estonsku (Riigikogu. Estonian Centre Party Faction).

Podpora KESKu mezi příslušníky této menšiny může být označena za enormní. Od roku 1995 postupně stoupá, což lze dokumentovat na volebních ziscích této strany, jak bude ukázáno v podkapitole o volbách. Dle průzkumů podpora této strany mezi příslušníky rusky mluvící menšiny od roku 2007 nikdy neklesla pod 70 %, přičemž ještě v roce 2006 byla tato podpora dle průzkumů okolo 50 % (Keskerakond on jätkuvalt muulaste seas populaarseim erakond 2010). Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, v březnu 2007 došlo k přesunu sovětského válečného památníku z centra na okraj Tallinnu, což vyvolalo nepokoje a následné rapidní snížení důvěry rusky mluvící menšiny v estonskou vládu a demokracii, je proto zajímavé sledovat takový nárůst podpory právě od tohoto roku. KESK je také stranou s největším počtem kandidátů, jejichž mateřským jazykem je Ruština (Fangen, Fossan, Mohn 2010: 101). Tento fakt však nelze označit za klíčový faktor podpory KESKu mezi příslušníky rusky mluvící menšiny, jelikož dle výsledků focus groups a rozhovorů s těmito lidmi nepovažují množství kandidátů svého etnika za rozhodující při volbě strany. Naopak za rozhodující považují názory dané strany, a to jakou politiku ve skutečnosti prosazuje (Heidmets 2008: 62).

Z tohoto pohledu je pak volba KESKu příslušníky rusky mluvící menšiny jasná volba, jelikož se tato strana svými kroky již více než 10 let snaží ukázat, že práva ona jediná dokáže ochránit zájmy této menšiny a to často i kontroverzním způsobem. Například v roce 2004 strana podepsala dohodu o spolupráci s ruskou proprezidentskou stranou Jednotné Rusko⁴¹, což bylo negativně hodnoceno ostatními politickými stranami (Poleshchuk 2009: 61). Dalším příkladem je také reakce KESKu na události z března 2007, jako jediná strana se vůči nepokojům nevyjádřila kriticky a naopak v reakci na tyto události začala počínaje zářím 2007 navrhopvat změny v zákoně o občanství. Od roku 2007 do roku 2010 navrhla čtyři takovéto změny, z nichž tři se týkaly zavedení principu získávání občanství na základě místa narození a poslední se týkala zjednodušení naturalizačního procesu pro starší osoby. Žádný z těchto návrhů však nebyl parlamentem přijat (Järve, Poleshchuk 2013: 14).

⁴¹ Většina ruských občanů žijících trvale na území Estonska podporuje právě tuto stranu a jejího kandidáta. Při posledních prezidentských volbách v roce 2012 83 % voličů, kteří odvolili na estonském území, dalo svůj hlas Vladimíru Putinovi (Teesalu 2012).

Přesto lze právě v této době vyzorovat vzestup podpory této strany u příslušníků ruský mluvící menšiny na již zmíněných 70 % a více.

Ovšem i když většinu elektorátu této strany opravdu tvoří příslušníci ruský mluvící menšiny, tak také menší procento etnických Estonců tuto stranu volí⁴². Ti se řadí mezi tzv. transition losers, tedy lidi, kteří na znovuoobnovení nezávislosti Estonské republiky, přechodu na tržní hospodářství a všech dalších změnách, které se za posledních 20 let staly, nevydělali. Přesně tito lidé tvoří etnicky estonský elektorát KESKu. Proto se nabízí další vysvětlení tak enormní podpory příslušníků ruský mluvící menšiny právě této straně, která rozhodně není stranou minoritní, zaměřující se pouze na ruský mluvící menšinu, a to je právě fakt, že většina příslušníků této menšiny patří také do skupiny těchto tzv. transition losers, kteří uvádějí, že v procesu tranzice ztratili, nikoli získali (Heidmets 2008: 62). Tím se dostáváme zpátky k předchozím kapitolám a tomu, že příslušníci této menšiny ze dne na den přišli o své dominantní postavení ve státě a většina z nich se stala apatridy v zemi, jejímuž jedinému oficiálnímu jazyku ani nerozuměli, což dnes také může ovlivňovat jejich volební rozhodnutí. A právě především díky jejich podpoře získává KESK pravidelně druhé místo ve volbách do Riigikogu, stejně jako má enormní zisky v komunálních volbách, a to právě ve městech, kde příslušníci ruský mluvící menšiny tvoří většinu obyvatel. Vítězí tak drtivě, že získává daleko více než 50 % mandátů, například v Tallinnu již od roku 2005 jasně dominuje, a to tak, že nepotřebuje k sestavení místní vlády žádného koaličního partnera (Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv).

3.2.2 Sotsiaaldemokraatlik Erakond

Strana Sotsiaaldemokraatlik Erakond byla založena 8. září 1990 pod názvem Rahvaerakond Mõõdukad⁴³. Pod tímto názvem působila až do 7. února 2004, kdy se přejmenovala do současné podoby. V průběhu své existence byla tato strana také zvolena při všech volbách do Riigikogu. Za dobu své existence si SDE prošla významnými změnami, především slučováním s dalšími stranami – agrárnickými, středo–levými a dokonce i pravicovými, z toho důvodu jsou dodnes členové strany některými komentátory označováni za „pravivé socialisty“ (The Democratic

⁴² Podle průzkumu z července 2007 by KESK volilo 7 % etnických Estonců (Heidmets 2008: 62).

⁴³ „Umírněná lidová strana“

Society. Category Archives: Estonia). Přesto politika této strany se dá dnes jednoznačně označit za sociálně demokratickou s tím, že se blíží spíše levému středu. Z hlediska ekonomické politiky podporuje také stejně jako KESK zavedení progresivního zdanění a obecně welfare state. Již od září 1990 je SDE členem Socialistické internacionály a od května 2003 také Strany evropských socialistů (Sociaaldemokraatlik Erakond).

Z hlediska svého vztahu k příslušníkům rusky mluvící menšiny došlo u SDE k velké změně mezi lety 2011–2012. Předtím byli jejím primárním elektorátem sociálně slabší etničtí Estonci. V roce 2012 však došlo ke sloučení SDE a Vene Erakond Eestis (Sociaaldemokraatlik Erakond). Toto připojení způsobilo zvrat, jelikož v současnosti se SDE snaží cílit svoje aktivity i volební kampaň, jak ukázala v komunálních volbách na podzim 2013, právě na příslušníky rusky mluvící menšiny v Estonsku. Tento posun se zásadně projevil především dvěma způsoby. Za prvé v roce 2012 iniciovala SDE návrh o změně zákona o občanství, a to tak aby byl zaručen automatický zisk estonského občanství pro všechny děti narozené na území Estonska po roce 1992, stejně tak jako aby se usnadnil naturalizační proces pro staré osoby. Tento návrh však také nebyl přijat, ale již samotný krok SDE v této oblasti znamenal průlom, jelikož to bylo poprvé, kdy se o liberalizaci zákona o občanství pokusila jiná strana než KESK (Järve, Poleshchuk 2013: 14–15). A druhou změnou je příchod mladých kandidátů, jejichž mateřštinou je Ruština, na kandidátní listiny této strany. To se poprvé ve větší míře stalo také právě v komunálních volbách, které se konaly na podzim 2013. Rozhodně nejvýraznějším kandidátem je Jevgeni Ossinovski, který je členem Riigikogu a v nové nastupující vládě získal post ministra školství a vědy⁴⁴ (Sociaaldemokraatlik Erakond). Kromě voleb do Riigikogu, vedl také kandidátku SDE v Narvě⁴⁵ v již zmiňovaných komunálních volbách na podzim 2013. SDE se sice nepodařilo zlomit nadvládu KESKu, jak bude ukázáno v podkapitole o volebních výsledcích, ale za opravdový úspěch lze považovat, že kandidátem s nejvyšším počtem hlasů v celé Narvě se stal právě J. Ossinovski (Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv).

Je tedy zřejmé, že v současnosti se SDE snaží o to, aby se stala alternativou KESKu a obrala ho tak o podporu části voličů pocházejících právě z rusky mluvící

⁴⁴ Stal se tak prvním ministrem od roku 1992, jehož mateřštinou je Ruština.

⁴⁵ Narva je z více jak 80 % obývána příslušníky rusky mluvící menšiny. Leží přímo na samé hranici Estonska s Ruskou federací.

menšiny. Jak podotkl sám Ossinovski, tak lidé nevolí KESK, protože by ho měli v oblibě, ale protože byl první a jediný, kdo jim nabídl ochranu (Ossinovsky: talk of Russian voter feelings for Savisaar hogwash 2013). To se SDE v současnosti snaží změnit a stát se stranou, kterou budou volit jak etničtí Estonci, tak příslušníci rusky mluvící menšiny.

3.2.3 Eesti Reformierakond

Strana Eesti Reformierakond vznikla 18. listopadu 1994 a již ve volbách v roce 1995 se dostala do Riigikogu, ve kterém ještě po žádných volbách nechyběla. Postupně se vypracovala na nejvlivnější estonskou politickou stranu, která byla ve vládě pokaždé kromě let 1996–1999. Od roku 2005 drží kontinuálně nejen pozici ve vládě, ale i post premiéra. Díky své permanentní účasti ve vládě od roku 1999 má velký vliv na současnou legislativu Estonska, například na to, že v Estonsku platí 0 % daň na znovu investované příjmy pro firmy, což byl jeden ze zásadních bodů programu RE (The Democratic Society. Category Archives: Estonia). Z hlediska pozice strany se jedná o pravicovou stranu, která zastává postoje klasického liberalismu. V oblasti ekonomické politiky je až radikálně tržně orientovaná, prosazuje radikální snižování daní. Obecně zastává politiku základních liberálních hodnot – svobodu volby pro každého jedince, podporu podnikatelů, nízké daně a toleranci (Reformierakond Eestis. Ideology).

Na mezinárodní úrovni je RE členem Liberální internacionály, a to již od roku 1996, a od roku 1998 také Aliance liberálů a demokratů pro Evropu. Tato strana má z demografického hlediska nejbohatší a nejvzdělanější elektorát ze všech politických stran v Estonsku. Má velmi mladou členskou základnu a z hlediska podpory příslušníků rusky mluvící menšiny ji volí především ti movitější (The Democratic Society. Category Archives: Estonia). Jelikož jedním z hlavních bodů filozofie této strany je svoboda volby každého jedince, stojí pevně proti liberalizaci zákona o občanství a uzákonění automatického udělování estonského občanství dětem, které se narodily na území státu po roce 1992. Obecně členové strany nevidí potřebu jakékoli změny tohoto zákona, jelikož všechny otázky, které okolo něho vyvstaly, byly již dle jejich vyjádření rozumně vyřešeny. Strana obhajuje svůj postoj k zákonu o občanství tím, že občanství samotné by nemělo být poskytnuto, ale mělo by být získáno (Kaldur, Sutrop, Kallas 2011: 21–22).

Eesti Reformierakond je v současnosti nejsilnější politickou stranou v Estonsku. Z hlediska příslušníků rusky mluvící menšiny je atraktivní pouze pro ty bohaté, kteří většinou podnikají a právě u této strany najdou ochranu a podporu. K revizi zákona o občanství se RE staví velmi konzervativně, každé z výše zmíněných navrhovaných změn tohoto zákona oponovala a nedá se očekávat, že názor v této oblasti přehodnotí.

3.2.4 Isamaa ja Res Publica Liit

Strana Isamaa ja Res Publica Liit vznikla poměrně pozdě v porovnání s ostatními třemi parlamentními stranami, a to 15. listopadu 2006. Vznikla sloučením dvou stran Isamaaliit a Erakond Res Publica. Obě tyto strany byly v Riigikogu a dokonce již obě měly za sebou vládní zkušenost. Obě však také čelily poklesu popularity, a jelikož se jedná o dvě konzervativní strany, které si byly ideologicky velmi blízké, došlo k vzájemné dohodě a sloučení těchto stran (The Democratic Society. Category Archives: Estonia). V parlamentních volbách 2007 již kandidovaly pod současným názvem, stejně však zaznamenaly propad popularity, jak bude názorně ukázáno v podkapitole o volbách a jejich výsledcích. Došlo však k jejich dohodě s RE a sestavily menšinovou vládu. Ve společném vládnutí pokračovaly i po volbách v roce 2011, a to až do 26. března 2014, kdy IRL ve vládě vystřídala SDE (Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv).

IRL lze jednoznačně zařadit jako konzervativní stranu jak z hlediska ideologického, tak z hlediska její praktické politiky, která až hraničí s patriotstvím. Základními hodnotami, které tato strana vyzdvihuje, jsou děti, rodina a výchova. Je to strana, která navazuje na tradice a jejímž ambicí je obrana estonského kulturního dědictví, včetně národního jazyka Estonštiny. Jejím cílem je, aby Estonsko bylo národním suverénním státem, který zajišťuje zachování estonského lidu, jazyka i kultury, a to šířením národních tradic a právě užíváním estonského jazyka. V programu IRL nejde najít zmínku o užívání jazyků menšin (Isamaa ja Res Publica Liit. Basic Principles). Z toho jasně vyplývá pozice, kterou tato strana vůči rusky mluvící menšině zaujímá. Její elektorát je tvořen etnickými Estonci a o nalákání příslušníků rusky mluvící menšiny se ani nesnaží. Pozice IRL vůči změně zákona o občanství je úplně stejná jako v případě RE. Ve všech případech, kdy od roku 2007

byly navrhovány změny tohoto zákona, to byly právě tyto dvě strany, které pokaždé stály proti (Kaldur, Sutrop, Kallas 2011: 20–21).

Strana Isamaa ja Res Publica Liit je v kontextu Evropské unie členem Evropské lidové strany. V kontextu estonské politiky je to strana nejkonzervativnější, i když její ekonomická politika není rozhodně až tak radikální jako ta, kterou prosazuje RE (Isamaa ja Res Publica Liit. Basic Principles).

3.2.5 Eestimaa Ühendatud Rahvapartei

Strana Eestimaa Ühendatud Rahvapartei byla založena 8. října 1994, když vznikla z nekomunistického Ruského demokratického hnutí. Cílem EÜRП bylo zastupování příslušníků rusky mluvící menšiny žijící v Estonsku. Tato strana silně zastávala nutnost revize zákona o občanství, který byl schválen počátkem roku 1995, a to tak, aby bylo estonské občanství automaticky rozšířeno na všechny lidi, kteří legálně trvale pobývali na území Estonska v roce 1991. Stejně tak zastávala názor, že by Estonsko mělo vylepšit svoje diplomatické vztahy s Ruskou federací, které v té době byly v podstatě na bodu mrazu, právě díky zákonu o občanství a zákonu o cizincích. EÜRП totiž zastávala základní tezi, že Estonsko by mělo využít své geografické polohy a stát mezi východem a západem, tedy jednat jak se zeměmi západními, tak i s Ruskou federací (Bugajski 2002: 77).

V rámci zajištění překročení 5% uzavírací klauzule ve volbách do Riigikogu se v roce 1995 spojila s VEE do volební koalice Meie Kodu on Eestimaa⁴⁶. Této volební koalici se její cíl podařil a se ziskem 5,9 % hlasů a 6 mandátů se do Riigikogu dostala. Po třech letech se však tato aliance rozpadla, jelikož se rozešly názory těchto dvou stran na to, jakým způsobem by měly být zájmy rusky mluvící menšiny zastupovány. EÜRП se stala tou mírnější z těchto dvou stran, která neprosazovala tak radikální postoje (Pettai, Toomla 2003: 8). Stala se také tou populárnější a v následujících parlamentních volbách v roce 1999 se s 6 % hlasů a zároveň 6 mandáty podruhé dostala do Riigikogu. Úspěch oslavila ještě v místních volbách v letech 1999 a 2002, kdy v obou případech uspěla především v Tallinnu a na severo-východě země v převážně rusky mluvící menšinou osídleném regionu Ida-Virumaa. Přesto v žádném městě EÜRП volby nikdy nevyhrála, ani v Narvě. V Tallinnu se jí v roce 1999 podařilo dostat do místní vládní koalice. Takový úspěch

⁴⁶ „Mým domovem je Estonsko“.

však strana nikdy neoslavila v Riigikogu, jelikož nikdy nebyla přijata do vlády, ale naopak byla vždy v opozici⁴⁷ (Heidmets 2008: 61–63).

To může být vnímáno jako jeden z faktorů poklesu podpory EÜRP, i když větší význam pro tento propad měl bezesporu skandál, kdy příslušníci EÜRP iniciovali vytvoření instituce, jejímž cílem byla větší integrace mezi estonsky a rusky mluvícími obyvateli v Tallinnu. Její nejvyšší představitelé, zároveň členové EÜRP, však byli v roce 2001 obviněni ze zneužití své funkce. Soud je sice v roce 2003 osvobodil na základě rozhodnutí, že se jednalo o neprofesionálně vedené vyšetřování, přesto tento skandál vedl jednak ke zrušení těchto integračních snah a zároveň také ke ztrátě podpory EÜRP na celonárodní úrovni. V parlamentních volbách, které se konaly po vynesení rozsudku v roce 2003, získala EÜRP 2,2 % hlasů a nepřekročila tak uzavírací klauzuli. Tento propad pokračoval i v následujících komunálních volbách v roce 2005, kde se této straně nepodařilo překročit 5% uzavírací klauzuli ani v Tallinnu (Poleshchuk 2009: 57–62). Rok 2005 byl prvním rokem, kdy KESK dokázal ovládnout místní volby v Tallinnu takovým způsobem, že získal víc jak 50 % mandátů – jelikož EÜRP ani žádná jiná strana obhajující zájmy rusky mluvící menšiny nebyla schopna překročit 5% klauzuli.

EÜRP se snažila zastavit tento propad přejmenováním. V roce 2006 se přejmenovala na Konstitutsioonierakond⁴⁸. Ani to jí však nepomohlo zlepšit její volební zisky, když v parlamentních volbách 2007 získala pouze 1 % hlasů. Posledním krokem této strany bylo sloučení s Eesti Vasakpartei⁴⁹ v roce 2008, které dohromady zformovaly Eestimaa Ühendatud Vasakpartei⁵⁰ (Poleshchuk 2009: 62–63). Ani to však této straně nepomohlo. Do Riigikogu se dostala naposledy v roce 1999, od roku 2003, kdy začala její podpora rapidně klesat, už se tento trend nikdy neobrátil. Dnes je původní EÜRP marginální politickou stranou.

⁴⁷ To bylo způsobeno také tím, že v některých ohledech prosazovala naprosto odlišnou politiku od všech ostatních stran – třeba jako jediná strana zastoupená v Riigikogu byla proti členství Estonska v NATO (Archer 2008: 148–149).

⁴⁸ „Strana ústavy“.

⁴⁹ „Estonská levicová strana“.

⁵⁰ „Estonská sjednocená strana levice“.

3.2.6 Vene Erakond Eestis

Strana Vene Erakond Eestis byla založena v roce 1994, stejně jako EÜRP. Prohlásila sama sebe nástupcem Vene Rahvaliid⁵¹, což byla politická strana v Estonsku, která existovala v 20. letech 20. století. Cílem VEE bylo zastupovat všechny síly rusky mluvící menšiny v Estonsku, což s ohledem na to, že to nebyla jediná politická strana, která chtěla tuto menšinu zastupovat, byl cíl více než smělý. Důvodem, proč potřebovali příslušníci rusky mluvící menšiny v Estonsku ochranu a sílu, která se bude snažit o jejich zrovnoprávnění ve společnosti, bylo podle původního programu VEE, že záměrem estonské vlády je vysídlit tyto obyvatele ze země. Je tedy na první pohled patrné, že přístup a především cíle VEE byly výrazně radikálnější než v případě EÜRP. VEE měla hlavně zpočátku v době velké nejistoty ohledně udělování trvalých pobytů podporu především u lidí s nižším vzděláním a nižším sociálním postavením, postupem času, jak došlo k uklidnění vyhrocené situace, však tato podpora výrazně klesla (Trifunovska 1999: 97).

Tento pokles nejlépe dokumentují volební výsledky VEE, která se dostala do Riigikogu pouze jednou, a to v roce 1995 jako součást volební koalice s EÜRP. V následujících parlamentních volbách 1999 se však již rozhodla kandidovat sama, ale získala pouze 2 % hlasů. Od té doby se její zisky v parlamentních volbách pohybovaly okolo 0,5 % a ani v komunálních volbách se nebyla schopna dostat do místních zastupitelstev, a to ani v oblastech hustě osídlených příslušníky rusky mluvící menšiny (Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv). V rámci zvýšení šancí ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 zkusila VEE ještě jednou kandidovat společně s EÜRP. Měli pouze jediného kandidáta, kterým se stal Georgi Bostrov⁵². Ani ten se ovšem nebyl zvolen, což bylo způsobeno také tím, že v průběhu kampaně proti němu bylo zahájeno policejní vyšetřování kvůli tomu, že před místními volbami v roce 1999 podepsal prohlášení o své znalosti Estonštiny, které se nezakládalo na pravdě⁵³ (Poleshchuk 2009: 58).

VEE již nezaznamenala žádné volební úspěchy, i když její kandidáti kandidovali ve všech volbách do Riigikogu od roku 1995. V roce 2012 se VEE dohodla s SDE a po schválení výkonnými orgány obou dvou stran došlo k jejich

⁵¹ „Ruské národní unie“.

⁵² Georgi Bostrov byl členem EÜRP, ale především velmi populárním starostou převážně rusky osídleného Maardu.

⁵³ Toto prohlášení musel podepsat v rámci zákona, který platil pouze pro tyto jediné komunální volby, jak bylo vysvětleno v jedné z předchozích podkapitol.

sloučení. Jelikož velikost SDE a VEE, stejně tak jako volební podpora, je výrazně vyšší na straně SDE, jednalo se z její strany spíše o symbolickou změnu, která nastartovala cestu této strany směrem k rusky mluvící menšině, kterou se v současnosti snaží zmobilizovat.

Závěrem této podkapitoly můžeme tedy shrnout, že v současnosti jsou v Estonsku hlavní čtyři politické strany a to RE, KESK, IRL a SDE, které jsou zároveň jedinými parlamentními stranami. Také lze konstatovat, že estonskému stranickému systému trvalo poměrně dlouho, než se konstitoval do současné podoby. V průběhu těch 20 let prošel mnoha změnami a především se výrazně zredukoval počet stran, které jsou zastoupeny v Riigikogu. To postihlo i obě dvě strany, jejichž cílem bylo zastupovat zájmy rusky mluvící menšiny v Estonsku – EÚRP i VEE. I když počet příslušníků této menšiny v populaci je v současnosti necelých 29 %, tak ani jedna z těchto stranníků zastoupena ani v Riigikogu, ani v místních zastupitelstvech (Estonia. Population by nationality). Většinu hlasů příslušníků této menšiny získává KESK, který podporuje víc jak 70 % z nich, a i když je to mainstreamová politická strana, tak její primární elektorát tvoří právě příslušníci rusky mluvící menšiny. To se nově snaží změnit SDE, která by se chtěla stát stranou, která bude mít rovnou podporu jak mezi etnickými Estonci, tak mezi příslušníky této menšiny. O žádnou viditelnou změnu politiky vůči rusky mluvící menšině se nesnaží ani RE, ani IRL. RE se svou radikálně liberální a pro-tržní politikou je volena bohatými příslušníky rusky mluvící menšiny a IRL jako strana konzervativní až patriotická nemá mezi těmito příslušníky v podstatě žádné příznivce. Obě tyto strany také stojí v opozici k jakýmkoli liberalizačním změnám zákona o občanství, které pravidelně navrhuje KESK a nově také SDE.

V následující podkapitole se blíže podíváme na výsledky voleb, a to jak do Riigikogu, tak do místních zastupitelstev a budeme analyzovat, jaké trendy lze z těchto výsledků vysledovat z hlediska participace a volebního rozhodování příslušníků rusky mluvící menšiny.

3.3 Volební výsledky a participace příslušníků rusky mluvící menšiny

Nejprve se podíváme na výsledky voleb do Riigikogu, jako do nejdůležitějšího zákonodárského orgánu Estonska. První volby do znovuobnoveného Riigikogu se konaly v roce 1992, ale ty v této analýze z důvodu časového ohraničení práce nebudou zahrnuty, a to především proto, že v té době byli držitelé estonského občanství pouze ti, kteří ho získali automaticky, tudíž v těchto volbách mohlo volit pouze zanedbatelné procento příslušníků sledované skupiny. V tabulce dvě můžeme vidět volební výsledky všech stran, které do Riigikogu kdy zvolené byly. Volební výsledky i volební účast jsou uváděny v procentech a tučně jsou vyznačeny všechny sledované strany.

Tabulka 2: Volební výsledky ve volbách do Riigikogu

	1995	1999	2003	2007	2011
KESK	14,17%	23,41%	25,40%	26,10%	23,30%
RE	16,19%	15,92%	17,70%	27,80%	28,60%
IRL	–	–	–	17,90%	20,50%
SDE	5,99%	15,21%	7,00%	10,60%	17,10%
Rahvaliid	32,23%	7,27%	13,00%	7,10%	2,10%
Rohelised	–	–	–	7,10%	3,80%
Isamaaliit	7,86%	16,09%	7,30%	–	–
Res Publica	–	–	24,30%	–	–
Koonderakond	–	7,58%	–	–	–
Parem	5,00%	–	–	–	–
EÜRP	5,87%	6,13%	2,20%	1,00%	–
VEE	–	2,03%	0,20%	0,20%	0,90%
Volební účast	69,09%	57,43%	58,24%	61,00%	63,53%

Zdroj: Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv, zpracovala autorka.

Z tabulky dvě je zřetelně vidět, že estonský stranický systém prošel poměrně značným vývojem, který nejlépe ilustrují právě politické strany, které v Riigikogu byly, ale již nejsou. Ze stran, které nejsou uvedeny tučným písmem, dnes existuje již pouze Rahvaliid a Rohelised, všechny ostatní strany se ve většině případů sloučily s jinými, nebo zanikly. Také je zde jasně patrný ústup popularity VEE a poté také EÜRP. EÜRP, tedy v té době již Eestimaa Ühendatud Vasakpartei, v posledních parlamentních volbách ani nekandidovala. Z hlediska ostatních sledovaných stran je velmi výrazný růst a upevňování pozice RE, která se z juniorního koaličního partnera a jedné z menších stran vypracovala do pozice leadera, a to především díky ústupu

popularity IRL, v té době Isamaaliit a Res Publica, které ve volbách 2003 měly dohromady přes 30 % hlasů. Z toho důvodu byl jejich výsledek v roce 2007 velkým zklamáním. Od té doby však IRL opět posiluje. KESK postupně posiloval svou pozici až do roku 2007, v roce 2011 však zaznamenal mírné oslabení, které je v současnosti v Riigikogu ještě významnější, kvůli odchodům poslanců, které stranu postihly v roce 2012. Nejnestabilnější volební výsledky vykazuje SDE, která zaznamenala obrovský propad v roce 2003, kdy ztratila více jak 8 % své volební podpory. To byl také jeden z hlavních důvodů, který vedl k přejmenování strany v roce 2004. Hned ten rok strana vyhrála volby do Evropského parlamentu a i ve volbách do Riigikogu od té doby posiluje až na své historické maximum z roku 2011.

Jedním z nejdůležitějších ukazatelů politického zastoupení menšiny je počet jejích zástupců v zákonodárném orgánu. Další tabulka proto ukazuje počet poslanců, jejichž mateřským jazykem je Ruština⁵⁴. V roce 1995 bylo zvoleno šest poslanců za volební koalici EÜRP a VEE, což znamená, že všichni poslanci zvolení za tuto koalici měli Ruštinu jako mateřský jazyk. Tato koalice totiž získala přesně šest mandátů. Není bez zajímavosti, že v tomto roce KESK nereprezentoval ani jeden poslanec s Ruštinou jako mateřštinou. To se postupně začalo měnit, když v roce 1999 byli za KESK zvoleni dva takovýto zástupci. Tento kruh se uzavírá v roce 2003, kdy již v parlamentu není žádná strana zastupující exkluzivně tuto minoritu. Od té doby je vždy nejvyšší počet poslanců s Ruštinou jako mateřským jazykem zvoleno za KESK.

Tabulka 3: Počet poslanců, jejichž mateřským jazykem je Ruština

	1995	1999	2003	2007	2011
KESK	0	2	4	5	6
RE	0	0	1	1	2
IRL	0	0	0	0	0
SDE	0	0	0	0	2
EÜRP	6	4	–	–	–
VEE	–	–	–	–	–

Zdroj: Poleshchuk 2009: 58 a Jarne 2012: 11–15, zpracovala autorka.

Až do roku 2011 počet zvolených poslanců, jejichž rodným jazykem je Ruština, nikdy nepřekročil šest, což znamená, že zůstal setrvalý od roku 1995 a nerefletoval

⁵⁴ Jelikož Ruština je mateřským jazykem pro 70 % Ukrajinců a Bělorusů žijících v Estonsku, lze tuto tabulku brát jako počet poslanců zastupujících celou ruskojazyčnou menšinu v Riigikogu (Poleshchuk 2009: 12).

každoročně se zvyšující počet naturalizovaných estonských občanů, příslušníků ruský mluvící menšiny. Poprvé v roce 2011 se tento počet zvýšil, dosáhl 10 zástupců. Poprvé také můžeme vidět, že dva ruský hovořící poslanci byli zvoleni za SDE, také počet zástupců RE se zvýšil z jednoho na dva a i KESK pokračuje ve své tendenci, kdy se s každými volbami počet poslanců s Ruštinou jako mateřštinou zvýší. Přesto však, i když je to vyšší počet než kdy v minulosti, 10 ze 101 poslanců znamená, že tvoří pouze 9,9 % ze všech poslanců. Ti jsou zvolenými reprezentanty občanů. A v roce 2011 tvořili příslušníci ruský mluvící menšiny 18,28 % občanů Estonska a celkově 28,7 % obyvatel státu (Eesti statistika). Z toho jasně vyplývá, že v Riigikogu jsou dlouhodobě podreprezentováni.

Jak již však bylo vysvětleno, do Riigikogu mohou volit pouze estonští občané, ale ve volbách do místních zastupitelstev mají aktivní volební právo i apatridé a občané třetích zemí s dlouhodobým pobytem na území Estonska. Pojďme se proto nyní podívat, jak se tyto výsledky navzájem liší. V tabulce čtyři můžeme vidět porovnání těchto výsledků, a to na celostátní úrovni. Bohužel pro místní volby 1996, 1999 a 2002 není možné výsledky na celostátní úrovni zjistit. Z toho důvodu tabulka zahrnuje volby do Riigikogu 2003 a místní volby od roku 2005, od kdy je možné celostátní výsledky získat.

Tabulka 4: Porovnání výsledků voleb do Riigikogu a místních voleb na úrovni celé země

	Volby do Riigikogu			Volby do místních zastupitelstev		
	2003	2007	2011	2005	2009	2013
KESK	25,40%	26,10%	23,30%	25,48%	31,50%	31,90%
RE	17,70%	27,80%	28,60%	16,91%	16,70%	13,70%
IRL	–	17,90%	20,50%	–	13,90%	17,20%
SDE	7,00%	10,60%	17,10%	6,43%	7,50%	12,50%
Rahvaliid	13,00%	7,10%	2,10%	12,47%	1,90%	–
Rohelised	–	7,10%	3,80%	–	1,10%	–
Isamaaliit	7,30%	–	–	8,58%	–	–
Res Publica	24,60%	–	–	8,46%	–	–
EÜRP	2,20%	1,00%	–	0,69%	–	0,00%
VEE	0,20%	0,20%	0,90%	0,08%	–	–
Volební účast	58,24%	61,00%	63,53%	47,40%	60,57%	57,96%

Zdroj: Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv, zpracovala autorka.

V tabulce je vidět opravdu markantní rozdíl podpory KESKu a RE ve volbách do Riigikogu a ve volbách místních. Zatímco v roce 2007 i 2011 získala RE ve volbách do Riigikogu přes 27 % hlasů, v místních volbách si o takovém výsledku

může nechat pouze zdát. Tady je její stabilní výsledek okolo 16 % a v roce 2013 se propadl dokonce až na 13,7 %. To je ale do značné míry způsobené také tím, že od roku 2005 je u vlády a místní volby se konají vždy v polovině volebního období do Riigikogu. Na druhou stranu ale jejím vládním partnerem v době podzimních komunálních voleb v roce 2013 byla ještě stále IRL, která si naopak v těchto volbách polepšila a skončila druhá. Změny nastávají také u volební podpory KESKu, ten stabilně místní volby vyhrává, jak můžeme v tabulce vidět, tak s poměrně zásadním rozdílem v procentech hlasů – rozdíl mezi KESKem a druhou stranou je vždy alespoň 9 % hlasů, v roce 2013 to bylo dokonce 18 %. Své hlasy KESK získává především ve městech, kde je většina obyvatel tvořena právě příslušníky ruskojazyčné menšiny, jako je například Narva, Silämae, Kohlta-Järve a další (Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv).

Nyní se zaměříme na volební účast. Jak lze vidět v tabulce čtyři, tak mezi lety 2005 a 2009 lze zaznamenat markantní růst ve volební účasti v místních volbách, kdy je silné podezření, že tento růst byl způsoben událostmi okolo přestěhování sovětského válečného památníku v roce 2007. Tyto události totiž následně mobilizovaly více lidí, a to jak etnických Estonců, tak příslušníků rusky mluvící menšiny (Kaldur, Sutrop, Kallas 2011: 10–11). Obecně je volební účast mezi etnickými Estonci a příslušníky rusky mluvící menšiny považována za rovnocennou. Stejně tak jako volební účast v místních volbách mezi estonskými občany a ostatními, kteří mají volební právo. Dokonce podle některých statistik účast druhé skupiny je vyšší než volební účast estonských občanů. Nejpatrnější byl tento rozdíl hned u prvních místních voleb v roce 1996, kdy celková volební účast byla 49,7 %, zatímco účast lidí bez estonského občanství byla 85 % (Heidmets 2008: 62–63). Před a po místních volbách v roce 2005 a 2009 vyzpovídal Rein Toomla vždy 1000 respondentů, kteří měli právo volit v těchto volbách, ohledně jejich možné účasti a následně ohledně účasti skutečné. Na výsledky tohoto šetření se můžeme podívat v tabulce pět.

Tabulka 5: Volební účast v místních volbách 2005 a 2009

	Estonští občané narozením	Ruští občané narozením	Naturalizovaní občané Estonska	Ruští občané	Apatridé
2005	66,00%	62,00%	59,00%	54,00%	50,00%
2009	74,00%	73,00%	83,00%	75,00%	63,00%

Zdroj: Toomla 2010:10, zpracovala autorka.

Procenta vždy udávají, kolik procent ze všech respondentů z dané skupiny šlo v místních volbách v daných letech volit.

Zvýšení volební účasti je v roce 2009 patrné u všech výše zmíněných kategorií, ale k největšímu navýšení došlo u naturalizovaných estonských občanů a u občanů Ruské federace. Stejně tak se mezi těmito dvěma roky výrazně zvýšil počet ruských občanů a apatridů, kteří odpověděli, že se o politiku zajímají. V roce 2005 se jednalo o 23 % apatridů a 38 % ruských občanů, naopak v roce 2009 se tato čísla vyšplhala k 45 % u apatridů a 65 % u občanů Ruské federace. Není bez zajímavosti, že je o 20 % vyšší zájem o politické dění u občanů Ruské federace, tedy třetí země, než u apatridů, kteří nejsou občany žádného státu. R. Toomla se také zabýval důvody lidí, kteří se v obou letech rozhodli, že nepůjdou volit. Jako nejčastější důvod příslušníci rusky mluvící menšiny, ať už byli nebo nebyli estonskými občany, uváděli, že nevěří tomu, že jejich hlas může ovlivnit to, jak je místní politika vedena. Lze z toho usoudit, že mají menší důvěru v sílu svého hlasu než etničtí Estonci (Toomla 2010: 11–12). Když se podíváme na míru participace jako takovou u příslušníků rusky mluvící menšiny, tak vždy je nejvyšší u těch, kteří jsou estonskými občany, pak u občanů Ruské federace a nejnižší je vždy u apatridů (Kaldur, Sutrop, Kallas 2011: 13).

Nyní se podíváme na konkrétní výsledky místních voleb v oblasti, která je velmi silně osídlena příslušníky rusky mluvící menšiny. Nejprve se podíváme na výsledky místních voleb od roku 1996 až do roku 2013 v Narvě a poté ještě na výsledky v hlavním městě Tallinnu, kde budou porovnány výsledky voleb do Riigikogu a komunálních voleb.

Začneme s Narvou. Ta je třetím největším estonským městem a zároveň městem, kde etničtí Estonci tvoří pouze 5 % obyvatelstva (Eesti statistika). Narva leží přímo na samé hranici s Ruskou federací a většinu obyvatel tvoří etničtí Rusové, poměrně početně jsou zastoupeni také Ukrajinci a Bělorusové.

Tabulka 6: Výsledky voleb do místního zastupitelstva v Narvě

	1996	1999	2002	2005	2009	2013
KESK	12,64%	33,94%	50,50%	59,50%	76,60%	60,10%
RE	–	–	10,00%	6,40%	–	–
IRL	–	–	–	–	–	2,89%
SDE	–	–	–	2,10%	4,80%	35,79%
EÜRP	18,76%	–	–	–	–	–
VEE	–	–	0,40%	–	–	–
Volební účast	69,00%	41,30%	45,00%	47,00%	54,33%	51,65%

Zdroj: Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv, zpracovala autorka.

Volební účast ještě v roce 2005 v podstatě přesně kopíruje celostátní průměr, ale potom již nikoli. V Narvě na rozdíl od zbytku země nedošlo k tak výrazné aktivizaci, což se podepsalo na tom, že volební účast je v obou dalších případech, tedy v roce 2009 i 2013, o šest procentních bodů nižší, než je na celostátní úrovni. Příčinu můžeme hledat v drtivé nadvládě KESKu nad Narvou. Ten ovládá místní volby již od roku 2002, kdy pravidelně získává většinu hlasů i mandátů. Tato nadvláda je absolutní až do té míry, že RE nebo IRL ve většině místních voleb ani nekandidovaly. A kde přesně tedy hledat souvislost s volební účastí? Etnicky estonská populace ví, že nemá dostatek hlasů na to, aby s výsledkem něco udělala v případě, kdy většina příslušníků rusky mluvící menšiny volí jednu stranu, tedy KESK, která právě po událostech z roku 2007 přitvrdila svoji rétoriku, a to ve smyslu, že ona jediná dokáže příslušníky této menšiny ochránit od toho, aby se „bronzová noc“⁵⁵ znovu neopakovala (Heidmets 2008: 64). Na druhou stranu příslušníci rusky mluvící menšiny nemají výrazný důvod chodit ve větší míře KESK volit, jelikož vědí, že v jejich zastupitelstvu ho v podstatě žádná jiná strana nemůže ohrozit, a tak zůstávají doma. Ohrozit KESK se podařilo až v posledních komunálních volbách na podzim 2013, a to SDE, které se se svým volebním leaderem Jevgenim Ossinovskim podařilo získat úctyhodných 35,79 %. Úspěch je to pro SDE o to větší, že v roce 2009 se jí nepodařilo v Narvě překročit ani 5% uzavírací klauzuli. J. Ossinovski přesto stále není spokojen, jelikož jeho cílem bylo zlomit nadvládu KESKu nad Narvou, a to se stále nepodařilo. Je to však také poprvé, kdy většinu hlasů ve volbách získaly parlamentní strany, KESK a SDE. Předtím kromě KESKu získávaly většinu ostatních hlasů místní strany, které však nikdy nepřetrvaly déle než jedno volební období, čímž docházelo ke stálému vytváření nových formací (Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv).

Nyní se již zaměříme na Tallinn, kde je rozdělení populace mezi etnickými Estonci a příslušníky rusky mluvící menšiny 53 % ku 46,4 %, což činí Tallinn z hlediska etnického poměru nejvyváženěji obydleným městem v celé zemi (Tallinn: Facts & Figures 2013: 9). V tabulce sedm se můžeme podívat na porovnání výsledků všech voleb do Riigikogu i do místních zastupitelstev.

Zajímavé je porovnání volební účasti, která je ve všech případech ve volbách do Riigikogu vyšší než je celostátní průměr, většinou o pět nebo šest procentních

⁵⁵ „Bronzová noc“ je termín odkazující k noci, kdy byl v březnu 2007 přestěhován sovětský válečný pomník.

bodů. Z hlediska volební účasti v místních volbách je zajímavé si porovnat roky 2005 a 2009. V roce 2005 byla volební účast v místních volbách v Tallinnu pod celostátním průměrem, a to o tři procentní body. Naopak v roce 2009 vzrostla velmi významně, a to tak, že přeskočila i růst zaznamenaný v celostátním měřítku, ten přeskočila o pět procentních bodů. Celkový růst volební účasti mezi lety 2005 a 2009 je úctyhodných 21,74 %. Jedná se tedy o opravdu výraznou aktivizaci ze strany voličů, kterou můžeme opět přičíst událostem spojeným s přestěhováním sovětského válečného památníku z roku 2007. Následná kampaň KESKu tu sloužila i jako antikampaň u většiny etnických Estonců. Jelikož tyto události se odehrály přímo v Tallinnu, byla tato mobilizace snazší a úspěšnější než v jiných městech a k urnám se vydalo více voličů z obou skupin.

Tabulka 7: Porovnání výsledků voleb do Riigikogu a místních voleb v Tallinnu

	Volby do Riigikogu					Volby do místních zastupitelstev					
	1995	1999	2003	2007	2011	1996	1999	2002	2005	2009	2013
KESK	15,3%	19,0%	29,5%	33,5%	33,5%	18,2%	23,7%	38,5%	41,1%	53,5%	52,7%
RE	24,5%	20,6%	21,9%	26,2%	25,4%	17,2%	12,7%	15,2%	20,7%	16,6%	10,6%
IRL	–	–	–	19,9%	19,2%	–	–	–	–	15,4%	19,2%
SDE	4,3%	12,5%	5,3%	9,1%	13,0%	–	8,3%	4,9%	11,1%	9,8%	9,9%
Rahvaliid	21,2%	1,8%	3,5%	1,5%	0,6%	–	–	3,4%	–	–	–
Rohelised	–	–	–	5,6%	3,1%	–	–	–	–	2,1%	0,5%
Isamaaliit	8,7%	21,2%	7,2%	–	–	–	17,2%	6,8%	12,2%	–	–
Res Publica	–	–	26,6%	–	–	–	–	21,0%	9,0%	–	–
Koond	–	3,9%	–	–	–	–	5,0%	–	–	–	–
Parem	2,7%	–	–	–	–	13,2%	–	–	–	–	–
EÜRP	13,2%	10,5%	3,2%	1,7%	–	11,9%	–	8,3%	–	–	–
VEE	–	4,3%	32,0%	24,0%	1,4%	15,0%	4,5%	1,1%	–	–	–
Tallinn	–	–	–	–	–	16,3%	–	–	–	–	–
R Valik	–	–	–	–	–	–	13,8%	–	–	–	–
R Usaldus	–	–	–	–	–	–	10,5%	–	–	–	–
Vol. účast	73,0%	60,8%	64,0%	65,8%	70,3%	52,2%	49,4%	53,6%	44,0%	65,7%	64,1%

Zdroj: Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv, zpracovala autorka.

Z hlediska volebních výsledků lze vysledovat mnoho zajímavých trendů. Prvním je postupný růst volební podpory KESKu, a to v obou typech voleb. Dnes vyhrává oba typy voleb v Tallinnu s velkým náskokem. Především náskok v místních volbách mezi prvním a druhým, který je od roku 2005 vyšší než 20 %, lze považovat za opravdovou dominanci. Tomu odpovídají i podíly mandátů, kdy od roku 2005 KESK získává více jak 50 % z nich. Když se leader KESKu E. Savisaar v roce 2007

rozhodl stát starostou Tallinnu, musel se kvůli tomu vzdát svého poslaneckého mandátu, jelikož v Estonsku není možné zastávat pozici v místním zastupitelstvu a zároveň být poslancem v Riigikogu (New Estonian Parliament takes a seat). I nadále však kandiduje v obou typech voleb, přičemž poslaneckého mandátu se pravidelně vzdává.

Zajímavé jsou také výsledky RE, která v místních volbách získává pravidelně nižší procento hlasů než ve volbách do Riigikogu. Markantní je to především v posledních dvou místních volbách, kdy je tento rozdíl vyšší jak 10 % hlasů. Třetí se v Tallinnu stabilně umisťuje IRL, které se podařilo poměrně uspět na podzim 2013 v komunálních volbách, kdy svým výsledkem přeskočila RE a nejen že skončila druhá, ale získala v podstatě stejné procento hlasů, jako ve volbách do Riigikogu, což v prostředí, kterému výrazně dominuje KESK, musíme považovat za úspěch. Výsledky SDE jsou v Tallinnu poměrně konstantní, a to v obou typech voleb. Nelze zde pozorovat žádné výrazné zlepšení volebního výsledku v komunálních volbách z roku 2013. Hlavním důvodem je to, že tahoun úspěchu SDE u voličů z rusky mluvící menšiny Jevgeni Ossinovski kandidoval v Narvě. I kdyby však kandidoval v Tallinnu, je otázka, do jaké míry by byl on a SDE úspěšní, jelikož v Tallinnu opravdu výrazně dominuje KESK, který táhne jeho leader Edgar Savisaar, který se pravidelně stává kandidátem, jež získá nejvíc hlasů v celém Estonsku⁵⁶ (Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv).

Aby byla zhodnocení politického postavení rusky mluvící menšiny v Estonsku kompletní, v následující kapitole se podíváme na to, co si o svém politickém postavení myslí přímo tito lidé samotní, a to skrze analýzu dat z European Social Survey.

⁵⁶ Kandiduje vždy v Tallinnu ve čtvrti Lasnamäe, která je v podstatě rusky mluvící čtvrtí a je velmi hustě osídlena.

4 Vlastní hodnocení svého politického postavení příslušníky této menšiny

V této kapitole se pokusíme zkompletovat odpovědi na otázky, které byly vytyčeny v úvodu práce, a to skrze práci s daty z European Social Survey. Ta prezentují výsledky dotazníkového šetření, kterého se Estonsko účastnilo v letech 2004, 2006, 2008, 2010 a 2012. Následně budeme pracovat s daty za všechny uvedené roky, a to tak, abychom se pokusili odpovědět na to, jak své politické postavení vidí sami příslušníci rusky mluvící menšiny. Jako rozlišující kritérium bude v rámci celé této kapitoly použita odpověď respondentů na otázku: „Jakým jazykem doma nejčastěji mluvíte?“ Ve většině případů je odpověď estonsky anebo rusky. Jak můžeme pozorovat v tabulce číslo osm, procento případů s jinou odpovědí je v porovnání s dvěma výše uvedenými možnostmi zanedbatelné. Všechny následující kontingenční tabulky i analýzy skrze Independent Sample T-test proto pracují pouze s odpověďmi estonština a ruština, které jsou v rámci této kapitoly brány jako rozdělení populace na etnické Estonce a příslušníky rusky mluvící menšiny.

Tabulka 8: Jakým jazykem doma nejčastěji mluvíte?

	2004	2006	2008	2010	2012
Estonština	72,00%	64,00%	69,40%	78,60%	71,30%
Ruština	27,80%	35,50%	28,40%	21,10%	28,50%
Jiný jazyk	0,20%	0,50%	2,20%	0,30%	0,20%
Celkem	100%	100%	100%	100%	100%
Počet sledovaných případů (N)	1989	1517	1630	1793	2380

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

Kvótní znaky ESS jsou pouze dva, a to věk respondentů, který musí být vyšší než 15 let, a pobyt na území Estonska. Občanství, národnost ani právě jazyk kvótními znaky nejsou. Přesto v letech 2004, 2008 a 2012 odpovídá procentuelní rozdělení lidí, kteří doma mluví estonsky a kteří rusky, rozdělení populace mezi etnické Estonce a rusky mluvící menšinu, jejíž podíl v populaci je 29 % (Statistical database: Population and Housing Census). Ovšem v roce 2006 a 2010 můžeme pozorovat nadreprezentaci, respektive podreprezentaci rusky hovořících respondentů.

Dalším podstatným ukazatelem je oficiální status, neboli občanství, který lidé, kteří se ESS v daných letech zúčastnili, měli. V tabulce číslo devět se můžeme podívat na procentuální rozdělení populace výzkumu v jednotlivých letech, právě z hlediska občanství. Je zajímavé sledovat trend vývoje u lidí, kteří nemají žádné

občanství a u těch, kteří jsou občany Ruské federace. Do roku 2008 je více lidí bez jakékoli státní příslušnosti, ale od roku 2010 se trend obrací a je naopak více ruských občanů. To odpovídá i skutečnému vývoji, jelikož v dnešní době je okolo 8 % obyvatel Estonska apatridy a 9 % občany Ruské federace. Z hlediska občanství lze tedy shrnout, že rozložení respondentů v jednotlivých letech odpovídá skutečnému procentuelnímu rozložení lidí z tohoto hlediska v estonské populaci. Výjimku tvoří pouze rok 2010, kdy je počet lidí bez občanství i ruských občanů podreprezentován, ale to souvisí s celkovou podreprezentací lidí, kteří primárně hovoří rusky, v tomto roce.

Tabulka 9: Jaké je Vaše občanství?

	2004	2006	2008	2010	2012
Estonské	82,90%	78,40%	82,60%	87,90%	84,30%
Žádné	8,80%	10,40%	8,50%	4,70%	6,90%
Ruské federace	7,30%	9,80%	7,50%	6,20%	7,60%
Ukrajinské	0,40%	0,50%	0,40%	0,50%	0,60%
Běloruské	0,20%	0,00%	0,20%	0,10%	0,10%
Jiné	0,40%	0,90%	0,80%	0,60%	0,50%
Celkem	100%	100%	100%	100%	100%
Počet případů (N)	1653	1191	1379	1576	2006

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

V tabulce 10 můžeme vidět kontingenční tabulku, která nám ukazuje, kolik procent lidí z které jazykové skupiny má estonské občanství. Méně než 2 % lidí, kteří doma hovoří estonsky, nejsou estonskými občany, v porovnání s více jak 50 % v případě těch, kteří doma mluví primárně rusky. Z toho vyplývá, že procentuelní distribuce estonského občanství v populaci opravdu závisí na jazyku a podporuje naše rozdělení populace právě podle toho, jakým jazykem doma mluví. Stejně tak je zřetelný trend, kdy počet estonských občanů mezi primárně rusky mluvícími respondenty stoupá, což odpovídá postupujícímu procesu naturalizace.

Tabulka 10: Procentuelní poměr estonských občanů v populaci výzkumu na základě jazyka, kterým doma hovoří

		2004		2006		2008		2010		2012	
Estonské občanství		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
ANO	%	98,81%	41,77%	98,25%	43,41%	98,35%	43,52%	99,22%	46,83%	99,12%	47,20%
NE	%	1,19%	58,23%	1,75%	56,59%	1,65%	56,48%	0,78%	53,17%	0,88%	52,80%
Celkem	%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	Počet případů	1985		1509		1621		1788		2376	

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

Nyní se přesuneme do podkapitol, kde se pokusíme interpretovat trendy, které jsme vyzorovali v případě jednotlivých zkoumaných aspektů. Těmi jsou volby, volební účast stejně tak jako vztah respondentů k politickým stranám. Dále důvěra, aktivní participace a průměrná spokojenost respondentů. A nakonec jejich pocit ohledně vlastní příslušnosti k etnické minoritě, stejně tak jako ohledně diskriminace.

4.1 Volby, volební účast a politické strany

Začneme tedy otázkou, zda dotazovaní volili v posledních volbách do Riigikogu. Jelikož se tato otázka netýká voleb místních, nemůžeme vyčíst rozdíl v účasti právě mezi těmito dvěma typy voleb, ale můžeme vyčíst rozdíly mezi oběma sledovanými skupinami alespoň v rámci voleb parlamentních. V tabulce číslo 11 můžeme vidět, že mezi volební účastí lidí, kteří primárně doma hovoří estonsky a kteří rusky, je pokaždé značný procentuální rozdíl, což je v opozici k tvrzení, že volební účast etnických Estonců a příslušníků rusky mluvící menšiny je v podstatě totožná, jak bylo citováno v předchozí kapitole. A nejedná se o rozdíly v řádu několika procent. S výjimkou roku 2010, kdy rozdíl činí 20 % bodů, je rozdíl v řádu 35–40 % bodů.

Tabulka 11: Volil/la jste v posledních volbách do Riigikogu?

		2004		2006		2008		2010		2012	
		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
ANO	%	61,30%	25,50%	66,40%	25,50%	69,30%	27,70%	66,40%	46,50%	70,00%	32,50%
	Adj. Std. Residua	14,3	-14,3	15,2	-15,2	15,3	-15,3	7	-7	16,7	-16,7
NE	%	33,20%	40,20%	28,80%	55,50%	26,90%	40,50%	26,70%	22,60%	26,10%	31,50%
	Adj. Std. Residua	-2,9	2,9	-10,2	10,2	-5,4	5,4	1,6	-1,6	-2,7	2,7
Nemám vol. právo	%	5,50%	34,40%	4,90%	19,00%	3,80%	31,80%	6,90%	30,90%	3,90%	36,00%
	Adj. Std. Residua	-16,8	16,8	-8,8	8,8	-15,7	15,7	-12,7	12,7	-20,9	20,9
Celkem	%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	Počet případů	1975		1500		1612		1771		2364	

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

Tabulka je podbarvena dle hodnot adjustovaných standardizovaných reziduí. Ta značí významnost rozdílu mezi empiricky zjištěnou četností a očekávanou četností. Podbarveny jsou hodnoty na základě hraničních hodnot, a to jak

pozitivních, tak negativních. Hraničními hodnotami jsou -3,29; -2,58; -1,96; 1,96; 2,58 a 3,29. Barevné schéma jde od sytě žluté v případě negativních hodnot nižších jak -3,29 po sytě zelenou v případě pozitivních hodnot vyšších jak 3,29. Samotný standardizovaný residuál je vyjádřen v jednotkách směrodatné odchylky vůči průměru. Na tabulce číslo 11 lze tak jasně vidět, že po celé sledované období je daný trend, který se de facto nemění. Jedinou výjimku činí rok 2010, kdy je účast primárně rusky mluvících respondentů vyšší než v jiných letech, stejně tak neúčast je v podstatě na stejné úrovni u obou sledovaných skupin. Existuje podezření, že tento posun lze interpretovat událostmi spojenými s přesunem sovětského válečného památníku z roku 2007, které byly vnímány jako manifest útlaku estonské většiny proti rusky mluvící menšině. Také to může mít souvislost s masivní volební kampaní KESKu před místními volbami v roce 2010, která na tyto události navazovala, ale ta by se neměla na účasti ve volbách do Riigikogu v roce 2007 odrazit. Proto nelze přesně určit, co je příčinou tohoto posunu, který můžeme v roce 2010 jasně vnímat.

Nyní se podíváme dále, a to pro jakou stranu hlasovali ti, kteří šli v daných volbách odevzdat svůj hlas. Jak můžeme vidět v tabulce číslo 12, je zde výrazný rozdíl ve volebních preferencích u obou sledovaných skupin.

Tabulka 12: Pro jakou stranu jste hlasoval/la, pokud jste šel/šla volit?

		2004		2006		2008		2010		2012	
		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
KESK	%	25,10%	66,12%	24,21%	78,33%	18,51%	85,22%	15,92%	91,28%	14,59%	85,71%
	Adj. Std. Residua	-9,1	9,1	-11,4	11,4	-14,9	14,9	-19,0	19,0	-21,2	21,2
RE	%	18,82%	7,44%	28,60%	4,17%	37,43%	7,83%	37,03%	5,37%	37,04%	4,43%
	Adj. Std. Residua	3,1	-3,1	5,7	-5,7	6,3	-6,3	7,6	-7,6	9,1	-9,1
IRL	%	–	–	–	–	17,30%	2,61%	18,21%	0,00%	16,56%	0,49%
	Adj. Std. Residua	–	–	–	–	4,1	-4,1	5,7	-5,7	6,0	-6,0
SDE	%	8,19%	3,31%	7,37%	0,83%	10,14%	1,74%	12,67%	2,01%	21,42%	4,93%
	Adj. Std. Residua	1,9	-1,9	2,7	-2,7	2,9	-2,9	3,8	-3,8	5,5	-5,5
Celkem	%	52,11%	76,87%	60,18%	83,33%	83,38%	97,4%	83,83%	98,66%	89,61%	95,56%
N	Počet případů	902		690		855		978		1272	

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

Sledovány jsou pouze současné parlamentní strany, jelikož u EÜRPa a VEE není možné sledovat trend jejich popularity v čase, protože byly v ESS zařazeny jako možnosti pouze v roce 2004. Jak je vidět z barevného schématu adjustovaných standardizovaných reziduí, lze opět pozorovat stejnoměrný trend ve všech letech, kde můžeme vidět nižší než očekávané četnosti u primárně rusky hovořících respondentů u všech stran s výjimkou KESKu. U toho je trend přesně obrácený a lze pozorovat výrazně vyšší než očekávané četnosti právě u lidí, kteří doma hovoří primárně rusky. Tyto výsledky korespondují s analýzou, která byla prezentována v minulé kapitole na základě souhrnných volebních výsledků, stejně jako programů parlamentních stran a jejich postoji k zákonu o estonském občanství. Proto lze konstatovat, že tyto výsledky podporují teorii, že KESK je volen primárně rusky hovořícími voliči. Jelikož poslední výzkum ESS proběhl v roce 2012, čili před posledními komunálními volbami, není znatelný ani růst podpory SDE u této skupiny, spíše naopak, jelikož v posledním výzkumu byl u SDE zaznamenán nejvyšší rozdíl v očekávaných četnostech za všechny roky.

Abychom nezůstali pouze u volební participace, podíváme se nyní na to, jaké jsou rozdíly v inklinaci k jedné straně mezi oběma sledovanými skupinami. V tabulce 13 se můžeme podívat, jak respondenti v jednotlivých letech odpověděli na otázku, zda se cítí k některé straně blíže než ke všem ostatním.

Tabulka 13: Cítíte se k určité straně blíže než ke všem ostatním?

		2004		2006		2008		2010		2012	
		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
ANO	%	34,38%	24,33%	48,81%	33,79%	45,62%	44,20%	38,18%	53,37%	38,65%	47,69%
	Adj. Std. Residua	4,2	-4,2	5,5	-5,5	,5	-,5	-5,1	5,1	-4,0	4,0
NE	%	65,62%	75,67%	51,19%	66,21%	54,38%	55,80%	61,82%	46,63%	61,35%	52,31%
	Adj. Std. Residua	-4,2	4,2	-5,5	5,5	-,5	,5	5,1	-5,1	4,0	-4,0
Celkem	%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	Počet případů	1925		1143		1579		1711		2275	

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

V této tabulce je velmi zajímavé sledovat trend, jelikož se v průběhu sledovaných let úplně obrací. Nejprve vidíme vyšší než očekávané četnosti u lidí, kteří doma mluví primárně estonsky. V roce 2008 se nám tyto vyrovnávají, aby se od roku 2010 objevily vyšší než očekávané četnosti u lidí, kteří doma hovoří primárně

rusky. Existuje silné podezření, že tento jev lze interpretovat právě událostmi souvisejícími s přestěhováním sovětského válečného památníku z centra na okraj Tallinnu v roce 2007, které byly objasněny v jedné z předchozích kapitol. Počet primárně rusky hovořících respondentů, kteří inklinují k jedné straně, roste právě v roce 2008, tedy v prvním ESS šetření, které se konalo po těchto událostech. V roce 2010 toto číslo ještě stoupá, což je možné interpretovat masivní volební kampaní KESKu, která tlačila právě na příslušníky rusky mluvící menšiny⁵⁷. Následně lze také pozorovat mírný úpadek stranické inklinace u primárně rusky hovořících respondentů, kde existuje silné podezření, že ho můžeme interpretovat postupnou ztrátou aktuálnosti tohoto tématu u rusky hovořících respondentů, jelikož od roku 2007 se žádná další událost takového rozsahu a významu pro tyto obyvatele nestala.

V tabulce číslo 14 se můžeme podívat na to, ke které straně se příslušníci obou sledovaných skupin cítí nejbliže. Je evidentní již dle barevného schématu adjustovaných standardizovaných reziduí, že v případě blízkosti k určité straně lze pozorovat stejné trendy jako v případě toho, jakou stranu příslušníci obou sledovaných skupin volili, přičemž rozdíly jsou ještě větší.

Tabulka 14: Ke které straně se cítíte blíž než ke všem ostatním?

		2004		2006		2008		2010		2012	
		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
KESK	%	26,78%	75,00%	24,43%	84,88%	19,53%	92,15%	13,89%	88,14%	16,83%	93,09%
	Adj. Std. Residua	-10,0	10,0	-13,7	13,7	-17,5	17,5	-18,0	18,0	-21,9	21,9
RE	%	24,19%	8,59%	30,32%	3,49%	29,59%	2,62%	40,67%	2,82%	35,33%	2,30%
	Adj. Std. Residua	3,8	-3,8	7,1	-7,1	7,6	-7,6	9,4	-9,4	11,0	-11,0
IRL	%	–	–	–	–	19,53%	0,00%	18,65%	1,13%	15,33%	0,00%
	Adj. Std. Residua	–	–	–	–	6,6	-6,6	5,8	-5,8	7,2	-7,2
SDE	%	15,12%	3,13%	9,73%	3,49%	11,64%	2,62%	17,26%	3,95%	28,17%	2,63%
	Adj. Std. Residua	3,6	-3,6	2,6	-2,6	3,7	-3,7	4,4	-4,4	9,1	-9,1
Celkem	%	66,09%	86,72%	64,48%	91,86%	80,29%	97,39%	90,47%	96,04%	95,66%	98,02%
N	Počet případů	591		614		698		681		904	

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

⁵⁷ Více informací naleznete v podkapitole o volbách a volebních výsledcích.

Mezi lety 2004 a 2010 byla respondentům také vždy položena otázka, jak se stavíte k zákazu politických stran, které chtějí svrhnout demokracii. V roce 2012 již tato otázka bohužel položena nebyla, přesto se můžeme podívat na výsledky alespoň z předchozích let v tabulce číslo 15.

Tabulka 15: Zakázat politické strany, které chtějí svrhnout demokracii

		2004		2006		2008		2010	
		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
Velmi souhlasím	%	14,11%	10,57%	18,50%	12,79%	17,20%	16,83%	12,35%	19,82%
	Adj. Std. Residua	1,9	-1,9	2,7	-2,7	,2	-,2	-3,6	3,6
Souhlasím	%	40,55%	42,92%	40,81%	34,80%	41,81%	33,41%	45,98%	37,57%
	Adj. Std. Residua	-,9	,9	2,2	-2,2	3,0	-3,0	2,8	-2,8
Ani souhlas, ani nesouhlas	%	27,98%	22,20%	26,23%	32,29%	24,98%	23,66%	26,49%	15,38%
	Adj. Std. Residua	2,4	-2,4	-2,4	2,4	,5	-,5	4,3	-4,3
Nesouhlasím	%	15,33%	21,99%	12,22%	17,40%	14,55%	21,22%	13,99%	21,89%
	Adj. Std. Residua	-3,3	3,3	-2,6	2,6	-3,1	3,1	-3,6	3,6
Velmi nesouhlasím	%	2,03%	2,33%	2,24%	2,73%	1,46%	4,88%	1,19%	5,33%
	Adj. Std. Residua	-,4	,4	-,6	,6	-3,9	3,9	-4,8	4,8
Celkem	%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	Počet případů	1706		1369		1503		1682	

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

Výsledky odpovědi na tuto otázku jsou v rámci této práce zařazeny proto, že ukazují postoj respondentů k zachování demokracie. Stejně jako v případě inklinace k jedné straně, lze i v případě této otázky pozorovat vývoj trendů. Nejlépe to lze dokumentovat na barevném schématu adjustovaných reziduí, kde můžeme jako milník označit rok 2008, i když největší vývoj je vidět u výsledků z roku 2010. Mezi lety 2006 a 2008 můžeme pozorovat razantní snížení u procenta lidí, kteří doma mluví primárně rusky a kteří na danou otázku nemají vyhraněný názor⁵⁸. Očekávané četnosti jsou v tomto případě skoro naplněny. Naopak lze pozorovat zvýšení rozdílu mezi očekávanými četnostmi u odpovědi nesouhlasím a především velmi nesouhlasím, která překročila hranici nejvyšší statistické významnosti 3,29. V roce 2010 jsou rozdíly ještě výraznější, kdy všechny odpovědi, kromě odpovědi „souhlasím“, mají adjustovaná standardizovaná rezidua za nejvyšší hranici významnosti. Dokonce v případě odpovědi „velmi souhlasím“ dochází ke změně celkového trendu, kdy poprvé za celé sledované období jsou vyšší než očekávané

⁵⁸ Odpověď: „Ani souhlas, ani nesouhlas.“

četnosti u primárně rusky mluvících respondentů. Je otázkou, čím si posun v těchto hodnotách interpretovat, je evidentní trend, podle kterého mají od roku 2008 primárně rusky hovořící respondenti větší potřebu vyjádřit k tomuto tématu názor, ať již negativní, či pozitivní, přesnou příčinu tohoto posunu však v tuto chvíli neznáme, a proto ji nemůžeme interpretovat.

4.2 Důvěra a aktivní participace na životě komunity

Nyní budeme pokračovat další podkapitolou. Nejprve se zaměříme na důvěru, jakou příslušníci dvou sledovaných skupin mají k právnímu systému, parlamentu, politickým stranám a politikům. Odpovědi na jednotlivé otázky ohledně důvěry jsou na škále od nuly do deseti, kdy nula znamená naprostou nedůvěru a deset naprostou důvěru. V tabulce číslo 16 jsou prezentovány hodnoty průměrné důvěry u obou sledovaných skupin k jednotlivým institucím. K jejich zjištění byl použit T-test, přičemž v tabulce číslo 16 jsou uvedeny průměrné hodnoty důvěry⁵⁹ a statistické významnosti⁶⁰ u obou sledovaných skupin, kdy barevně jsou označeny hodnoty, kde je rozdíl průměrů u obou sledovaných skupin větší než jedna.

Tabulka 16: Důvěra

		2004		2006		2008		2010		2012	
		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
Právní systém	Mean	5,03	4,56	5,4	4,6	5,12	4,1	5,41	4,47	5,35	3,91
	Sig.	0,000		0,000		0,000		0,000		0,000	
Parlament	Mean	4,23	4,07	4,79	4,07	4,18	3,1	4,42	3,53	4,26	3,14
	Sig.	0,209		0,729		0,000		0,000		0,000	
Politické strany	Mean	3,19	2,79	3,61	3,28	3,41	2,76	3,51	3,14	3,36	2,82
	Sig.	0,000		0,008		0,000		0,013		0,000	
Politici	Mean	3,47	2,88	3,74	3,05	3,57	2,55	3,74	3,16	3,51	2,68
	Sig.	0,000		0,000		0,000		0,000		0,000	

K analýze byl použit T-test. Barevně jsou vyznačeny hodnoty, kde je rozdíl průměrů u obou sledovaných skupin vyšší než jedna. Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

Ve všech uvedených případech je vyšší důvěra u lidí, kteří doma hovoří estonsky než u těch, kteří hovoří rusky. Ze všech čtyř sledovaných institucí je u obou dvou skupin nejvyšší důvěra v legální systém. Naopak nejnižší důvěra se liší. U těch respondentů, kteří doma hovoří estonsky, je vždy nejnižší důvěra v politické strany, na druhou stranu u těch, kteří doma mluví primárně rusky, se míra důvěry v průběhu

⁵⁹ V tabulce označeno jako Mean neboli průměr.

⁶⁰ V tabulce označeno jako Sig. neboli statistická významnost.

let vyvíjí. V letech 2004 a těsně i 2010 mají nejnižší důvěru také v politické strany, ale v ostatních letech je nejnižší důvěra u těchto respondentů v politiky, přičemž rozdíl mezi důvěrou v politiky a politické strany je v těchto letech vždy 0,2.

Z hlediska vývojového trendu v oblasti důvěry můžeme konstatovat, že důvěra obou sledovaných skupin v politiky a politické strany je na podobně nízké úrovni. Jedinou výjimku tvoří rozdíl u průměrné důvěry obou skupin v politiky v roce 2008, kterou se můžeme pokusit interpretovat razantním otřesem důvěry rusky mluvící menšiny ve všechny instituce po událostech z března 2007 a přestěhování sovětského válečného památníku (Heidmets 2008: 61). Tento trend lze ještě markantněji sledovat u důvěry v parlament, která mezi lety 2006 a 2008 padla o více než jeden bod. Pozorujeme ovšem ještě jeden trend, a to opětovný nárůst důvěry v roce 2010 na rozdíl 0,9 bodu u průměrné důvěry primárně rusky mluvících respondentů v parlament a právní systém. U obou těchto institucí však opět následuje pád v roce 2012, kdy dokonce průměrná hodnota důvěry v právní systém u lidí, kteří doma mluví primárně rusky, padla na historické minimum. Přesto se v tomto případě nebudeme pokoušet o interpretaci, jelikož neznáme příčiny tohoto vývoje.

Přejdeme nyní k aktivní participaci. Jedním z velice důležitých měřítek je údaj, kolik procent respondentů z obou skupin chodí volit, ovšem stejně tak důležité je, kolik z nich se aktivně zapojuje do života komunity. Z tohoto hlediska byla nejprve analyzována odpověď na otázku, zda dotazovaný v posledních 12 měsících nosil nebo rozdával volební odznáčky, letáčky nebo samolepky. V letech 2004 a 2006 byly kladné odpovědi respondentů z obou skupin podobně málo frekventované⁶¹. Nejvýraznější změnu v trendu lze zaznamenat v roce 2008, kdy pozitivní odpověď byla zaznamenána u 6,9 % estonsky hovořících respondentů, oproti 0,9 % rusky hovořících⁶². V následujících dvou průzkumech lze pozorovat postupné snižování této aktivity u estonsky hovořící populace, a to na 4,7 % v roce 2012. Aktivita rusky hovořících respondentů zůstala téměř stejná, a to na 1,3 % v tomtéž roce⁶³. Pozoruhodný je fakt, že nejvýraznější změna nastala v roce 2008, kdy došlo k zaktivnění primárně estonsky hovořících respondentů, naopak míra aktivity primárně rusky hovořících respondentů padla pod 1 %. Existuje silné podezření, že jde o přímý efekt událostí z března 2007, jelikož již v roce 2010 a

⁶¹ U estonsky mluvících respondentů byla odpověď „ano“ zaznamenána u 3–4 % populace, u rusky mluvících to bylo u 1–2 %. Tyto rozdíly mají hladinu statistické významnosti na úrovni 0,005 %.

⁶² V roce 2008 byla zaznamenána úroveň statistické významnosti tohoto rozdílu na úrovni 0,001 %.

⁶³ V roce 2012 byla úroveň statistické významnosti tohoto rozdílu také na úrovni 0,001 %.

následně i 2012 můžeme pozorovat snížení aktivity mezi primárně estonsky mluvícími respondenty, z čehož lze vyvozovat, že právě aktivita v posledních 12 měsících před šetřením ESS z roku 2008 byla způsobena mimořádnými událostmi.

Z hlediska účasti na zákonné veřejné demonstraci a podpisu petice v posledních 12 měsících není bez zajímavosti, že při analýze rozdílu v účasti na zákonné demonstraci u obou sledovaných skupin nebyl v žádném roce nalezen statisticky významný rozdíl. Naopak u otázky ohledně podpisu petice byl statisticky významný rozdíl nalezen ve všech letech, jak můžeme vidět v tabulce 17.

Tabulka 17: Podepsal/la jste petici v posledních 12 měsících?

		2004		2006		2008		2010		2012	
		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
ANO	%	4,92%	1,99%	8,70%	2,61%	9,42%	4,26%	8,94%	3,19%	10,64%	6,94%
	Adj. Std. Residua	2,9	-2,9	4,6	-4,6	3,5	-3,5	3,7	-3,7	2,8	-2,8
NE	%	95,08%	98,01%	91,30%	97,39%	90,58%	95,74%	91,06%	96,81%	89,36%	93,06%
	Adj. Std. Residua	-2,9	2,9	-4,6	4,6	-3,5	3,5	-3,7	3,7	-2,8	2,8
Celkem	%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	Počet případů	1976		1502		1616		1786		2369	

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

Již z barevného schématu adjustovaných standardizovaných reziduí je zřetelný trend, který se nemění v celém sledovaném období. U lidí, kteří petici podepsali, je vždy vyšší než očekávaná četnost u těch respondentů, kteří doma primárně mluví estonsky. Není však bez zajímavosti sledovat zvyšující se procento lidí, kteří doma hovoří primárně rusky a kteří také v posledních 12 měsících petici podepsali. Celkově jsou však otázky ohledně aktivní participace charakteristické velmi nízkým procentem pozitivních odpovědí, a to u respondentů z obou sledovaných skupin. To může souviset s komunistickou minulostí tohoto státu. Ovšem důkladná analýza těchto důvodů by vydala na samostatnou práci, proto si vystačíme s konstatováním o obecně nízké participaci u obou sledovaných skupin.

4.3 Spokojenost

Nyní přejdeme ke spokojenosti. V tabulce 18 najdeme hodnoty průměrné spokojenosti respondentů z obou sledovaných skupin za všechny roky, a to konkrétně spokojenosti s demokracií, vládou, současnou ekonomickou situací a

životem jako celkem. Odpovědi na tyto otázky jsou také na škále od jedné do deseti, takže analýza těchto dat byla provedena stejně jako v případě důvěry a stejným způsobem je i prezentována v tabulce 18.

Tabulka 18: Spokojenost

		2004		2006		2008		2010		2012	
		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
Demokracie	Mean	4,77	3,97	5,24	4,16	4,89	3,48	5,36	4,00	5,33	3,78
	Sig.	0,000		0,000		0,000		0,000		0,000	
Vláda	Mean	4,06	3,72	5,07	4,17	3,96	2,41	4,65	3,06	4,31	2,74
	Sig.	0,004		0,000		0,000		0,000		0,000	
Současná ekon. situace	Mean	4,71	4,31	5,93	4,88	3,96	2,45	4,51	2,89	4,52	3,04
	Sig.	0,000		0,000		0,000		0,000		0,000	
Život jako celek	Mean	6,05	5,46	6,61	5,94	6,59	5,21	6,79	5,50	6,49	5,38
	Sig.	0,000		0,000		0,000		0,000		0,000	

K analýze byl použit T-test. Barevně jsou vyznačeny hodnoty, kde je rozdíl průměrů u obou sledovaných skupin vyšší než 1. Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

Jak je z této tabulky vidět, tak lidé, kteří doma mluví primárně estonsky, jsou průměrně spokojenější ve všech zmiňovaných kategoriích. Celkově můžeme konstatovat, že průměrné rozdíly mezi oběma sledovanými skupinami jsou v tomto případě vyšší než u otázek ohledně důvěry. U vyznačených hodnot jsou rozdíly opět vyšší než jeden bod. Mezi lety 2006 a 2008 lze pozorovat razantní propad průměrné spokojenosti ve všech kategoriích u obou sledovaných skupin. Nejméně razantní je tento propad u průměrné spokojenosti s životem jako celkem, která se po celé sledované období drží u obou skupin na pomyslné nejvyšší příčce. U lidí, kteří doma hovoří primárně estonsky se průměrná spokojenost s demokracií i současnou ekonomickou situací vrátila v roce 2012 na původní hodnoty z roku 2006, pouze průměrná spokojenost s vládou zůstala nižší. Naopak u lidí, kteří doma mluví primárně rusky, už se ukazatel průměrné spokojenosti na původní úroveň z roku 2006 nevrátil ani u jedné z těchto tří kategorií.

Existuje silné podezření, že v případě průměrné spokojenosti se současnou ekonomickou situací, můžeme razantní propad z roku 2008 interpretovat nástupem finanční krize, která Estonsko udeřila rychle a tvrdě. Právě rusky mluvící obyvatelé patří ve větší míře do skupiny tzv. transition losers, jak již bylo citováno v předchozí kapitole, což může být právě důvodem ještě razantnějšího propadu průměrné spokojenosti v této kategorii u primárně rusky hovořících respondentů. Z hlediska průměrné spokojenosti s vládou a demokracií existuje podezření, že propad mezi lety 2006 a 2008 může být způsoben stejně jako v případě důvěry či

inklinace k jedné straně událostmi okolo přestěhování sovětského válečného památníku. Je ovšem otázkou, proč jsou nejvyšší průměrné hodnoty ve všech letech u spokojenosti s životem jako celkem, stejně tak jako proč se hodnoty průměrné spokojenosti vrací na svou původní úroveň z roku 2006 u primárně estonsky hovořících respondentů, nikoli však těch, co primárně mluví rusky. Na tyto otázky však tato práce není schopna odpovědět, můžeme pouze konstatovat, že tyto trendy přítomné jsou, ale nevíme, jak je v současnosti interpretovat.

4.4 Diskriminace a příslušnost k etnické minoritě

V celé této práci jsou příslušníci rusky mluvící populace v Estonsku označováni jako menšina, a to na základě vymezení tohoto pojmu již v úvodu práce. V tabulce 19 se proto podíváme na to, kolik procent z obou sledovaných kategorií se skutečně cítí jako příslušníci menšiny.

Tabulka 19: Příslušnost k etnické minoritě

		2004		2006		2008		2010		2012	
		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
ANO	%	2,74%	70,78%	3,09%	78,81%	4,17%	65,31%	2,70%	55,59%	2,92%	66,83%
	Adj. Std. Residua	-32,5	32,5	-30,1	30,1	-25,9	25,9	-26,1	26,1	-33,9	33,9
NE	%	97,26%	29,22%	96,91%	21,19%	95,83%	34,69%	97,30%	44,41%	97,08%	33,17%
	Adj. Std. Residua	32,5	-32,5	30,1	-30,1	25,9	-25,9	26,1	-26,1	33,9	-33,9
Celkem	%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	Počet případů	1926		1444		1496		1754		2306	

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

V tomto případě je trend zcela jasný. Například při pohledu na hodnoty adjustovaných standardizovaných reziduí, které mnohonásobně překročily hodnotu 3,29 jako hranici nejvyšší statistické významnosti. Je tak naprosto evidentní, že většina lidí, kteří doma hovoří především rusky, se cítí být příslušníky menšiny v Estonsku. Nyní přejděme k otázce diskriminace. V dotazníkovém šetření ESS je vždy položena otázka, zda se respondent cítí být diskriminován a poté jednotlivé otázky na příčiny pocitu diskriminace. Z hlediska charakteru této práce byly vybrány tři relevantní příčiny, a to diskriminace na základě jazyka, národnosti a etnické příslušnosti. V tabulce 20 se můžeme podívat na procentuelní podíly v jednotlivých letech pro obě sledované skupiny.

Tabulka 20: Diskriminace a její příčiny

		2004		2006		2008		2010		2012	
		EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS	EST	RUS
Diskriminován	%	3,44%	26,92%	2,90%	36,12%	3,32%	22,95%	2,13%	22,41%	3,21%	32,29%
	Adj. Std. Residua	-15,5	15,5	-17,3	17,3	-12,4	12,4	-14,1	14,1	-19,8	19,8
Jazyk	%	0,35%	14,65%	0,41%	23,01%	0,61%	13,77%	0,35%	15,08%	0,12%	23,89%
	Adj. Std. Residua	-14,0	14,0	-15,1	15,1	-11,7	11,7	-13,9	13,9	-20,6	20,6
Národnost	%	0,21%	19,35%	0,41%	23,56%	0,69%	16,95%	0,50%	13,49%	0,35%	21,24%
	Adj. Std. Residua	-16,7	16,7	-15,3	15,3	-13,1	13,1	-12,7	12,7	-18,9	18,9
Etnicita	%	0,00%	0,36%	0,00%	1,30%	0,00%	1,06%	0,14%	2,12%	0,06%	0,88%
	Adj. Std. Residua	-2,3	2,3	-3,6	3,6	-3,5	3,5	-4,6	4,6	-3,4	3,4
N	Počet případů	1959		1480		1585		1754		2322	

Zdroj: European Social Survey. Estonia, zpracovala autorka.

Z hlediska očekávaných četností můžeme u všech kategorií vyzorovat statisticky významné rozdíly mezi oběma sledovanými skupinami. V tomto případě je však zajímavější zaměřit se na rozdíly v procentuelních podílech u jednotlivých příčin diskriminace u respondentů, kteří hovoří doma primárně rusky. Především na to, že pouze několik málo procent rusky hovořících respondentů se cítí být diskriminováno na základě své etnické příslušnosti, v porovnání s více jak 10 % stejných respondentů, kteří se cítí být diskriminováni na základě jazyka anebo národnosti. Interpretace tohoto jevu však patří mezi limity této práce, stejně tak jako interpretace toho, proč se nejvíce primárně rusky hovořících respondentů cítí být diskriminováno v letech 2006 a 2012, kdy tvoří více jak třetinu ze všech takto doma hovořících respondentů.

Můžeme tedy pouze uzavřít tuto podkapitolu shrnutím, že příslušníci rusky hovořící populace v Estonsku mohou být skutečně nazýváni menšinou, a to nejen dle definice, jelikož více jak 60 % respondentů, kteří doma mluví primárně rusky, se ve všech sledovaných letech vyjádřilo, že se cítí jako příslušníci etnické minority. Na druhou stranu pouze 1–2 % rusky hovořících respondentů se cítí být diskriminováno právě na základě své etnické příslušnosti, i když celkově se v roce 2012 jedna třetina všech rusky mluvících respondentů vyjádřila, že se cítí být diskriminovaná. Diskriminaci však pocítují primárně na základě jazyka a národnosti. Nyní bude následovat závěr, kde proběhne sumarizace zkoumání všech kritérií, které si tato

práce vytyčila v úvodu, stejně tak jako bude celkově zhodnoceno politické postavení příslušníků rusky mluvící menšiny v Estonsku.

Závěr

Ambicí této práce je zhodnotit politické postavení příslušníků rusky mluvící menšiny v Estonsku, a to na základě kritérií, která pokrývají problematiku občanství, politického zastoupení i vlastního hodnocení příslušníky menšiny, a to skrze práci s daty z ESS. Pojděme si nyní shrnout, co jsme v jednotlivých oblastech zjistili a následně provedeme celkové zhodnocení.

K 31. prosinci 2013 žilo na území Estonska 359 126 příslušníků rusky mluvící menšiny, kteří tvořili 28 % obyvatel v porovnání s 36,5 % v roce 1989 (Estonia. Population by nationality). Z nich 51,5 % jsou držitelé estonského občanství, 24 % neboli 93 267 občanství Ruské federace a 22,8 % neboli 88 564 nejsou držitelé žádného státního občanství. Zbýlých několik procent jsou občany třetích států (Estonia. Citizenship, 21. 1. 2014). Z těchto údajů je zřejmé, že pouze o trochu více než polovina příslušníků sledované menšiny jsou občany státu, na jehož území trvale žijí. Všichni přitom mají možnost podstoupit naturalizaci a občanství získat, ovšem díky nutnosti složení nejen jazykového testu, ale také testu ze znalosti estonské ústavy a zákona o estonském občanství se nejedná pouze o ceremoniální akt. Na oba tyto testy je však možné se připravit za pomoci kurzů, přičemž v případě jazykového testu je v případě úspěšného složení kurz zpětně proplacen. Nelze tedy tvrdit, že by naturalizace nebyla finančně dostupná, jelikož i složení obou zkoušek samotných je zdarma. Od roku 2012 se však snížil počet naturalizovaných estonských občanů pod 1500 za rok, což je v porovnání s faktem, že na stejném území žije více jak 85 000 bez jakéhokoli občanství, tempo velmi pomalé (Estonia. Citizenship, 21. 1. 2014).

Hlavní důvod je potřeba hledat v neochotě velkého procenta apatridů se naturalizovat, kdy existuje silné podezření, že primárním důvodem této neochoty je fakt, že s trvalým pobytem na území Estonska mohou využívat výhod volného pohybu v Schengenském prostoru, stejně tak jako mohou bezvízově cestovat i do Ruské federace jako bývalí sovětské občany. To je zvláště výhodné pro ty, kteří mají na území Ruské federace ještě stále své příbuzné. Jako další důvod můžeme označit fakt, že tito lidé, ať už jako občany třetího státu, v našem případě především Ruské federace, a nebo apatridé mají v Estonsku stejná práva jako estonští občany pouze se dvěma výjimkami. A to, že nemohou pracovat na určitých pozicích ve státní správě a jsou omezeni v oblasti politických práv.

V celé estonské populaci tvoří v současnosti lidé bez jakékoli státní příslušnosti 6,6 % a občané Ruské federace 7 % obyvatel (Estonia. Citizenship). Tito lidé, stejně jako všichni ostatní, kteří nemají estonské občanství, ale žijí na estonském území na základě dlouhodobého pobytu, mají aktivní volební právo v místních volbách. V žádném jiném typu voleb toto právo nemají. Stejně tak nemají pasivní volební právo pro žádný typ voleb a ani nemohou být členy politických stran.

Z hlediska voleb do Riigikogu, kde mohou volit pouze estonští občané, tvoří příslušníci rusky mluvící menšiny 18,29 % elektorátu, neboli necelou pětinu (Eesti statistika). Jejich reprezentace v Riigikogu tomu však neodpovídá, v současnosti jsou zastoupeni 10 poslanci, přičemž do roku 2011 to bylo poslanců pouze šest ze 101. V průběhu víc jak 20-ti let, které uběhly od znovuzískání nezávislosti, má nyní Estonsko prvního ministra, který je příslušníkem rusky mluvící menšiny. Je tedy více než evidentní, že rusky mluvící menšina je ve vrcholných orgánech Estonské republiky podreprezentována. Jedním z důvodů je to, že příslušníci této menšiny ještě stále plně nevyužili svůj voličský potenciál, s čímž může souviset i fakt, že váze svého hlasu přikládají menší důraz než etničtí Estonci, jak zjistil R. Toomla ve své studii (Toomla 2010: 11–12).

Přesto lze v participaci voličů z rusky mluvící menšiny zaznamenat vývoj. Při pohledu na volební účast, především v místních volbách je patrný velký posun mezi lety 2005 a 2009, kdy se volební účast zvedla o 13 % bodů. Dle údajů z R. Toomlovy studie se zvedla participace u všech sledovaných skupin, čili u estonských i ruských občanů narozením, naturalizovaných estonských občanů, stejně tak i u ostatních ruských občanů a apatridů. Především u naturalizovaných estonských občanů a občanů Ruské federace byl pozorován nárůst nejvýraznější (Toomla 2010: 10). To znamená, že v průběhu těchto let došlo k jevu, který výrazně zaktivizoval všechny voliče. Existuje silné podezření, že tento strmý nárůst volební účasti můžeme vysvětlit událostmi z roku 2007, kdy došlo k přestěhování sovětského válečného památníku. Tento jev nelze vysvětlit zavedením e-votingu a tím i zavedením většího komfortu a menší námahy ze strany voličů při volbách, jelikož ten byl zaveden již v roce 2005, ale volební účast nám strmě stoupá až v následujících letech, a to především u místních voleb 2009.

Existuje silné podezření, že hlavním důvodem tohoto strmého růstu volební účasti právě u místních voleb v roce 2009 je volební kampaň KESKu. Ten mobilizoval především voliče z řad rusky mluvící menšiny, ať již naturalizované

estonské občany, občany Ruské federace nebo apatridy, aby šli volit právě jejich stranu, jelikož je jako jediná ochrání před utlačováním a bude efektivně bránit jejich práva (Kaldur, Sutrop, Kallas 2011: 10–11). Tento apel měl u této skupiny voličů právě v roce 2009 značný ohlas, a to díky událostem z roku 2007, které výrazně zahýbaly s důvěrou těchto lidí v právní systém, stejně tak jako ve vládu či parlament, viz výsledky ESS z roku 2008. Tato volební kampaň KESKu zároveň posloužila jako antikampaň, která zmobilizovala etnicky estonské obyvatele, aby také k volebním urnám přišli. Právě proto existuje podezření, že tato kampaň KESKu je důvodem strmého růstu volební účasti v tomto roce, jelikož dokázal zmobilizovat všechny kategorie voličů sledované v R. Toomlově studii.

Tím se plynule dostáváme ke stranickému systému a tomu, které strany jsou voleny příslušníky sledované menšiny. Jak nám ukázaly průzkumy a následně výsledky ESS za všechny sledované roky, suverénně nejpopulárnější stranou mezi příslušníky rusky mluvící menšiny je KESK, jehož postavení je u příslušníků této menšiny v porovnání s ostatními stranami dominantní. Více jak 65 % lidí, kteří ve volbách do Riigikogu volit šli a doma hovoří primárně rusky, ve všech sledovaných letech uvedli, že volili právě KESK. Od roku 2008 se toto číslo zvedlo nad 85 %. Po roce 2008 také více jak 40 % primárně rusky hovořících respondentů uvedlo, že se cítí k jedné straně blíže než ke všem ostatním, kdy drtivá většina z nich, opět více jak 85 %, uváděla, že tou stranou je pro ně právě KESK (European Social Survey. Estonia). Tím se potvrdilo tvrzení, že KESK čerpá většinu své podpory právě od primárně rusky hovořícího elektorátu.

Co je však příčinou této zjevné dominance? Často skloňovaným důvodem není taková popularita strany samotné, ale to, že jako jediná ukazuje ochotu bránit zájmy příslušníků sledované menšiny, a tak se jim jeví jako jediná alternativa (Heidmets 2008: 64). Z ostatních stran se to od roku 2012 snaží změnit SDE, která by se ráda stala tou, kterou budou volit rovnocenně etnicky estonští voliči, stejně tak jako voliči z řad příslušníků rusky mluvící menšiny. První výsledky této snahy můžeme pozorovat již v komunálních volbách, které se odehrály na podzim 2013 a kde SDE posílila především v Narvě. Existuje podezření, že dvě zbývající parlamentní strany RE a IRL na své pozici vůči rusky hovořící menšině nic měnit nechtějí, což můžeme usoudit především díky jejich silně negativní pozici k možné liberalizaci zákona o občanství. Nízkou podporu primárně rusky hovořících

respondentů všem ostatním parlamentním stranám s výjimkou KESKu nám potvrdila i data z ESS za všechny sledované roky.

Z hlediska volebních výsledků, volby do Riigikogu vyhrála v roce 2007 i 2011 strana RE, která v Riigikogu dominuje. Zato volby místní vyhrál od roku 2005 pokaždé KESK, přičemž rozdíl mezi první a druhou stranou byl daleko výraznější. Jak bylo ukázáno na výsledcích z Narvy a Tallinnu, tak KESK ovládá místní volby v těchto městech přímo drtivě a získává již po několik volebních období nad 50 % mandátů (Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv). Celkově místní volby jsou primárně záležitostí této strany, především pak ve městech, kde žije větší procento příslušníků rusky mluvící menšiny. Na základě těchto pozorování lze tedy usoudit, že kdyby ve volbách do Riigikogu mohli volit i lidé, kteří nejsou estonskými občany, ale mají dlouhodobý pobyt v Estonsku, čili všichni apatridé i občané Ruské federace, tak by se volební zisky KESKu zvýšily. Je dokonce reálná šance, že by volby do Riigikogu v tomto případě i vyhrál, a to právě díky podpoře z řad rusky mluvící menšiny. Je však další velké množství faktorů, které by bylo potřeba kontrolovat, aby tento předpoklad mohl být prokázán, což není možné v rámci této práce, ale mohlo by se to stát námětem dalšího výzkumu.

Také při práci s daty z ESS z let 2004–2012 bylo zjištěno mnoho zajímavých tendencí a rozdílů, které jsou způsobeny právě rozdílným jazykem, kterým doma respondenti hovoří, což jsme kontrolovali za pomoci statistické významnosti námi zjištěných rozdílů. Prvním z nich je rozdíl ve volební účasti ve volbách do Riigikogu mezi oběma sledovanými skupinami. Ten odporuje tvrzení citovanému na základě *Estonian Human Development Report 2007*, a to, že volební účast lidí, kteří mluví estonsky a kteří rusky, je na stejné úrovni (Heidmets 2008: 62). Z hlediska volební účasti ve volbách do Riigikogu se však na druhou stranu potvrdilo, že díky nastavení estonských zákonů ohledně aktivního volebního práva v těchto volbách několik desítek procent lidí, kteří doma primárně hovoří rusky, toto volební právo vůbec nemají.

Z hlediska pozorování změn u zjištěných hodnot mezi lety 2004 a 2006 na straně jedné a od roku 2008 na straně druhé, u kterých je silné podezření, že by mohly být způsobeny událostmi z roku 2007 a přestěhováním sovětského památníku, tak lze tyto pozorovat u většiny sledovaných kategorií. Výrazná je především změna trendu u otázky, zda se cítíte blíže k nějaké straně víc než ke všem ostatním, kdy v letech 2004 a 2006 byly sledovány vyšší než očekávané četnosti u primárně

estonsky hovořících respondentů, v roce 2008 se tyto v podstatě vyrovnaly, ale od roku 2010 můžeme pozorovat pravý opak, tudíž vyšší než očekávané četnosti právě u primárně rusky hovořících respondentů. Z toho vyplývá zvyšující se inklinace primárně rusky hovořících respondentů k určité straně právě od roku 2008, kdy existuje podezření, že souvisí nejen s událostmi z roku 2007, ale je ještě umocněna již zmíněnou intenzivní kampaní KESKu z roku 2009, protože u posledního ESS z roku 2012 se začíná inklinace k jedné straně u primárně rusky hovořících respondentů opět postupně snižovat.

Také u otázky ohledně souhlasu či nesouhlasu se zrušením politických stran, které by chtěly svrhnout demokracii, pozorujeme proměňující se trend. V roce 2008 se snižuje procento respondentů, kteří doma hovoří rusky a kteří na tuto problematiku nemají vyhraněný názor. Hned v tomto roce můžeme pozorovat zvýšené procento lidí, kteří s tímto možným zákazem nesouhlasí nebo silně nesouhlasí. Ještě více se názory respondentů diferencují v roce 2010, kdy procento nesouhlasících zůstává v podstatě totožné s rokem 2008, ale naopak stoupá procento lidí, kteří s tímto možným zákazem souhlasí a velmi souhlasí, a to až do té míry, že překračují procento estonsky hovořících respondentů v kategorii velmi souhlasím. Především z výrazného poklesu procenta rusky hovořících respondentů, kteří na tuto otázku nemají názor, můžeme vycítit jejich potřebu se k tomuto tématu vyjádřit.

Stejně tak můžeme mezi lety 2006 a 2008 pozorovat propad v důvěře u primárně rusky mluvících respondentů, a to především v parlament. Z hlediska spokojenosti byl také zaznamenán propad, ještě razantnější než v případě důvěry, která se po všechna sledovaná léta pohybovala na poměrně nízkých průměrných hodnotách. Z hlediska spokojenosti došlo k razantnímu propadu tří kategorií ze čtyř, kdy průměrná spokojenost s demokracií u rusky hovořících respondentů byla v roce 2008 nejnižší ze všech sledovaných let. Také došlo k výraznému propadu průměrné spokojenosti s vládou a současnou ekonomickou situací u této skupiny, kdy však v případě ekonomické situace existuje podezření, že primární příčinou tohoto propadu je nástup finanční krize. Ve všech ostatních hlediscích existuje podezření, že propad, jak důvěry ve všech kategoriích, tak spokojenosti s demokracií a vládou, je způsoben událostmi z března 2007.

Z hlediska aktivní participace byly hodnoty ve všech sledovaných letech u obou skupin poměrně nízké, kdy existuje podezření, že to lze interpretovat na základě komunistické minulosti tohoto státu. Proto, aby však bylo toto podezření

možné dokázat, by byl zapotřebí rozsáhlý výzkum, který bude kontrolovat mnoho dalších proměnných, není tak možné usuzovat pouze na základě této práce, ale mohlo by se to stát námětem dalšího výzkumu. Při pohledu na data z oblasti aktivní participace na životě komunity je nejpodstatnější především fakt, že v případě účasti na zákonné demonstraci nebyl v žádném ze sledovaných let nalezen statisticky významný rozdíl. V případě rozdávání letáčků a samolepek v rámci volební kampaně, stejně tak jako v případě podpisu petice, statisticky významný rozdíl na základě jazyka, jakým doma respondenti hovoří, nalezen byl. V obou případech byl také nastolen trend, který se neměnil v celém sledovaném období, kdy v obou případech byli aktivnější respondenti, kteří hovoří doma primárně estonsky.

V rámci práce s daty z ESS byla poslední zkoumanou kategorií příslušnost k etnické minoritě a pocity diskriminace u lidí, kteří doma mluví primárně rusky. Ve všech sledovaných letech se vždy více jak polovina primárně rusky hovořících respondentů vyjádřila, že se cítí být příslušníky etnické minority. Z hlediska diskriminace se vždy více jak 20 % těchto respondentů cítí být diskriminováno, přičemž v letech 2006 a 2012 je to dokonce více jak třetina všech primárně rusky hovořících respondentů. Jedním z limitů této práce však je, že nedokázala interpretovat příčiny toho, proč se cítí být tito lidé diskriminováni nejvíce právě v těchto dvou zmiňovaných výzkumech. Z hlediska příčin diskriminace se vždy méně než 2 % lidí cítí být diskriminováni na základě svého etnika. Pokud cítí diskriminaci, tak převážně na základě svého jazyka a národnosti. I v tomto případě jsou nejvyšší procentuelní podíly zaznamenány v posledním výzkumu z roku 2012 (European Social Survey. Estonia).

Celkově tato práce ověřila všechna kritéria, která byla definována v úvodu. Díky tomu může být jako hlavní přínos této diplomové práce označena její komplexnost, s jakou k tématu přistupuje, jelikož se nezabývá pouze otázkou občanství, ani pouze otázkou volební participace příslušníků sledované menšiny, ani pouze přístupem politických stran k této menšině, ale snaží se o propojení všech těchto aspektů, které navíc obohacuje o práci s daty z ESS, která mohou sloužit jako jistá protiváha k oficiálně dostupným datům a údajům. Jelikož, jak autorka sama v průběhu sběru materiálů zjistila, především údaje o počtu lidí bez občanství, stejně tak jako údaje o počtu občanů třetích zemí žijících trvale v Estonsku jsou dostupné jen s vynaložením velké námahy a trpělivosti, stejně tak jako některé oficiální údaje

zveřejněné estonskými autoritami samy sobě protirečí, například údaje o počtu lidí bez občanství publikované různými institucemi.

Největším limitem této práce je fakt, že ověřuje stanovená kritéria, nikoli obecně uznávané teorie ohledně hodnocení politického postavení menšiny na území. Hlavním důvodem k tomuto kroku byl především fakt, že příslušníci rusky mluvící menšiny se stali touto menšinou na území, které považovali za vlast a domov, nikoli cizí stát. Stejně tak jako znovuoobnovená estonská elita nemohla přítomnosti těchto lidí na svém území nijak zabránit a vzájemný strach, který byl mezi těmito komunitami především na počátku 90. let přítomen, formoval velmi specifické podmínky politického postavení této menšiny na estonském území. Bylo by tak velmi problematické snažit se použít vzory západních demokracií právě v tomto případě.

Celkově můžeme tuto práci uzavřít tvrzením, ke kterému autorka dospěla na základě zhodnocení všech stanovených kritérií a skrze odpověď na otázky, které byly také stanoveny v úvodu, a to, že politické postavení rusky mluvící menšiny v Estonsku je na přijatelné úrovni. Příslušníci sledované menšiny nejsou žádným způsobem diskriminováni v oblasti politických práv na základě své etnicity. Rozdíly lze najít v přístupu k obyvatelům na základě občanství, které je hlavním rozlišujícím kritériem přístupu estonských autorit k příslušníkům sledované menšiny. Příslušníci této menšiny, kteří prošli procesem naturalizace a jsou estonskými občany, mají všechna politická práva na stejné úrovni jako etničtí Estonci. Nejsou jim v současnosti kladeny žádné limity na základě jejich etnicity nebo jazyka. V oblasti politických práv a tím pádem i jejich politického postavení jsou limity kladeny příslušníkům rusky mluvící menšiny, kteří estonskými občany nejsou.

Z hlediska aktivního i pasivního volebního práva by autorka měla několik doporučení. Hlavním důvodem obnovení zákona o estonském občanství z roku 1938 a neumožnění tak automatického zisku estonského občanství pro většinu příslušníků rusky mluvící menšiny byl strach. Strach estonské elity z moci, jakou by právě tito lidé v jejich znovuoobnověném státě mohli získat. Uplynulo však již 20 let a proti očekáváním estonských autorit 7 % z těchto lidí nepodstoupilo naturalizaci a raději zůstali bez jakéhokoli občanství. Při pohledu na tabulku s počty naturalizovaných estonských občanů je silné podezření, že většina z těchto lidí o naturalizaci zájem ani nemá. Ti potom zůstávají stejně jako občané Ruské federace bez aktivního volebního práva ve všech ostatních volbách kromě místních a pasivní volební právo nemají

vůbec, stejně tak jako nemohou být členy politických stran. Pokud nemá v Estonsku dojít ke znovuvytvoření dvou paralelních společností, kdy se jedna z nich o osud státu nezajímá, bylo by potřeba, aby i tito lidé získali aktivní volební právo ve volbách do Riigikogu, aby tak mohli rozhodovat v nejdůležitějších volbách v zemi. Stejně tak by bylo vhodné, kdyby mohli být členy politických stran a kandidovat v místních volbách, tím by se mohl jejich zájem o život místní komunity zvýšit. Jinak Estonsko riskuje ještě větší prohloubení nezájmu, nedůvěry a nespokojenosti mezi příslušníky této menšiny, který by mohl vést až k tomu, že se z těchto lidí opravdu stane ta tzv. pátá kolona, které se estonské autority od počátku 90. let tolik bojí.

Literatura

Prameny

Eesti statistika. Dostupné z: <<http://www.stat.ee/>> (14. 4. 2014)

Estonia. Citizenship. Dostupné z: <<http://estonia.eu/about-estonia/society/citizenship.html>> (15. 9. 2013, 21. 1. 2014 a 6. 4. 2014)

Estonia. Population by nationality. Dostupné z: <<http://estonia.eu/about-estonia/country/population-by-nationality.html>> (6. 4. 2014)

Estonia Today. Citizenship. Dostupné z: <<http://www.ft.dk/samling/20072/almdel/upn/bilag/102/589306.pdf>> (6. 4. 2014)

Estonsko a otázka ruské menšiny. 2001. *Europeum*, 2. 7. 2001 (online). Dostupné z: <<http://www.europeum.org/cz/integrace/31-integrace--9/726-estonsko-a-otazka-ruske-mensiny>> (6. 4. 2014)

European Social Survey. Estonia. Dostupné z: <<http://www.europeansocialsurvey.org/data/country.html?c=estonia>> (15. 4. 2014)

Haarmann, Harald et al. 2004. *EUROMOSAIC III, Presence of Regional and Minority Language Groups in the New Member States 79–87* (online, PDF): Dostupné z: <http://bookshop.europa.eu/en/euromosaic-iii-pbNC7406031/downloads/NC-74-06-031-EN-C/NC7406031ENC_002.pdf;pgid=y8dIS7GUWmDSR0EAlMEUUsWb0000Lsab9OuA;sid=SF0M7ZqZICYM_8sXXGqSSvi8BT4Sn51KTo4=?FileName=NC7406031ENC_002.pdf&SKU=NC7406031ENC_PDF&CatalogueNumber=NC-74-06-031-EN-C> (6. 4. 2014)

Isamaa ja Res Publica Liit. Basic Principles. Dostupné z: <<http://www.irl.ee/en/what-we-do/basic-principles>> (14. 4. 2014)

„Keskerakond on jätkuvalt muulaste seas populaarseim erakond.“ *Postimees*, 29. 8. 2010 (online). Dostupné z: <<http://www.postimees.ee/305551/keskerakond-on-jatkuvalt-muulaste-seas-populaarseim-erakond>> (14. 4. 2014)

Laar, Mart. 2009. *Estonia's return to independence 1987–1991* (online). Dostupné z: <http://web-static.vm.ee/static/failid/358/Restoration_of_independence.pdf> (6. 4. 2014)

„New Estonian Parliament takes a seat.“ *The Baltic Times*, 2. 2. 2007 (online). Dostupné z: <<http://www.baltictimes.com/news/articles/17623/>> (14. 4. 2014)

OBSE. 1995. „Report on the March 5, 1995 parliamentary election in Estonia and the status of non-citizens.“ *Commission on Security and Cooperation in Europe*, May 1995 (online, PDF). Dostupné z: <http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&ved=0CE8QFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.csce.gov%2Findex.cfm%3FFuseAction%3DFiles.Download%26FileStore_id%3D283&ei=jQCmUrJnpYXJA_zigdAP&usg=AFQjCNETxtP-At3M2ufuTCFpskYj0RBZLw&sig2=1S7MJQSk_lkK8CdqNIbMUw&bvm=bv.57752919,d.Yms> (6. 4. 2014)

OBSE. 2008. „Written contribution of Estonia on the question of naturalisation.“ *Office for Democratic Institutions and Human Rights*, 7. 10. 2008 (online, PDF). Dostupné z: <<http://www.osce.org/odihr/34184>> (6. 4. 2014)

OECD. 2011. „Estonia“. *International Migration Outlook* (online, PDF). Dostupné z: <http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2011_migr_outlook-2011-en> (6. 4. 2014)

Ossinovsky: talk of Russian voter feelings for Savisaar hogwash. 2013 (online). Dostupné z: <<http://www.sotsdem.ee/en/ossinovsky-talk-of-russian-voter-feelings-for-savisaar-hogwash/>> (14. 4. 2014)

Reformierakond Eestis. Ideology. Dostupné z: <<http://www.reform.ee/en/ideology>> (14. 4. 2014)

Riigikogu. Estonian Centre Party Faction. Dostupné z: <<http://www.riigikogu.ee/?id=35122>> (14. 4. 2014)

Riigi Teataja. Välismaalaste seadus. Dostupné z: <<https://www.riigiteataja.ee/akt/28574>> (6. 4. 2014)

Riigi Teataja. Citizenship Act. Dostupné z: <<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/530102013074/consolide>> (6. 4. 2014)

Sivonen, Erkki. 2012. „Eight Top-Ranking Members to Leave Centre Party.“ *news.err.ee*, 9. 4. 2012 (online). Dostupné z: <<http://news.err.ee/v/politics/754c2bcd-4b0c-470b-831c-845e2c2dabdf>> (14. 4. 2014)

Sociaaldemokraatlik Erakond. Dostupné z: <http://www.sotsdem.ee/en/?disable_redirect=1> (14. 4. 2014)

Statistical database: Population and Housing Census. Dostupné z: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/I_Databas/Population_Census/databasetree.asp> (6. 4. 2014)

Stoel, Max van der. 1997. *Letter to Minister for Foreign Affairs of the Republic of Estonia* (online). Dostupné z: <<http://www.minelres.lv/count/estonia/970521r.htm>> (6. 4. 2014)

Tallinn: Facts & Figures. 2013. Dostupné z: <<http://www.tallinn.ee/est/ettevotjale/g2606s71202>> (14. 4. 2014)

Tallinn. Tallinn Free Public Transport. Dostupné z: <<http://www.tallinn.ee/eng/tasutauhistransport/Tallinn-Free-Public-Transport>> (14. 4. 2014)

Teesalu, Ingrid. 2012. „Putin Takes 86% of Russian Votes in Estonia.“ *news.err.ee*, 5. 3. 2012 (online). Dostupné z: <<http://news.err.ee/v/politics/174e6e71-ab90-47bb-bfce-38ad5ab95a62>> (14. 4. 2014)

The Democratic Society. Category Archives: Estonia. Dostupné z: <<http://europe.demsoc.org/category/member-states/estonia/>> (14. 4. 2014)

Úmluva o právním postavení osob bez státní příslušnosti. 1954 (online). Dostupné z: <<http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/zakladni-informace/umluvy/umluvy-tykajici-se-osob-bez-statni-prislusnosti/umluva-o-pravnim-postaveni-osob-bez-statni-prislusnosti-ze-dne-28-zari-1954.html>> (6. 4. 2014)

UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1985/31 of 14/5/85 at para. 181 (online). Dostupné z: <https://akela.mendelu.cz/~xprenosi/soubory/verejna_sprava.doc> (6. 4. 2014)

UNHCR. 2009. „Combating statelessness with special attention to the situation in Latvia and Estonia in 2008“, *Humanitarian Assistance to Countries and Regions of Concern to the Russian Federation*, November 2009 (online, PDF). Dostupné z: <[http://www.mid.ru/bdomp/Ns-dgpch.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/18d88b839a9eb6fbc32576900043da99/\\$FILE/2008%20Russian%20Federation%20funding%20for%20Reduction%20of%20Statelessness%20in%20Estonia%20and%20Latvia.pdf](http://www.mid.ru/bdomp/Ns-dgpch.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/18d88b839a9eb6fbc32576900043da99/$FILE/2008%20Russian%20Federation%20funding%20for%20Reduction%20of%20Statelessness%20in%20Estonia%20and%20Latvia.pdf)> (6. 4. 2014)

Vabariigi Valimiskomisjon. Valimiste arhiiv. Dostupné z: <<http://www.vvk.ee/arhiiv/>> (14. 4. 2014)

Välisministeerium. 2004. *Estonia's second report in the implementation of the Council of Europe framework Convention for the Protection of the National Minorities*, June 2004 (online, PDF). Dostupné z: <http://web-static.vm.ee/static/failid/089/ESTONIAS_SECOND_REPORTANNEXES.pdf> (6. 4. 2014)

Varis, Evelina. 2013. Emailová komunikace s autorkou práce ohledně počtu lidí bez občanství v Estonsku. Dostupné v příloze č. 2.

„Указ Президента РФ“ *Гарант*, online. Dostupné z: <<http://base.garant.ru/193447/>> (6. 4. 2014)

Literatura

Archer, Clive. 2008. *New Security Issues in Northern Europe: The Nordic and Baltic States and the ESDP*. Oxon: Routledge.

Bugajski, Janusz. 2002. *Political Parties of Eastern Europe: the guide to politics in the post-Communist era*. New York: The Centre for Strategic and International Studies.

Fangen, Katrine, Fossan, Kirsten, Mohn, Ferdinand Andreas (eds.). 2010. *Inclusion and exclusion of young adult migrants in Europe: barriers and bridges*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.

- Heidmets, Mati (ed.). 2008. *Estonian Human Development Report 2007*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.
- Jarne, Aivar (ed.). 2012. *Riigikogu aastaraamat 2011/2012*. Tallinn: Raamatutrükikoja.
- Järve, Priit, Poleshchuk, Vadim. 2013. *Report on Estonia*. San Domenico di Fiesole: EUDO Citizenship Observatory.
- Kaldur, Kristjan, Sutrop, Ingri, Kallas, Kristina. 2011. „Country Report of Estonia.“ in *Political participation of third country nationals on national and local level in selected EU countries*.
- Kymlicka, Will, Norman, Wayne (eds.). 2000. *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Lauristin, Marju et al. 2011. *Eesti Ühikonna Integratsiooni Monitooring 2011*. Tallinn: Kultuuriministeerium.
- Pettai, Vello, Toomla, Rein. 2003. *Political Parties in Estonia*. Washington D.C.: The National Council for Eurasian and East European Research.
- Poleshchuk, Vadim (ed.). 2009. *Chance to Survive: Minority Rights in Estonia and Latvia*. Tallinn: Foundation of Historical Outlook.
- Poleshchuk, Vadim. 2013. *Naturalisation Procedures for Immigrants, Estonia*. San Domenico di Fiesole: EUDO Citizenship Observatory.
- Pospíšil, Ivo. 1998. „Ruská menšina v Pobaltí: „etnické čistky“ či náprava „minulých nespravedlností?““ *Politologický časopis* 15 (2): 204–209.
- Sarv, Margit. 2002. „Integration by Reframing Legislation: Implementation of the Recommendations in the OSCE High Commissioner on National Minorities to Estonia, 1993–2001.“ in: Zellner, W., Oberschmidt, R., Neukirch, C., *Comparative Case Studies on Effectiveness of the OSCE High Commissioner on National Minorities*. Hamburg: Centre for OSCE Research.
- Smith, David J. 2001. *Estonia: Independence and European Integration*. Londýn: Routledge.

Toomla, Rein. 2010. *Mitte-eestlaste ühiskondlik-poliitiline aktiivsus ja osalemine*. Tartu: Riigiteaduste instituut.

Trifunovska, Snežana (ed.). 1999. *Minorities in Europe: Croatia, Estonia and Slovakia*. Hague: T.M.C. Asser Press.

Vetik, Raivo et al. 2008. *Eesti Ühikonna Integratsiooni Monitooring 2008*. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus ja Rahvastikuministri Büroo.

Will, Mathias. 2007. *Estonian Parties at Present and a Generally Reflection on Their Importance to a Modern Democracy*. München: GRIN Verlag.

Zaagman, Rob. 1999. „Conflict Prevention in the Baltic Area: The OSCE High Commissioner on National Minorities in Estonia, 1993–1999.“ *Helsinki Monitor* 10 (3): 30–43.

Přílohy

Příloha č. 1 Počet naturalizovaných estonských občanů mezi lety 1992–2013

Počet naturalizovaných estonských občanů mezi lety 1992–2013

1992	5 421
1993	20 370
1994	22 474
1995	16 674
1996	22 773
1997	8 124
1998	9 969
1999	4 534
2000	3 425
2001	3 090
2002	4 091
2003	3 706
2004	6 523
2005	7 072
2006	4 753
2007	4 228
2008	2 124
2009	1 670
2010	1 184
2011	1 513
2012	1 156
2013	1 257 ⁶⁴

Zdroj: Estonia. Citizenship, zpracovala autorka.

⁶⁴ Tento údaj je platný k 31. 12. 2013

Příloha č. 2 Emailová komunikace mezi autorkou a Kodakondus - ja Migratsiooniamet⁶⁵

V rámci této komunikace zaslal Kodakondus-ja Migratsiooniamet autorce počty lidí bez státní příslušnosti v jednotlivých letech dle její žádosti, jak můžete vidět v následujícím emailu, který autorka obdržela 4. listopadu 2013.

Hello,

Here is the information what You asked for:

year	undetermined citizenship
1995	29
1996	91
1999	7970
2002	12641
2003	16686
2005	137470
2007	119015
2009	105609

Also we inform You, that before year 2004 field "citizen" in Estonian population register is based on statements of people and it may be in many cases empty (not filled).

Best regards

Evelina Varis
AS Andmevara

Klienditeenindus
abi@andmevara.ee
Tel +372 671 5188

Üldkontaktid
mail@andmevara.ee
Tel +372 671 5119, faks +372
671 5275

Pärnu mnt 139D/1, 11317 TALLINN
www.andmevara.ee

⁶⁵ „Výbor pro občanství a migraci“.

Abstrakt

Autorka	Bc. Šárka Bucharová
Instituce	Katedra politologie a evropských studií Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Název práce	Politické postavení rusky mluvící menšiny v Estonsku
Název práce Aj	Political Position of Russian Speaking Minority in Estonia
Vedoucí práce	Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.
Jazyk práce	český
Počet slov	27 056
Počet znaků	151 426
Počet zdrojů	54

Klíčová slova

Politické postavení, Estonsko, menšiny, rusky mluvící menšina, občanství

Krátký popis

Tématem této diplomové práce je zhodnocení politického postavení příslušníků rusky mluvící menšiny v Estonsku mezi lety 1995 a 2013, a to na základě pevně stanovených kritérií, která lze shrnout do třech kategorií. První jsou kritéria spojená s občanstvím, jelikož ne všichni obyvatelé Estonska získali automaticky estonské občanství po obnovení nezávislosti v roce 1991. Další souvisí s politickým zastoupením této menšiny, kdy jsou hodnocena politická práva těchto příslušníků právě na základě jejich občanství. Stejně tak jako je hodnocen stranický systém a volební výsledky, vždy s přihlédnutím k zastoupení a participaci cílové skupiny této práce. Třetí kategorií je zhodnocení vlastního politického postavení příslušníky rusky mluvící menšiny, které je provedeno skrze práci s daty z European Social Survey z let 2004–2012. Kromě těchto dat vychází tato práce i z dalších statistických údajů. Především jsou to volební výsledky z parlamentních i místních voleb za všechny sledované roky, údaje o počtu rusky mluvících poslanců, také údaje o občanství či populační statistiky.

Abstract

Author	Bc. Šárka Bucharová
Institution	Department of Politics and European Studies Philosophical Faculty Palacky University in Olomouc
Title	Political Position of Russian Speaking Minority in Estonia
Thesis supervisor	Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.
Language	Czech
Number of words	27 056
Number of signs	151 426
Number of sources	54

Keywords

Political Position, Estonia, Minority, Russian Speaking Minority, Citizenship

Short description

The topic of this thesis is evaluation of the political position of Russian speaking minority in Estonia between 1995 and 2013 based on firmly set criteria, that can be divided into three categories. Not all Estonian residents automatically gained Estonian citizenship after regaining independence in 1991, therefore the first category of criteria is associated with citizenship. The second category deals with political representation of Russian speaking minority. Political rights are assessed based on the citizenship of the said minority. Also the party system and election results are evaluated with regard to representation and participation of the target group. The third category contains own evaluation of political position of Russian speaking minority members using data from European Social Survey 2004–2012. Apart from this data, other statistics were used. These included mainly local and parliamentary election results from all years (1995–2013), data about the number of Russian-speaking parliament members, citizenship data and population statistics.